

Uio • Universitetet i Oslo

Kjønn, samliv og norsk pinsekristendom

Samlivskurs som ramme for hverdagens performative rollespill

Sandra Hansen

Masteroppgave i Religion og samfunn

Det teologiske fakultet

Universitetet i Oslo

Vår 2022

Veileder: Førsteamanuensis Elisabeth Tveito Johnsen

Sammendrag

Denne avhandlingen studerer følgende problemstilling: Hvordan forhandles kjønn og samliv på et samlivskurs i regi av en norsk pinsemenighet?

Det teoretiske perspektivet er basert på mikrososiologi og performativ kjønnsteori. Det empiriske materialet ble innhentet ved hjelp av to kvalitative metoder, delvis deltagende observasjon og intervju. Forskning på pinsekristendom og kjønn er preget av det som omtales som 'det pentekostale kjønnsparadokset', hvor forskningsfeltet er delt mellom forskere som hevder at pinskristendom sementerer tradisjonelle kjønnsroller, og de som på den andre siden hevder at menn og kvinner blir mer likestilte i hjemmet. Mine funn tyder derimot på at pinsekirkers tilnærming til kjønn og samliv ikke nødvendigvis befinner seg på kun en side av feltet, men snarere består av store individuelle nyanser og åpenhet for ulike måter å 'gjøre' kjønn og samliv på. Jeg vil hevde at denne studien viser at viktige forhandlingsprosesser finner sted og at den religiøse rammen, den sekulære rammen og den livssyns åpne rammen har innflytelse på hverandre, selv om det er den heteroseksuelle diskursen som er den mest fremtredende på tvers av rammene.

Abstract

This thesis studies the following question: How are gender and cohabitation negotiated on a couple course arranged by a Norwegian Pentecostal church?

The theoretical scope of the thesis is based on microsociology and performative gender theory. The material was obtained using two qualitative research methods, both interview and partly participant observation. Research on Pentecostal Christianity and gender is characterized by what is referred to as the 'Pentecostal gender paradox', where the field of research is divided between researchers who claim that Pentecostal Christianity cements traditional gender roles, and those who claim that men and women become more equal in the domestic area. My findings, on the other hand, indicate that Pentecostal churches' approach to gender and cohabitation is not necessarily on one side of the field, but rather consists of large individual nuances and openness to different ways of 'doing' gender and cohabitation. I would argue that this study shows that important negotiation processes take place and that the religious frame, the secular frame and the frame of openness to the practice of diverse life stances, influence each other, even if it is the heterosexual discourse that is the most prominent across the frames.

Forord

Først og fremst vil jeg takke informantene i denne studien. Uten dere hadde det ikke vært mulig å gjennomføre dette prosjektet. Spesielt vil jeg takke dere fem som tok dere tid til å bli intervjuet, og for at dere har delt deres tro og tanker med meg. Takk for at dere viste interesse for prosjektet mitt, men også for at dere stilte kritiske spørsmål. Dere har gitt meg nye perspektiver.

Prosessen med å skrive denne avhandlingen har vært spennende og givende, men også svært krevende. Jeg vil rette en stor takk til min enestående veileder Elisabeth Tveito Johnsen. Takk for at du hele tiden har hatt tro på prosjektet og meg, og for at du alltid har vært lett tilgjengelig. Takk for at du har gitt meg konstruktiv kritikk og kloke innspill, og for at du har motivert meg til å skrive en best mulig masteroppgave. Du har hjulpet meg inn på rett spor når jeg har gått meg vill, og bidratt med verdifulle perspektiver og vinklinger. Jeg har lært så mye av deg gjennom arbeidet med denne avhandlingen. Tusen takk!

Til slutt vil jeg takke familien min som har stilt opp på alle mulige måter gjennom hele studietiden min. Tusen takk til mamma som bidro med transport under feltarbeidet, for oppmuntrende ord hver gang jeg har hatt lyst til å gi opp, og for at du alltid heier på meg. Jeg vil takke Tobias for omtanke og tålmodighet.

Lillestrøm, august 2022

Sandra Hansen

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	1
1.1 Tematikk: kjønn og norsk pinsekristendom	1
1.2 Problemstilling	2
1.2.1 Hva er PREP-kurs?	4
1.2.2 Studiens informanter	4
1.3 Forskningsdesign	5
1.3.1 Empiri	7
1.3.2 Teoretisk rammeverk og vitenskapsteoretisk plassering	7
1.4 Aktualitet	12
1.5 Personlig motivasjon	13
1.6 Forskningsoversikt	14
1.7 Kontekstualisering	17
1.7.1 Pinsevekkelsen oppstår	17
1.8 Pinsekristen forståelse av samliv	19
1.8.1 Til døden skiller oss ad?	19
1.8.2 Teologisk refleksjonsgruppe	19
2. Metode	21
2.1 Utvalg	21
2.2 Den første kontakten	23
2.3 Posisjonering og tilgang	23
2.4 Feltarbeid på PREP-kurs	26
2.5 Intervjuer med kursledere	28
2.6 Etiske refleksjoner	29
2.6.1 Samtykke	30
2.6.2 Konfidensialitet	30
2.7 Reliabilitet og validitet	31
2.8 utfordringer på veien	32
2.9 Analysestrategi	33
3. Teori	34
3.1 Goffmans dramaturgiske metafor	34
3.2 Goffmans rammemetafor	38
3.3 Goffman og kjønn	39

3.4	Kritikk av Goffman	40
3.5	Kjønn som performativitet.....	40
3.5.1	Sitering og feilsitering	41
3.6	Kritikk av Butlers kjønnsteori	42
4.	Analyse	44
4.1	Sted og kulisser	44
4.1.1	Innledende selvpresentasjon.....	45
4.2	Fortellinger fra eget samliv	47
4.2.1	Excel-ark og robotstøvsuger	47
4.2.2	Hvordan ble vi et par?	50
4.2.3	FOMOM- fear of missing a match	53
4.2.4	Middag og oppussing	55
4.3	Væremåte	60
4.3.1	Den humoristiske linjen	60
4.3.2	Den tradisjonelle linjen	63
4.3.3	Den utforskende linjen	65
4.4	Undervisningsmaterieell og kursledernes bruk av materialet	70
4.4.1	Tale- og lytte teknikken.....	74
4.4.2	Sissel Gran	75
4.5	PREP-kursets presentasjon av kjønn i møte med pinsebevegelsens samlivsetikk	80
4.5.1	Pinsebevegelsens trosgrunnlag – skapelsen	80
5.	Avsluttende refleksjon og diskusjon	87
5.1	Oppsummering av funn	87
5.2	Teoriens funksjon.....	91
5.2.1	Goffman	91
5.2.2	Butler	92
5.3.	Metodens funksjon	93
5.4	Konklusjon.....	94
6.	Litteratur	95

1. Innledning

1.1 Tematikk: kjønn og norsk pinsekristendom

Man hører aldri om at noen har ‘kommet ut av skapet’ som heterofil, det tas vanligvis for gitt. Det heteroseksuelle parforholdet oppfattes som norm. Heteronormen har vært dominerende i det norske samfunn, og henger ofte sammen med kjønnsnormene. Heteronormen hevder at det finnes to kjønn, menn og kvinner, og at de hører sammen i et heterofilt parforhold.

Kjønnsnormer innebærer regler for hvordan menn og kvinner for eksempel skal se ut, kle seg, oppføre seg og hvilke interesser en skal ha. Vi møter rammene for mannlighet og kvinnelighet overalt i samfunnet. De som følger reglene blir betraktet som «innenfor» eller «de normale», mens de som bryter med rammene kan stemples som avvikere. I likhet med andre regler og normer, endrer de seg over tid og fra kontekst til kontekst. Normene for kjønn og samliv i Norge har gått gjennom store endringer i løpet av 1900-tallet. Ved begynnelsen av århundret var det blant annet uhørt at kvinner skulle gå med bukse, og det var bred enighet om at kvinners plass var i hjemmet. I 1972 ble homofili avkriminalisert. Selv om det etter 1972 var lovlig å være homofil i Norge, skulle det imidlertid ta enda 10 år før homoseksualitet ikke lenger ble regnet som en diagnose (Stortinget 2022). I dag er det vanlig at både kvinner og menn er yrkesaktive, og at menn i like stor grad må ta hånd om husarbeidet og omsorgen for barn (Svendsen og Rudi 2020). Heteronormen som tidligere har blitt tatt for gitt som det konvensjonelle, betraktes ikke i dag som det *eneste*. Det å operere med det heteronormative som eneste norm er kontroversielt i dagens samfunn. Homofile har juridiske rettigheter, andre samlivsformer enn heterofili er anerkjent. Fordi samfunnets normer endres over tid, kan det bety at ulike aktører må forhandle sine normer for å bli akseptert av samfunnet.

Min studie tar for seg hvordan kjønn og samliv forhandles i norsk pinsekristendom. Dette er et kirkesamfunn som i sine offisielle uttalelser fremholder samliv mellom mann og kvinne som det naturlige og eneste riktige (Samlivsetikk 2019). Det er foreløpig gjort lite forskning på dette feltet i Norge. Studien undersøker et samlivskurs kalt PREP-kurs, i regi av en norsk pinsemenighet, her kalt Alfakirken. Argumentet for å studere PREP-kurset i regi av Alfakirken er at Alfakirken er en pinsemenighet som arrangerer et livssynsåpent samlivskurs som er åpent for alle uavhengig av livssyn. Den religiøse, den sekulære og den livssynsåpne diskursen iscenesettes og møtes, og ved å studere kurset kan en få et innblikk i hvordan Alfakirken fletter sammen diskursene. Kurset bringer frem forskjellige normer for kjønn og samliv. Jeg vurderte også å studere gudstjenester og prekener, og hørte på prekener om

temaene kjønn, seksualitet og samliv, men gikk bort fra å inkludere dette i avhandlingen. Som forskningsoversikten vil vise, har studier som undersøker kjønn i kirkelige aktiviteter som gudstjenester, allerede blitt utført av en rekke forskere. Mitt valg om å studere forhandling av kjønn og samliv på et samlivskurs i regi av en norsk pinsemenighet er ikke gjort tidligere. Studien kan derfor bringe frem nye funn på området.

I 2001 publiserte den britiske sosiologen Bernice Martin sin velkjente artikkel om 'det pentekostale kjønnsparadokset' (Martin 2001). Hennes studier på pinsekristendom tok i hovedsak for seg pinsebevegelsen i Latin-Amerika. Til grunn for paradokset ligger en undring omkring hvorfor så mange kvinner slutter seg til den patriarkalske pinsebevegelsen og forblir der. Martin hevder at pinsekarismatiske menn har returnert til sine hjem. Menn tilegner seg verdighet til en autoritet basert på modellen til Jesus selv. I bytte mot denne nye verdigheten må mennene sette seg selv under ny beherskelse. Mye av det kirken forventer av dem vil stigmatisere dem som lite mannlige blant sine jevnaldrende. Det innebærer å gi opp alkohol, narkotika, gambling, seksuelle relasjoner utenfor ekteskapet og muligheten til å få barn med kvinner fra ulike husholdninger. Det mannlige idealet innebærer å sette familien og trosfellene foran seg selv (Martin 2001:54-55). Pinsekristendom preges ifølge Martin av en uløst spenning mellom patriarkalsk autoritet i kirken, og etablering av en livsstil som flytter de hjemlige og religiøse prioriteringene i en retning som gagnar kvinner og barn, samtidig som den begrenser den tradisjonelle autonomien til menn og utøvelse av maskulin makt. Martin betegner denne spenningen som et kjønnsparadoks (Martin 2001:54-56). I min studie presenterer kurslederne seg derimot som tradisjonelle i sine interesser og i fordeling av huslige oppgaver i hjemmet.

1.2 Problemstilling

Fordi vi møter rammene for mannlighet og kvinnelighet overalt i samfunnet, er det interessant å undersøke hvilke rammer som gjelder på PREP-kurset arrangert av Alfakirken, samt hvordan kurslederne forholder seg til disse. Kjønn kan direkte eller indirekte være et tema på PREP-kurset gjennom undervisningsmateriell, kursledernes presentasjon av ulike temaer, i deres selvpresentasjon, og i samhandling med hverandre.

Avhandlingen er en religionssosiologisk studie av hvordan kjønn og samliv forhandles på et samlivskurs i regi av en norsk pinsemenighet på Østlandet. Kurset presenterer seg som livssynsåpent, men arrangeres av Alfakirken som er norsk pinsemenighet. Kurset befinner seg derfor i skjæringspunktet mellom en livssynsåpen kontekst, en sekulær kontekst og en religiøs

kontekst. Jeg er interessert i å undersøke hvordan kjønn og samliv kommer til uttrykk i informantenes oppførsel og fortellinger, og hvordan kjønn og samliv skapes og utfordres i presentasjonene.

Hovedproblemstilling:

Hvordan forhandles kjønn og samliv på et samlivskurs i regi av en norsk pinsemenighet?

Forskningsspørsmål:

Hovedproblemstillingen vil jeg behandle ved å nærme meg det empiriske materialet fra samlivskurset i regi av Alfakirken fra fire underproblemstillinger.

1. Hvordan forhandles kjønn og samliv i kursledernes fortellinger fra eget samliv?
2. Hvordan forhandles kjønn og samliv gjennom kursledernes væremåte på kurset?
3. Hvordan forhandles kjønn og samliv i undervisningsmaterieell og i kursledernes bruk av undervisningsmateriellet?
4. Hvordan forhandles kjønn og samliv på kurset i møte med pinsebevegelsens samlivsetikk? Sammenfaller forhandlingene på kurset med pinsekristen teologi?

Forskningsspørsmålene danner strukturen i analysen. Jeg vil analysere hvordan kjønn og samliv forhandles på PREP-kurset ved hjelp av de fire forskningsspørsmålene som danner hvert sitt delkapittel i analysekapittelet. Det er derfor nødvendig å redegjøre for begrepet 'forhandling' og hvordan det vil brukes her. Min forståelse av forhandling er forankret i de primære teoretikerne i avhandlingen, som er Goffman og Butler. Forhandlings situasjonene i studien min handler om situasjoner der kurslederne og personene i undervisningsmateriellet uttrykker kjønn gjennom verbal og ikke-verbal kommunikasjon. Det kan innebære måten de presenterer seg på eller deres forståelse av ulike temaer både på kurset og i intervjuene. Det som er felles for alle situasjonene er at noe står på spill. Forhandlingsbegrepet i studien er basert på den diskursive tilnærmingen til kjønn som tar utgangspunkt i hvordan kjønn, seksualitet og subjekt produseres som en effekt av den måten vi snakker om dem på, som betyr ulike diskursive praksiser. Jeg vil overføre denne tilnærmingen til og også omhandle samliv. Dette perspektivet på kjønn springer ut fra den franske filosofen Michel Foucaults tenkning om forholdet mellom diskurs og makt. Ifølge Foucault kan ikke objekter eksistere som noe forut for vår forståelse av dem. Objekter blir til for oss, produseres og formes gjennom språk Mekanismene som fremhever, løfter opp og utbreir en diskurs, er gjennomsyret

av makt (Egeland og Jegerstedt 2008:70). Butler setter spørsmålstegn ved disse faste iscenesettelsene og diskursene om kjønn (Butler 1990).

1.2.1 Hva er PREP-kurs?

PREP (The Prevention and Relationship Enhancement Program) ble opprinnelig utviklet i USA på begynnelsen av 1980-tallet. Kurset ble brakt til Norge og tilrettelagt den norske konteksten av Samlivssenteret ved Modum Bad fra slutten av 1990-tallet. Kurset arrangeres både av Samlivssenteret og av ulike lokale arrangører. Kurset finnes i ulike former og retter seg mot alle typer parforhold (Mortensen og Thuen 2007: 20).

På Alfakirkens hjemmeside beskrives PREP-kurset som et religionsnøytralt kommunikasjonskurs som setter søkelyset på det som kan styrke forholdet. Målet er at par skal lære å kjenne igjen hvilke konflikter som kan skade forholdet, og få noen verktøy til å forbedre kommunikasjonen, og til å løse problemer. På et PREP-kurs er det både humor og alvor. Kurset handler om kjærlighet, forventninger, glede, moro og vennskap, men aller mest om kommunikasjon. Andre sentrale temaer på kurset er forventninger og roller, grunnverdier og livssyn, sensualitet og seksualitet, hengivenhet og forpliktelse. Her beskriver Alfakirken kurset som religionsnøytralt, men ved gjennomførelsen av kurset ble det beskrevet som livssynsåpent. Dette ble også understreket i intervjuene. Alfakirken gir PREP-kurs i gave til alle par som vies i deres menighet. Kurslederne gjennomfører kurset på frivillig basis, det er ikke en lønnet oppgave. Lederne underviser parvis sammen med sin ektefelle. Kursdeltagerne er personer som har meldt seg på sammen med sin partner.

1.2.2 Studiens informanter

Studiens informanter er kurslederne på PREP-kurset. At kurslederne er gift er et krav fra Alfakirken. Kurset jeg studerte hadde fire kursledere, der alle befinner seg i heterofile ekteskap. En av kurslederne er også pastor i kirken, noe som gjør at han generelt befinner seg i en maktposisjon ovenfor de andre kurslederne. Han har vært en av studiens hovedinformanter. For å anonymisere kurslederne har jeg gitt dem følgende navn: Pastor-Lars og Anne, Lise og Ole. I utgangspunktet ønsket jeg å observere enda et PREP-kurs i regi av Alfakirken. Det fikk jeg ikke anledning til, men jeg fikk intervjuere kurslederne for kurset. De var medlemmer av en annen pinsemenighet, men som befinner seg i teologisk og geografisk nærhet til Alfakirken. Som kursledere på PREP var de representanter for Alfakirken. De har jeg kalt Sara og Emil.

1.3 Forskningsdesign

De norske sosiologene Inger Furseth og Pål Repstad slår fast at religionssosiologi ikke er noe annet enn sosiologi. Den er en del av sosiologien som er særlig opptatt av å studere religion i sin sosiale kontekst. Furseth og Repstad hevder at det i perioder har vært en tendens til at religionssosiologien har blitt en spesialitet med lite samvirke mellom religionssosiologer og sosiologer generelt. Fordi religion er en del av et samfunn slik som det økonomiske livet, politisk sosiologi eller andre fenomener eller forhold i samfunnet, argumenterer de for å benytte generell sosiologisk teori i sosiologiske studier av religion (Furseth og Repstad 2003:16-17). I forhold til ordinær religionssosiologi vil min studie i stor grad bygge på kjønnteori som er forankret i skeiv teori (queertheory). Studien kombinerer sosiologi og kritisk kjønnteori. Masterprogrammet Religion og samfunn (RESA) sin interesse for religion er ulik klassisk religionssosiologi som er mer strukturorientert. RESA programmet ser i likhet med religionssosiologi på hvordan samfunnet påvirker religionsutviklingen, hvordan religionene svarer på samtidens utfordringer, og hvilken rolle religioner selv spiller for utformingen av samfunnet, men har en mer fleksibel tilnærming til teoretisk rammeverk. Jeg har derfor inkludert aktørorientert sosiologisk teori, ved siden av performativ kjønnteori som kan anses som mer strukturorientert.

Erving Goffman og Judith Butler er ikke primært religionsforskere, men teoretikere som plasseres innenfor samfunnsvitenskap. Forskningsdesignet i denne avhandlingen imøtegår Furseth og Repstads anbefaling om å studere religion ved hjelp av generell sosiologisk teori.

Michel Foucaults maktbegrep er en kritikk av perspektiver som betrakter makt som noe som kun er forbeholdt noen mennesker, som igjen kan føre til at de med makt undertrykker andre personer som ikke har makt. Et slikt perspektiv vil ifølge Michel Foucault kun fange opp resultatene av maktutøvelsen. I motsetning til dette synet hevder han at makt er en dynamikk som vi alle tar del i, gjennom vår evne til å snakke, tenke og handle i våre omgivelser. Makt har en produserende effekt, der den produserer de måtene og de subjektposisjonene det er mulig å være talende, handlende og tenkende mennesker i verden gjennom (Egeland og Jegerstedt 2008:70-71). Cathrine Egeland og Kari Jegerstedt hevder at det som er viktig med Foucaults maktbegrep for kjønnteorien og feminismen som endringsorientert praksis, er at Foucault forsøker å antyde en tenkemåte som gjør det mulig å fange opp de mekanismene og fenomenene som fremstår naturlige og ahistoriske.

Butler deler Foucaults diskursbegrep og hans syn på forholdet mellom diskurs og makt. Men Butler er spesielt opptatt av at makten som finner sted diskursivt, ikke bare fungerer regulerende, men også produktivt (Jegerstedt 2008:75). I den diskursive tilnærmingen er det måten vi forstår hvordan det biologiske og det sosiale kjønn produseres innenfor ulike makt- og kunnskapsregimer, som er fokusområdet (Jegerstedt og Mortensen 2008:20). I min studie av hvordan kjønn og samliv forhandles på PREP-kurs i regi av Alfakirken vil jeg bruke Butlers kjønnsteori til å undersøke hva som kjennetegner forhandlingsprosessene og hva som står på spill.

Goffmans perspektiv kan benyttes for å få frem den hverdagslige forhandlingen. Ved å bruke Goffman kan jeg innhente kunnskap om hvilke normer og regler som gjelder for kjønn og samliv i de ulike rammene i materialet. Situasjoner der det som kommuniseres strider med den gjeldende rammen, vil her forstås som en forhandlingssituasjon. Jeg vil bruke Butlers teoretiske perspektiv for å identifisere en større og strukturell forhandling av kjønn og samliv på kurset. Butlers performative kjønnsteori henger sammen med kjønnsnormer og forventninger til hvordan menn og kvinner bør være. Dette henger igjen sammen med den heteroseksuelle matrisen som er et sentralt poeng hos Butler. Ifølge Butler er matrisen et uttrykk for et normativt rammeverk der mann og kvinne anses som gjensidig utelukkende kategorier. Her blir alle former for kjønns- og seksualitetsmangfold som går på tvers av den heteroseksuelle matrisen ansett som avvik. Tidligere forskning har vist at pinsekristendom domineres av et essensialistisk syn på kjønn der kvinner og menn forstås som grunnleggende ulike. Ekteskapet betraktes som en god og naturlig ramme rundt samlivet mellom mann og kvinne. I lys av Butler vil elementer i materialet som underbygger dette perspektivet betraktes som 'sitering'. Motsatt er 'feilsitering' elementer som utfordrer det klassiske synet på kjønn og samliv. Jeg forstår 'feilsiteringer' som uttrykk for forhandling. Krysningene mellom Goffman og Butler får frem forhandling på ulike nivåer i materialet. Goffmans mikrososiologi bidrar med et mikroperspektiv og Butler bidrar med kjønnsteori i et makroperspektiv. Goffman og Butler er valgt fordi de utfyller hverandre.

Det jeg spesielt skal undersøke er hvordan kjønn og samliv forhandles. Samliv i denne studien referer ikke til en spesifikk legning. Samliv forstås her som mennesker som har en romantisk eller seksuell relasjon, det kan for eksempel være kjærester, ektepar eller samboere. Jeg vil analysere forhandling av kjønn og samliv ut i fra hvilke funn som åpner seg i det empiriske materialet. Fordi det heteroseksuelle samlivet fungerer som norm i de fleste sammenhenger vil jeg se etter hvordan kurslederne gjør og forteller om det, og hvordan andre former for

samliv blir presentert. På spørsmålet «hva er kjønn?» finnes det ikke et enkelt svar.

Spørsmålet har vært og er utgangspunkt for forskning i ulike fagdisipliner. Jeg vil derfor komme tilbake til spørsmålet i teorikapittelet. Utgangspunktet for problemstillingens del om kjønn er en konstruktivistisk tilnærming som betrakter kjønn skapt gjennom praksis og sosial interaksjon. Det samme kan sies om samliv.

1.3.1 Empiri

Studien er sentrert rundt en sentral pinsemenighet på Østlandet i Norge, her kalt Alfakirken. For å etablere kunnskap om hvordan kjønn og samliv forhandles på PREP-kurset, var det avgjørende å se på hvordan kjønn og samliv ble iscenesatt og presentert i de fire delene som danner grunnlaget for analysen. For å innhente empirisk materiale, valgte jeg å bruke deltagende observasjon i kombinasjon med forskningsintervjuer. Materialet gjør det mulig å innhente kunnskap om hvordan kjønn og samliv forhandles på et samlivskurs i regi av en norsk pinsemenighet. Min empiriske interesse skaper muligheter for å drøfte eksisterende begreper om hvordan diskurser for kjønn og samliv konstrueres gjennom sosial samhandling.

1.3.2 Teoretisk rammeverk og vitenskapsteoretisk plassering

Fordi jeg er opptatt av å kunne gripe nyanser ved forståelse av kjønn og samliv, har jeg valgt å kombinere performativ kjønnsteori og mikrointeraksjonistisk sosiologi. De teoretiske perspektivene vil fungere som analyseredskaper. Fordi jeg ønsker å undersøke hvordan kjønn og samliv forhandles på samlivskurs, vil jeg dra nytte av å bruke teorier om både sosial samhandling og kjønn. Jeg fattet interesse for den kanadiske sosiologen Erving Goffman og den amerikanske kjønnsforskeren Judith Butler tidlig i prosjektfasen. Min teoretiske innfallsvinkel i denne studien er sosialkonstruktivistisk. Sosialkonstruktivisme betrakter virkeligheten som sosialt konstruert. Det betyr at kjønnsbegrepet her forstås som kulturelt og språklig forankret, noe som gjør at begrepet innebærer mulighet for endring. Kjønn og samliv fortolkes relasjonelt og strukturelt fra et sosialkonstruktivistisk perspektiv. Det mikrososiologiske perspektivet er representert ved Erving Goffman og kjønnsteorien ved Judith Butler.

Det sosialkonstruktivistiske perspektivet går ut i fra at menneskers virkelighetsforståelse kontinuerlig formes av opplevelser man har, situasjoner man befinner seg i og er knyttet til hvem man samhandler og kommuniserer med (Tjora 2020). Peter Berger og Thomas Luckmanns bok «The Social Construction of Reality» fra 1966 har vært sentral for forståelsen og anerkjennelsen av det sosialkonstruktivistiske perspektivet. I boken argumenterer de for at

virkeligheten er sosialt konstruert og at det er nødvendig å analysere prosessen der dette skjer. (Berger og Luckmann 1966:13-30). Tilnærmingen preges av dynamikk og mulighet for endring fordi omgivelsene rundt også forandrer seg. Å studere hvordan Alfakirken forhandler kjønn og samliv i et religionssosiologisk perspektiv innebærer et ønske om å bidra til en kritisk refleksjon over måten kjønn og samliv konstrueres på.

Kjønn og kropp har historiske, kulturelle og sosiale dimensjoner. Hilde Bondevik og Linda Rustad hevder at faktumet at mennesket har blitt inndelt i kategoriene mann og kvinne, har betydning for hvordan samfunnet har blitt strukturert og organisert. Forståelsen av hvordan kvinner og menn skal forholde seg til hverandre har vært sentralt for utformingen av moral og normer, for hvordan vi skal omgås hverandre, for lovverk og for utforming av arkitektur og idrettsorganisering (Bondevik og Rustad 2006:42-43). Bondevik og Rustad trekker frem Thomas Laqueurs to modeller som han mener speiler to vesentlig forskjellige forståelser av kjønn: en ettkjønnsmodell og en tokjønnsmodell. Utgangspunktet for modellene er hvordan kjønn og kropp fortolkes til ulike tider. Ettkjønnsmodellen var karakterisert av en form for fysiologisk likhetstenkning hvor det mannlige kjønn personifiserte mennesket og normen eller det obligatoriske, og hvor kvinnen ikke representerte en betydningsfull ulik essens. Kjønn og kjønnsforskjeller ble i stor grad knyttet til sosial status og sosiale funksjoner. Utgangspunktet for forståelsen av kjønn var ikke vesensforskjeller mellom kjønnene, men det Bondevik og Rustad beskriver som gradforskjeller på en skala der mannen befant seg på et høyere og mer avansert nivå enn kvinnen (Bondevik og Rustad 2006:44). På 1700-tallet skjer det ifølge Laqueur et skifte i synet på kroppens anatomi og fysiologi som han betrakter som en endring fra en ettkjønnsmodell til en tokjønnsmodell. Det innebærer at kjønn beveger seg videre fra å representere en sosiologisk kategori til å representere en ontologisk kategori. Modellen viser en forståelse av kjønn der mennesket enten er kvinne eller mann. Tokjønnsmodellen ble utformet i en tid da også den moderne vitenskapen ble utviklet og spesialisert, særlig medisinsk og biologisk vitenskap hadde høy status. Det er årsaken til at tokjønnsmodellen raskt ble anerkjent og dominerende (Bondevik og Rustad 2006:44-45). Her benyttes kjønn som sosialt konstruert, eksempelvis gjennom kjønnsroller.

Begrepet heteronormativitet betegner en overordnet norm som gjenspeiles i samfunnets organisering og forestillinger om kjønn, seksualitet og livsformer. Begrepet springer ut fra teorien om den heteroseksuelle kjønnsorden. Heteronormativitet er ikke ensbetydende med heteroseksualitet, men søker å kartlegge de rådende normative diskursene om heteroseksualitet. I poststrukturalismen og i det queerteoretiske perspektivet er begrepet viktig

for å forstå hvordan individ og samfunn konstrueres. Heteronormativitet gjenspeiles i samfunnets organisering, som for eksempel i institusjonelle praksiser, juridiske lovverk, i monogami og kjernefamilie, og i fordeling av velferdsgoder (Eng 2006:146-147). I mitt materiale manifesteres heteronormativitet i kursledernes selvpresentasjon, i deres væremåte og i kursmaterialet. Selv om kurslederne presenterer andre samlivsformer, fremstår det heteroseksuelle som dominerende for kursets forståelse av kjønn og samliv.

Mikrointeraksjonisme som sosiologisk teoriretning kjennetegnes av en kreativ og fremtredende aktør som selv skaper sosial orden «nedenfra og opp» og av konkret ansikt-til-ansikt-samhandling. Fokus på mikrosamhandling er et kjennetegn ved alle mikrointeraksjonister, noe som gjør det mulig å omtale det som en enhetlig teoretisk retning selv om det finnes interne variasjoner. Ved å studere hverdagslivet både innenfor og utenfor sosiale institusjoner, søker de kunnskap om hvordan aktører konstruerer og opprettholder en meningsfull og ordnet sosial verden. Gjennom å studere hva som foregår på PREP-kurset kan jeg innhente nyttig kunnskap om hvordan kjønn og samliv forhandles på et samlivskurs i regi av en norsk pinsemenighet. Det kan også bidra med innsikt i hvilke kjønnede strukturer som finnes i skjæringspunktet mellom en sekulær kontekst, en pinsekristen kontekst og en livssynsåpen kontekst.

Gunnar Aakvaag deler mikrointeraksjonismen inn i to hovedretninger, symbolsk interaksjonisme og fenomenologisk sosiologi (Aakvaag 2008:64-65). Symbolsk interaksjonisme bygger på den amerikanske filosofiske tradisjonen som oppstod på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet som kalles pragmatisme. Dets hovedanliggende er å vise at mennesket først og fremst er handlende og problemløsende og ikke et rasjonelt-tenkende dyr. På den annen side er all handling ifølge pragmatismen samtidig formidlet gjennom den kunnskap, de symboler og det språk som gir mening til situasjonen som den handlende befinner seg i (Aakvaag 2008:65-66). Goffman har aldri selv plassert seg innenfor symbolsk interaksjonisme, men har på bakgrunn av kjennetegn ved sine sosiologiske studier blitt plassert der av andre.

Goffman interesserer seg primært for hverdagslivets sosiologi. Han er anerkjent for sine studier av menneskelig samhandling, men hans arbeider utgjør ikke et helhetlig teoretisk rammeverk. Han er opptatt av hvordan strukturer og rammer styrer menneskelig samhandling, noe som gjør at han fremstår som strukturalist. I andre arbeider vektlegger han sosial interaksjon mellom mennesker ved å se på hvordan mennesker strategisk spiller ut forskjellige roller i møte med hverandre. Her fremstår han derimot som aktørorientert. Goffman viser

hvordan mennesker preges av sosiale strukturer, samtidig som de er innflytelsesrike og kreative. Goffmans funksjonalistiske tilnærming til teori gjør han til en empirinær teoretiker. Han har ikke utviklet et komplett teoretisk rammeverk, men trekker heller inn begreper og perspektiver han mener kan forklare feltet han studerer. Han kan beskrives som en fleksibel teoretiker fordi han kombinerer perspektiver der samhandling mellom mennesker er styrt av strukturer og rammer, og et annet perspektiv der mennesket er i fokus ved og selv konstruere strategier og tre inn i forskjellige roller i møte med andre. Slik gjør han det mulig å gripe fatt i de mange ulike og betydningsfulle aspektene ved menneskelig samhandling. Goffman hevder at det under samhandling forventes at individet har egenskaper, evner og informasjon som samlet sett passer inn i et selv som er enhetlig og passende for situasjonen (Burns 1992:37). Han mener at vi til en viss grad alltid er klar over at noen aspekter ved vår fysiske fremtreden og handlinger er tilgjengelig for å bli lest og tolket av andre som er til stede, derfor har vi en tendens til å modifisere dem, slik at de samsvarer med det inntrykket den enkelte ønsker å formidle (Burns 1992:38). Slik jeg leser Goffman så finnes det ikke en isolert essens av selvet. Selvet er ikke årsaken til at en sosial situasjon finner sted, men er derimot resultatet av den sosiale situasjonen. Menneskets selv blir til i møte med andre individer, som betyr at våre forestillinger om kjønn også ser ut til å være sosialt konstruerte.

Etter min mening er Goffmans tilnærming egnet til å undersøke og finne fremstillinger av kjønn og samliv. Ved å inkludere hans struktur- og aktørperspektiv i fortolkningen av datamaterialet, søker jeg å gripe tak i ulike perspektiver. For å vise det aktørorienterte perspektivet i materialet har jeg valgt å benytte Goffmans dramaturgiske metafor på samfunnet (Goffman 1962). For å vise det strukturorienterte perspektivet i materialet har jeg inkludert hans rammemetafor (Goffman 1974). Strukturorienterte sosiologer har kritisert Goffman for å gi mennesker for stort handlingsrom. På den annen side har aktørorienterte sosiologer kritisert han for å være *for* strukturorientert (Repstad 2021:40). Jeg mener at Goffman evner å gripe både det aktørorienterte og det strukturorienterte aspektet ved sosial samhandling. Noe den todelte kritikken er et bilde på.

Mortensen og Jegerstedt forklarer at den skeive teorien vokste frem fra lesbe- og homoforskningen. Skeiv teori skiller seg ut ved at den ikke tar utgangspunkt i homoseksualitet som mer eller mindre fastlagte identiteter, men som foranderlige og skiftende praksiser. Den har også som målsetting å kritisere alle teorier som framsetter identitet som noe stabilt og uforanderlig og søker å redefinere hele identitetsbegrep slik at identitet kan analyseres som mangfoldig og skiftende (Mortensen og Jegerstedt 2008:289-2909). Selv om

Butler i utgangspunktet definerte seg som feminist, ble hun assosiert med skeiv teori. Senere har hun søkt å plassere seg i en dialog mellom feminisme og skeiv teori. I likhet med skeiv teori stiller også Butler seg kritisk til alle forestillinger om det «naturlige».

I denne avhandlingen blir kjønn og samliv i stor grad forstått som kulturelt og diskursivt konstruert. Butler forstår kjønn som noe som blir utført eller vist frem ved handlinger eller performativitet. Hun hevder at de kjønnete strukturene ikke eksisterer *per se*, som betyr at kjønn kun kan forstås gjennom språk. Kjønn er ikke noe vi er, men noe vi gjør. Essensen i hennes performativitetsteori er at gester og begjær skaper en indre kjerne (Butler 2020:42-44). I likhet med Goffman vektlegger hun betydningen av sosialitet. For Butler er ikke identitet et uttrykk for en indre natur, det er noe som utføres. Utførelsen finner sted ved at en identitet gjentatte ganger «gjøres». Hun mener at kvinner og menn blir «lesbare» for omgivelsene ved å signalisere hvilket kjønn man ønsker seksuell kontakt med (Butler 1990). For at dette skal fungere må vi skape en sammenheng mellom kropp, kjønnsuttrykk og seksuelt begjær. Fysiske tegn kan være kroppslige kjønnskarakteristika, det sosiale uttrykket kan vises gjennom klær, uttrykksmåter og hvordan vi beveger kroppen. Hvordan det seksuelle begjæret kommer til uttrykk forteller noe om hvem man blir tiltrukket av. Det er også forventet at man tiltrekkes av individer med motsatt kjønnsuttrykk og kjønnsbegjær som oss selv. På den måten vil ideen om kjønns skillet og heteroseksualitet forsterke hverandre for å gi en diskurs om biologisk og sosialt kjønn (Butler 1990).

Butlers kjønnsteori har sine røtter i poststrukturalismen. Å benytte et queerteoretisk perspektiv åpner for at maskulinitet og feminitet er posisjoner som kan inntas på tvers av biologisk kjønn. Slik blir det mulig å lese iscenesettelser av kjønn som kulturelle og diskursive størrelser. Det poststrukturalistiske perspektivet har blitt kritisert for å være lite empirinært. Jeg imøtegår dette ved å kombinere Butlers teori og Goffmans begreper som reflekterer hans pragmatiske forhold til teori (Repstad 2021: 39-41).

Ideen om at det ikke finnes en grunnleggende identitet er et fellestrekk ved både Goffman og Butlers arbeid. De er enige om forståelsen av kjønnets handlinger som gjennom kulturelle og diskursive forståelsesrammer legger til grunn hva som er den riktige måten å gjøre kjønn på. Butler skiller seg fra Goffman ved at hennes arbeider spesifikt fokuserer på kjønn og at hun utforsker hvorfor den sosiale verden skaper kjønnsidentitet i det hele tatt. Butlers perspektiv går dermed utover Goffmans perspektiver. Ulike teoretiske perspektiver kan fange opp flere aspekter ved empirien, noe som gir en bredere fortolkningsramme. Både Butler og Goffman har begrensninger. I analysen har jeg derfor valgt å trekke inn andre teoretikere som kan si

noe om materialet. Jeg har spesielt valgt sosiolog Arlie Russell Hochschild som også ser på kjønn, der jeg oppfatter at Goffman og Butler er utilstrekkelige.

Hochschild har kritisert Goffman for manglende fokus på kjønnsstrukturers begrensning. Ifølge Pål Repstad er hennes viktigste bidrag til sosiologien at hun har brakt følelser inn som et viktig tema i faget. Hun hevder at følelser i stor grad er sosialt bearbeidet og regulert, og har derav formet begreper som 'følelsesregler' og 'følelsesarbeid.' Begrepene ble først introdusert i den første boken hennes «The Managed Heart. Commercialization of Human Feeling» (1983) (2012). Følelsesregler finnes overalt og er til for å regulere våre følelser for å komme overens med omgivelsene. Hochschild fokuserer på hvordan de varierer i innhold og styrke mellom kulturer, sosiale klasser og andre kontekster, inkludert kjønn (Repstad 2021, s. 242).

1.4 Aktualitet

Det er kontroverser rundt temaet kjønn og samliv. Ifølge Terje Hegertun er det å påstå at «det sies nei til alle former for homofili, også likekjønnet ekteskap», en tolkning som det er en dissens om blant teologer. Hegertun er professor i systematisk teologi med MF vitenskapelig høyskole og han har tilknytning til pinsebevegelsen i Norge. Hegertun har forsket på homofiles plass i kirken, og argumenterer for at frimenigheter bør støtte homofile som ønsker å leve i trofaste parforhold. I boken «Det trofaste samlivet» (2021) utfordrer han frikirkesamfunnet til å tenke nytt om homofile parforhold. Han stiller følgende spørsmål: «kan vi komme fram til en samlivsteologi som er gyldig, uavhengig av seksuell legning?» Med forankring i Bibelen hevder han at homofile ekteskap er bedre enn heterofile som lever i flyktige samlivsformer (Hegertun 2021). Boken skapte sterke reaksjoner innad i pinsebevegelsen og det frikirkelige miljøet da den ble utgitt i 2021. Boken og diskusjonene i etterkant av utgivelsen viser at det er et stort behov for kunnskap og dialog omkring kjønnsidentitet, samlivsetikk og parforhold i norsk pinsekristendom. Homofilisaken skaper splid. Mitt prosjekt tar ikke spesifikt for seg homofilt samliv, men det er en del av det som forhandles, spesielt når jeg som forsker tematiserer det. Da blir også det heterofile parforholdet en del av forhandlingene. Det konvensjonelle er under press. Studien kan dermed være et bidrag til den interne og den offentlige debatten om kjønn og samliv i pinsebevegelsen i Norge.

Den norske religionshistorikeren Jeanette Sky hevder at religion er blant de mest betydningsfulle faktorene for hvordan kjønn forstås og praktiseres i menneskers liv (Sky

2007:8). Feminismen har hatt stor betydning for utviklingen av akademisk forskning. Sky hevder at studier om religion og kjønn først og fremst omhandler kvinner. Så lenge mannen, maskulinitetsidealer og mannlig identitet ikke omtales, har vi ifølge Sky ikke et kjønnsperspektiv i religionsvitenskapen. Religionssosiologiske studier som tematiserer kjønn er et felt som krever mer kunnskap (Sky 2007:14-15). Min studie vil ivareta dette hensynet ved at jeg spesifikt kommer til å undersøke både femininitetsidealer og maskulinitetsidealer. Avhandlingen ser på hvordan kjønn iscenesettes av enkeltindivider og kommer til uttrykk i samspill mellom par, menn og kvinner. Jeg er interessert i nyanser heller enn rigide forståelsesrammer.

Vebjørn Horsfjord, Sven Thore Kloster, Gina Lende og Ole Jakob Løland hevder i «Global kristendom» (2018) at pinsevekkelsen antagelig er den raskest voksende religiøse bevegelsen. Veksten påvirker hvordan kristendom utvikler seg globalt. Samtidig som pinsebevegelsen er i sterk vekst flere steder i verden, oppgir stadig færre i Skandinavia at de tror på Gud. Økonomiske, politiske og sosiale endringer i hvert enkelt land vil påvirke hvordan kristendom kommer til uttrykk (Horsfjord m.fl. 2018, s. 15-16). Deres funn indikerer at det vil være fruktbart å studere PREP-kurset arrangert av Alfakirken fordi studier av kjønn og pinsekristendom i andre land ikke umiddelbart har overføringsverdi til Norge som kontekst. I tillegg kan studien tilføye et kjønnsperspektiv til allerede eksisterende forskning på norske samlivskurs. PREP-kursene som leveres av Modum Bad som er en privat diakonal stiftelse, de er støttet av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, som er et norsk statlig direktorat underlagt familieetaten. Det er derfor rimelig å anta at studien vil være av interesse for både forskere innen kjønn og pinsekristendom, statlige og frivillige organer som støtter PREP-kurs, Alfakirken selv, samt andre pinsemenigheter og frikirkelige menigheter i Norge. Avhandlingen kan bidra til å utvide bildet av kristne i Norge.

1.5 Personlig motivasjon

Gjennom studieløpet mitt på bachelorprogrammet og masterprogrammet Religion og samfunn ved Det Teologiske fakultet på UiO har jeg utviklet en sterk interesse for kjønnsforskning. Ved å ta kjønnsemner på Det teologiske fakultet, Det samfunnsvitenskapelige fakultet og Det humanistiske fakultet har jeg fått et innblikk i hvordan kjønn kan forstås i ulike fagdisipliner, der jeg har erfart at kjønn og samfunn i svært stor grad henger sammen.

Familien til kjæresten min har tilknytning til en pinsekarismatisk menighet, men ikke til Alfakirken. Jeg har kjent familien i 7 år og i løpet av den tiden har jeg deltatt på konfirmasjon

og ordinær gudstjeneste. Utover det har jeg ingen relasjoner til andre i denne menigheten eller i Alfakirken. Min svigerfamilie er i liten grad aktive kirkegjengere. Selv vil jeg beskrive meg som feminist, der mine tanker omkring kjønn er preget av norsk samtid. Jeg hadde lite kunnskap om pinsebevegelsen før jeg ble kjent med svigerfamilien min, og mine forestillinger var preget av uvitenhet og fordommer overfor det jeg antok var deres konservative teologi. Det tok relativt lang tid før jeg skjønnte, eller fant ut av at svigerfamilien min tilhører en pinsekarismatisk menighet. Dette ble derfor et definerende øyeblikk for meg personlig. Jeg møtte mine egne fordommer i døra. Siden den gang har jeg hatt et ønske om å lære mer om pinsekristendom, som derfor ble utgangspunktet for min masteroppgave. Samliv er inkludert fordi det er en arena som preges av kjønn. Jeg valgte å studere kjønn og samliv på et samlivskurs i regi av Alfakirken fordi jeg på denne måten fikk mulighet til å lære mer om pinsekristendom, men også om kjønn som er min største faglige interesse. Studien gjør det mulig å kombinere min interesse for kjønnsforskning og mitt personlige ønske om å lære mer om pinsekristendom, og samtidig tilføre ny og relevant kunnskap til forskningsfeltet.

1.6 Forskningsoversikt

Å studere hvordan kjønn og samliv forhandles på et samlivskurs i regi av en pinsemenighet i Norge er et tema med forbindelseslinjer til en lang rekke forskningsdiskurser. Her vil jeg redegjøre for de mest sentrale og hvordan jeg vil avgrense studien til å kun omhandle kjønn og pinsekristendom. Årsaken til at kapitlet diskuterer kjønn og kristendom generelt, og ikke bare pinsekristendom spesifikt, er fordi det så langt finnes relativt lite forskning på kjønn og pinsekristendom i Norge. Forskningsoversikten viser at konteksten der studien utføres ser ut til å være avgjørende for funn.

Som nevnt kan forskningen på pinsekristendom og kjønn deles inn i to fløyer. Jeg vil forsøke å ha en åpen tilnærming til feltet. Med det mener jeg at studiens formål ikke er å stille seg bak en av fløyene, men å være åpen for funn som kan vise til begge sidene. Jeg er særlig interessert i nyanser ved familie og kjønnsroller. Forskning på pinsekristendom og kjønn har i stor grad omhandlet Latin-Amerika og Afrika. Det som kjennetegner forskningen på pinsekristendom i Latin-Amerika, primært fra 1990-tallet, er et eksplisitt fokus på hvordan roller, posisjoner og status er fordelt mellom kvinner og menn i kirken og i hjemmet. Kjønnsrelasjoner har ofte blitt analysert i et maktperspektiv der forskere har sett på tilgang til ledelse og offentlige roller i kirken. Forskere har forsøkt å svare på hvorfor kvinner er numerisk dominerende, men fraværende i roller og verv som gir autoritet i kirkene. Jeg har lest forskningslitteratur fra 1960-tallet og fremover. Litteraturen viser to kontrasterende

synspunkter. Den første gruppen av funn hevder pinsebevegelsen reproducerer og forsterker paternalisme. Studien til antropolog og sosiolog Emilio Willems fra 1967 er et eksempel på en slik tilnærming. Artikkelen sammenligner tre pinsekirker i Chile og Brasil og viser at jo nærmere en kirke kommer den egalitære strukturmodellen, jo større er ledernes behov for å validere sin autoritet ved å søke overnaturlige sanksjoner for sine beslutninger (Willems 1967).

Den andre gruppen av funn hevder at pinsebevegelsen er en feministisk bevegelse. Antropolog Elizabeth Brusco påpekte i sin studie av colombiansk pinsekristendom at pinsebevegelsen førte til at den maskuline rollen ble endret. Menn ble mer opptatt av hjemlige idealer og deltok i større grad i familien, noe som står i motsetning til den tradisjonelle 'machokulturen' i det colombianske samfunnet. Studier med slike funn hevder at pinsekristendom gjør menn og kvinner mer likestilte til fordel for kvinner (Brusco 1986). Mennene i mitt materiale deltok ikke i husarbeid slik det presenteres av Brusco. Mennene i min studie bidro heller med praktiske løsninger som et forsøk på å minimere belastningen for kvinnene.

Senere studier har i større grad fokusert på menn og maskulinitet, der forskere har sett på menns tilgang til ledelse og endringer i kjønnsidentitet. Det ser ut til at forskning på menn og pinsekristendom ble igangsatt på 2000-tallet. Adriaan Van Klinkens studie fra 2012 understreker i stor grad Bruscos funn. Gjennom å intervjuer mannlige medlemmer av en pinsekirke i Zambia (Afrika), viser han hvordan kjønnsidentitet omformes ved å bli 'gjenfødt' og hvordan konvertering produserer nye former for maskulinitet. Van Klinken er opptatt av konvertering og maskulinitet i lys av menns sosiale sårbarhet, særlig i sammenheng med HIV-epidemien i Zambia. De gjenfødte mennene ble mer ansvarlige, de engasjerte seg mer i familien, sluttet å drikke alkohol, røyke og være utro mot sine partnere (Van Klinken 2012). Den sørafrikanske teologen Sarojini Nadar har gjort en studie av pinsekristendom og indiske kvinner i Sør-Afrika (2004). Her reflekterer hun over noen aspekter ved undertrykkelsen som kvinner i pinsebevegelsen opplever. Hun hevder at den begrensede forståelsen av det åndelige og de påfølgende begrensede tolkningene av Bibelen er medvirkende faktorer til undertrykkelse av kvinner i den aktuelle kirken. Hun hevder også at det er nødvendig å bevege seg utover en endimensjonal forståelse av Ånden. Jeg finner i liten grad at omvendelse og åndelighet brukes som begrunnelser og argumenter.

De tidligste studiene av kjønn og pinsekristendom tok for seg kvinnerelaterte spørsmål og nyere spørsmål har i tillegg sett på problemstillinger knyttet til maskulinitet. Felles for begge

tilnærmingene er at de primært har vært opptatt av hvordan kjønnsidentitet påvirker tilgang til makt, ledelse og offentlige roller eller verv. Studiene tar i hovedsak for seg enten et kvinneperspektiv eller et mannsperspektiv. Min studie vil bidra med et kjønnsperspektiv som inkluderer begge perspektivene. Det er få studier som fokuserer på *både* menn og kvinner i pinsekristendom.

I det følgende vil jeg redegjøre for empiriske studier av temaene kjønn og kristendom. Jeg har primært lagt vekt på de empiriske funnene fra disse studiene som inspirasjon for mitt prosjekt. Jeg har arbeidet systematisk med litteratursøk for å få en oversikt over feltet. Det finnes lite forskning på kjønn og samliv i pinsekristendom, særlig i en norsk kontekst. Det er årsaken til at jeg har inkludert studier som tar for seg kvinnelig ledelse i norske pinsekirker, og om kjønn og samliv i kristendom som en generell kategori. Studiene er utgangspunktet for avhandlingens diskusjonskapittel. Det er derfor nødvendig å presentere studiene her.

Som nevnt over er menn og kvinners tilgang til lederposisjoner i pinsemenigheter et av de mest studerte temaene på feltet kjønn og pinsekristendom både internasjonalt og nasjonalt. John Daniel L. Andersen, Åse-Miriam Smidsrød og Karl Inge Tangen studie fra 2019 er et eksempel på en nyere nasjonal studie som tar for seg dette. Deres studie diskuterer spørsmålet om hvorvidt kvinner kan lede på alle nivåer i en kristen kirke, fra et hermeneutisk pentekostalt perspektiv. Artikkelen gir en kort historisk innføring i hvordan kvinnelige ledelse har blitt forstått og praktisert i pinsebevegelsen, med særlig fokus på norsk kontekst. Studien argumenterer for at en teologisk debatt om kvinnelig ledelse fortsatt er både nødvendig og fruktbar av både sosiologiske og teologiske årsaker. Andersen, Smidsrød og Tangen foreslår at en pentekostal hermeneutikk ikke bare bør fremheve proposisjonsteologi, men også vektlegge narrativ teologi, inkludert paradigmatisk kvinnelige ledere i de bibelske fortellingene, demonstreres det at kvinnelige ledelse både beskrives og oppmuntres. Denne studien tar for seg kvinnelig ledelse, men er relevant fordi den behandler kjønn i pinsebevegelsen i Norge.

Irene Trysnes's studie fra 2010 har vært en teoretisk og metodisk inspirasjon for min studie. Hun er en forsker med faglig interesse for kultur- og religionssosiologi, samfunnsfagdidaktikk, ungdomsforskning og kjønnforskning. I doktoravhandlingen «Å campe med Gud- En studie av kristne sommerstevner på Sørlandet» (2010) stiller hun spørsmålet; hva foregår på kristne sommerstevner? I likhet med Trysnes benytter jeg mikrososiologi kombinert med kjønnsteori som et overordnet rammeverk. Trysnes finner at rammene for kjønn på de kristne sommerstevnene konstrueres ut fra svært tradisjonelle

normer. Det viser seg blant annet på scenen ved at det primært er menn som tar ansvar for ledelse og forkynnelse, der kvinner tok seg av estetiske oppgaver som dans, sang og utsmykking. Det samme gjaldt for arbeidsinndeling og sjekking blant deltagerne. Særlig sjekkingen var preget av et mannlig- og kvinnelig modus. Materialet i denne studien er ulikt fra mitt prosjekt, men likt nok til å være relevant.

Hva forteller unge menn og kvinner om sine parforhold? Boken «Parforhold. Idealer, forhandlinger og strategier» (2004) bygger på Åse Røthings doktoravhandling fra 2002. Bakgrunnen for både avhandlingen og bygger er intervjuer om parforhold. Røthing har intervjuet ni heteroseksuelle par der fellestrekket ved parene er at den ene parten er såkalt personlig kristen, mens den andre parten er såkalt ikke-kristen. Hun undersøker hvilke betydninger kjønn kan ha i heteroseksuelle samlivsprosesser generelt, som betyr at prosessene og forhandlingene som drøftes knyttes til forskjeller og samliv i videre forstand, ikke kun til trosforskjeller. Røthing viser hvordan unge kvinner og menn gjør heteroseksuelle parforhold i Norge. Hun hevder å se at informantene eksplisitt eller implisitt forholder seg til likestilling og likhet mellom kvinner og menn som ideal og norm. Dette er relevant fordi min studie også forsøker å si noe om hvordan kjønn og samliv gjøres i Norge, men i en annen kristen gruppe.

1.7 Kontekstualisering

Pinsebevegelsen er en svært mangfoldig og rik bevegelse. Pinsekristendom synes i stor grad å variere fra ulike geografiske og sosiale kontekster. Det er derfor nødvendig å illustrere bevegelsens historiske kontekst for å kunne plassere Alfakirken i pinsebevegelsen.

1.7.1 Pinsevekkelsen oppstår

Ekstatiske former for kristendom har eksistert i alle tider. Den britiske teologen Allan Anderson hevder at forekomsten av slike former for kristendom økte i løpet av det nittende århundre, særlig metodist- og hellighetsbevegelsene og de radikale protestantene som aktivt søkte lignende ideer (Anderson 2004:38). Gjennom 1800-tallet oppstod det flere vekkelsesbevegelser i Europa og Nord-Amerika som inspirerte og la grunnlaget for pinsekristendom. Den tidlige pinsekarismatiske troen var preget av hellighetsforkynnelse og det metodistiske perspektivet på åndsdaopen, og apostlenes åndsdaop på pinsedagen (Bergstøl 2006:10). I historiske tekster om pinsevekkelsens tilblivelse nevnes flere retninger som forløpere, men kirkehistorikere synes å være enige om at hellighetsbevegelsen er den viktigste forløperen til pinsevekkelsen (Årdal 1992:8). En personlig relasjon til Gud og opplevelsen av Gud, samt det å bli født på ny i Den hellige ånd stod sentralt her (Anderson 2004:25).

Den afroamerikanske predikanten William Joseph Seymour (1870-1922) betraktes i dag som pinsebevegelsens grunnlegger. Pinsekristendommens startpunkt regnes for å være år 1906 i Azusa Street, Los Angeles. William Joseph Seymour hadde lenge talt om en ny pinse slik det var beskrevet i Apostlenes gjerninger (Cox 1995:45). Kvinner har spilt en svært viktig rolle i fremveksten av pinsekristendom. Harvey Cox viser til at den første til å tale i tunger i nyere tid skal ha vært Agnes Ozman, en ung, amerikansk, kvinnelig student ved Charles Parhams bibelskole i Topeka, Kansas (Cox 1995:149). Seymours lederteam bestod av både hvite, svarte, kvinner og menn. Kvinner var overrepresentert, selv om Seymour selv satt som øverste leder (Cox 1995:78-81). Cox legger frem funn fra sine feltarbeid. Han hevder at kvinner nesten alltid så ut til å spille en ledende rolle i kirkene han besøkte. Det var åpenbart at de var fullverdige deltagere, også i kirker der øverste leder var en mann. De synger og vitner, gir profetier og helbreder, gir råd og underviser. Thomas Ball Barratt regnes som grunnleggeren av den klassiske pinsebevegelsen i Norge (Årdal 1992:11). Han forsvarte kvinners tjeneste som eldste i boken «Kvinnens stilling i menigheten» som ble utgitt i 1933.

Som nevnt er pinsebevegelsen en mangfoldig bevegelse med flere retninger og interne forskjeller, som følge av utvikling og endring. Den karismatiske bevegelsen på 1960 og 1970-tallet har sine åndelige, historiske og læremessige røtter i pinsebevegelsen. Åndsåp og nådegaver er tydelige kjennetegn (Bergstøl 2006:53). Typiske trekk ved den karismatiske vekkelsen i dette tidsrommet var manglende interesse for å skape nye menigheter, man ønsket derimot å bringe karismatikken inn i de eksisterende menighetene. Begrepet den «nye» pinsebevegelsen blir her brukt for å beskrive endringene som har funnet sted i pinsebevegelsen siden midten av 1990-tallet. Det vil også være riktig å si at den går under den store gruppen «neopentecostalism», men det finnes viktige forskjeller. Den nye pinsebevegelsen kjennetegnes av en forening av de ulike karismatiske bevegelsene. På den ene siden har man menigheter som er strengt konservative i teologi og form. På den andre siden finnes det pinsekarismatiske menigheter som legger vekt på en moderne stil, men en konservativ teologi. Det er nødvendig å understreke at det vil være variasjoner innenfor denne todelingen også (Bergstøl 2006:59). De moderne samlingene består ofte av yngre medlemmer, eller har en overvekt av yngre mennesker, de bruker ofte moderne lovsang, dans og andre moderne virkemidler. I noen av menighetene kan pastoren ha utvidet autoritet i forhold til tradisjonelle forsamlingskirker. Den nye retningen fokuserer på evangelisering, misjon, og fellesskapstenkning (Bergstøl 2006:59-60). Alfakirken tilhører denne nye retningen. Det

kommer til uttrykk ved en stor andel unge medlemmer, de bruker moderne virkemidler, men holder fast ved en konservativ teologi.

1.8 Pinsekristen forståelse av samliv

I det følgende vil jeg gjøre rede for et pinsekristent perspektiv på samliv. En redegjørelse av den norske pinsebevegelsens samlivsetikk er relevant for analysens siste del som tar for seg forhandlingene som finner sted på PREP-kurset i lys av pinsekristen teologi. Det bør nevnes at deres teologi og epistemologi og mitt vitenskapsteoretiske perspektiv er svært ulike.

1.8.1 Til døden skiller oss ad?

Ekteskapet betraktes som å være Guds gave til menneskene: «en gudommelig ordning for slektens forplantning og som en beskyttet enhet av foreldre og barn.» Ekteskapet er samtidig samfunnets grunnenhet (Thorbjørnsrud 2005:285). Berit Synøve Thorbjørnsrud hevder at pinsebevegelsen anser seksuelt samliv utenfor ekteskapet som synd. Det innebærer at samboerforhold og homofilt samliv er synd mot Guds vilje. Homofile kan ikke ha verv eller lederansvar, men kan imidlertid være medlemmer (Thorbjørnsrud 2005:288). Samboerforhold forstås som et uttrykk for egoisme der man ikke vil love å forplikte seg for livet. Barn har behov for foreldre som har lovet hverandre evig troskap (Thorbjørnsrud 2005:285). Dette perspektivet gjennomsyrrer også mitt materiale. Ifølge Thorbjørnsrud oppfattes det som bedre å satse på ekteskapet og eventuelt mislykkes, enn å aldri forplikte seg i det hele tatt. I mitt materiale finner jeg at samlivet som et livslangt prosjekt er en verdi og at ekteskapet betraktes som en god ramme for samlivet. Alfakirken understreker at det likevel kan oppstå situasjoner som gjør det riktig å avslutte ekteskapet. Selv om pinsebevegelsen er kritiske til skilsmisse, vil tilfeller av fysisk og psykisk vold, incest eller andre former for alvorlige overgrep og utroskap stille det annerledes (Thorbjørnsrud 2005:285-287). Ved å vise til apostelen Paulus, understreker flere av informantene i min studie at livets eneste mening ikke er å bli gift, og at man kan leve et verdifullt liv som singel.

1.8.2 Teologisk refleksjonsgruppe

I 2019 utarbeidet Teologisk refleksjonsgruppe i Pinsebevegelsen dokumentet «Samlivsetikk» som drøfter pinsebevegelsens syn på ekteskap, skilsmisse, gjengifte, homofili og kjønnsideologi.

Dokumentet er inkludert fordi det spesifikt tar for seg pinsebevegelsens samlivsetikk i Norge. Nå vil jeg gå inn i både pinsebevegelsens trosgrunnlag og Teologisk refleksjonsgruppes dokument om samlivsetikk fordi dokumentet bygger på trosgrunnlaget. Dokumentet er

relevant fordi det presenterer pinsebevegelsen i Norges overordnede samlivsetikk og kan derfor bidra til å forstå hvordan Alfakirken på PREP-kurset posisjonerer seg i forhold til overordnet teologi.

I pinsebevegelsens trosgrunnlag om skapelsen står det følgende;

«Vi tror at Gud har skapt himmel og jord, alt synlig og usynlig. Alt i skaperverket er ment godt og vakkert. Mennesket er skapt i Guds bilde og har en ukrenkelig verdi fra unnfangelse til naturlig død. Vi tror at Gud har innstiftet ekteskapet mellom kvinne og mann som den naturlige rammen for samliv. Mennesket er satt til å beskytte og bevare Guds skaperverk. Gud fortsetter å fornye sitt skaperverk, og en dag skal han nyskape hele verden»

(Pinsebevegelsen.no).

I trosgrunnlaget forhandles ekteskapet mellom mann og kvinne som villet av Gud. Ekteskapet forstås som den naturlige rammen for samlivet. Deres forståelse av Skapelsen er grunnlaget for at Teologisk refleksjonsgruppe mener at homofili strider mot Guds vilje. Et åpent ekteskap med flere seksuelle partnere strider derfor imot pinsekristen tro. Teologisk refleksjonsgruppe viser at Pinsebevegelsen står fast ved det klassiske synet på ekteskapet som en ordning mellom mann og kvinne. Teologisk refleksjonsgruppe hevder at sosiologiske studier fra over 60 land viser at par som er gift når de får barn er gjennomgående mer stabile enn par som lever i samboerskap, uavhengig av kultur og økonomi. De mener at det igjen underbygger at Bibelen bør være veiledning for et godt liv. Samlivsbrudd blir beskrevet som en tragedie på mange plan, men at det rammer barna hardest, som alltid er den svakest part. Å fremme ekteskapet er derfor også å stille seg på deres side (Samlivsetikk 2019:22). Ekteskapet presenteres som en essensiell del av familieforhold. Å bevare ekteskapet mellom mann og kvinne presenteres som en måte å hjelpe barn på. Ekteskapet forhandles som familien grunnmur.

Teologisk refleksjonsgruppe beskriver ekteskapet som en pakt. De mener det hersker liten tvil om at ekteskapet skal være monogamt og livslangt slik det fremstilles i Bibelen (Teologisk refleksjonsgruppe 2019:5). Dokumentet legger i liten grad til rette for endring eller eksistens av flere syn og oppfatninger, slik dokumenter som strategiske tekster på et overordnet organisatorisk nivå ofte utformes. Men det er interessant å undersøke hvordan kurset forstår og formidler samliv, er dokumentet styrende?

2. Metode

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for kvalitativ metode, med vekt på de kvalitative tilnærmingene jeg har brukt for å gjennomføre mitt masterprosjekt. Jeg vil legge frem fremgangsmåte, rekruttering og utvalg. Videre følger en beskrivelse av gjennomføringen av feltarbeidet. Kapittelet vil gi refleksjoner omkring bruken av observasjon og intervju som metode. Jeg vil diskutere ulike utfordringer jeg møtte underveis i arbeidet, inkludert etiske problemstillinger og hvordan jeg har arbeidet med disse problemstillingene. Jeg reflekterer rundt dataenes reliabilitet og validitet, samt metodens begrensninger. Svakheter vil drøftes underveis og er ikke viet et eget avsnitt.

Avhandlingen er basert på observasjon og intervjuer. Arbeidet med å innhente empirisk materiale har pågått fra oktober 2021 til desember 2021. Det empiriske materialet utgjør 14 timer med observasjon, fire intervjuer av til sammen fem kursledere, som utgjør omtrent 3 timer lydmateriale og 60 sider med transkribert materiale. I tillegg har jeg innhentet noe skriftlig materiale i form av kursmaterialet, Teologisk refleksjonsgruppe i Norges dokument om samlivsetikk (2019) og Alfakirkens nettside hvor relevant informasjon om PREP-kurset er lagt ut.

2.1 Utvalg

Valg av sosial enhet og valg av sted vil ofte være nært forbundet (Fangen 2010: 52). En enhet innenfor samfunnsvitenskapelig forskning er det undersøkelsesobjektet det samles inn data om. Enhetene kan være individer, organisasjoner, lokalsamfunn eller større samfunn som stater. Kvalitative studier omfatter ofte få enheter. Studiene baseres på mye data om hver enhet. Enhetene som undersøkes er gjerne enkeltindivider, men det kan også være nasjoner eller mindre grupper av mennesker.

Jeg valgte å gjennomføre et avgrenset feltarbeid fordi jeg på denne måten fikk mulighet til å studere hvordan kjønn, og samliv forstås, presenteres og forhandles av en religiøs aktør på et kurs som presenterer seg som livssynsåpent. Kurset drar på flere diskurser samtidig. I tillegg fikk jeg mulighet til å være til stede på et slikt kurs og se med mine egne øyne hvordan et slikt kurs gjennomføres. Jeg fikk se hvilket undervisningsmateriale som brukes på PREP-kurs og hvordan det brukes av kurslederne. En av mine hovedinformanter Pastor-Lars, var særlig opptatt av at det er en forskjell mellom ulike diskurser. Han forklarte at kjønn og samliv åpenbart ble uttrykk på forskjellige måter på PREP-kurs som beskriver seg som et livssynsåpent kurs og på en gudstjeneste i Alfakirken som er en pinsekristen kontekst.

Jeg ble tidlig oppmerksom på at samlivskurset som Alfakirken arrangerer presenteres som livssynsåpent. Hvorfor velger en tilsynelatende konservativ religiøs aktør å arrangere et slikt kurs? Designet har gjort det mulig for meg å utforske dette spørsmålet. Men enkeltcase-studier har også klare begrensinger. Fordi pinsebevegelsen er svært mangfoldig har ikke funnene nødvendigvis overføringsverdi til andre pinsemenigheter. Studien undersøker forhandling av kjønn og samliv i et avgrenset rom som preges av ulike diskurser på samme tid. Dersom jeg heller hadde studert problemstillingen i et annet forum hos Alfakirken kan det hende jeg hadde gjort andre funn. Designet er ikke godt egnet til å etablere kausale sammenhenger (Jacobsen 2015: 100).

Alfakirken ble valgt ut i fra flere utvalgsriterier. Alfakirkens størrelse har vært av betydning for utvalget. Det er ikke en liten og yttergående menighet. Alfakirken er en betydelig pinsemenighet og reflekterer «mainstream» norsk pinsekristendom. Alfakirken er en menighet med overvekt av mennesker som er født og oppvokst i Norge. Det er ikke en migrantmenighet. Etnisitet var relevant å benytte som kriterium fordi jeg ville undersøke hvordan de posisjonerer seg i forhold til storsamfunnet i Norge. I tillegg vil migrantmenigheter reise andre problemstillinger. Geografi har også vært et utvalgsriterium. Alfakirken holder til på Østlandet i urbane omgivelser. Problemstillingen fremstår relevant og mulig å undersøke i denne konteksten. Det var også avgjørende at menigheten arrangerer samlivskurs. Jeg har ønsket å studere en menighet som er en del av den nyere pinsebevegelsen fordi jeg var interessert i å undersøke hvordan en mer progressiv forgrening av pinsekristendommen forhandler kjønn og samliv.

Den opprinnelige planen var at jeg skulle observere et samlivskurs i oktober og et i november. Kurset i oktober ble holdt av fire frivillige kursledere som alle hadde en tilknytning til menigheten. Kurset i november som jeg ikke fikk observere ble arrangert av Alfakirken, men holdt av to kursledere med tilhørighet i en annen pinsemenighet på Østlandet. Jeg kontaktet dem i forbindelse med feltarbeidet og spurte om å få intervju dem. Antallet er valgt på bakgrunn av hvor mange som var kursledere og vurderinger av hvor utfyllende informasjon jeg fikk fra observasjon og samtaler underveis i kurshelgen. Kursledere utgjorde en relativt liten gruppe. Jeg vurderte at observasjon av kun et kurs ville kreve at jeg intervjuet flest mulig av kurslederne for å få tilstrekkelig med informasjon om hvordan kjønn, og samliv forstås, presenteres og forhandles på kurset. Fem av seks kursledere lot seg intervju.

2.2 Den første kontakten

Å opprette kontakt med et potensielt felt var vanskeligere enn jeg hadde sett for meg. Da jeg hadde bestemt meg for å studere en norsk pinsemenighet valgte jeg å kontakte menigheten som familien til min kjæreste har en tilknytning til. Det første jeg gjorde var å sende en e-post til adressen som var tilgjengelig via deres nettside. Jeg forsøkte flere ganger å oppnå kontakt med menigheten der sentralbordet var det lengste jeg kom. Jeg vurderte det slik at jeg måtte forsøke å oppnå kontakt i en annen pinsemenighet og at det var nødvendig å endre strategi. På dette tidspunktet følte jeg meg nokså retningsløs. Min veileder sa deretter følgende: «et feltarbeid er et *moving target*.» På den måten hjalp hun meg til å endre innstilling. Videre betraktet jeg alt som skjedde som en del av feltarbeidet.

Det var nødvendig å finne en personlig døråpner som kunne gi meg innpass i feltet. Sosiolog Katrine Fangen illustrerer en fremgangsmåte der man finner forskningsobjekter gjennom andre forskningsobjekters nettverk. Hun definerer dette som snøballmetoden (Fangen 2010: 59). Det kan være enklere å bli akseptert og få tillit via snøballmetoden enn på egen hånd. I mai 2021 kontaktet min veileder en bekjent av henne som er pastor i en pinsemenighet på Østlandet. Personen kommer raskt med forslag til hvem vi videre burde kontakte.

Vedkommende informerer om at også Alfakirken tilbyr PREP-kurs. Veileder ringer en av menighetens forstandere (Pastor-Lars) som informerte om at jeg med all sannsynlighet ville få mulighet til å følge de to helgebaserte PREP-kursene deres gjennom høsten 2021. Vi sendte en presentasjon av prosjektet og veileder fortalte litt om meg og min bakgrunn. I tidsrommet mens jeg ventet på svar, startet jeg arbeidet med litteratursøk. Jeg leste meg opp på Alfakirken og forskning på pinsekristendom og kjønn. Etter en ukes tid ble forespørselen godkjent. Jeg ville få observere PREP-kursene høsten 2021. Det som skjedde ved oppstarten av arbeidet kan betraktes som en variant av snøballmetoden (Fangen 2010:59).

2.3 Posisjonering og tilgang

Hvilken posisjon en forsker har eller inntar i forhold til feltet kan ha stor betydning for studiens funn. Jeg har brukt Marta Bivand Erdals kategorier for å analysere min egen posisjonalitet. Erdal skiller mellom synlig og usynlig, men lett tilgjengelig informasjon. Informasjon det er mulig å kommunisere selektivt. Hun bruker betegnelsen «tredjeposisjon» om hybride innenfra og utenfra posisjoner (Erdal 2016: 142-144). Erdal anvender en inndeling av fem ulike typer tredjeposisjoner: 1. *eksplisitt tredjepart*, 2. *æres-insider*, 3. *insider by proxy*, 4. *hybrid-innenfra-og-utenfra*, 5. *tilsynelatende innenfra* (Erdal 2016:150).

Erdals fordel var at hun kunne presentere seg som troende, selv om det var som katolikk og studerte muslimer. Hun var i tillegg en etnisk minoritet. Erdal hevder at et skarpt skille mellom forskerposisjonaltet som innenfra og utenfra ikke er mulig. Posisjonalitet konstrueres relasjonelt og kan til en viss grad tilpasses gjennom det Erdal kaller tredjeosisjoner. Erdal befant seg i en tredjeosisjon ved at hun har en tro, men en annen enn de hun studerte (Erdal 2016: 150). Jeg befinner meg i en tredjeosisjon fordi jeg ikke er en del av Alfakirken eller en annen pinsemenighet, og jeg har heller ingen annen religiøs tro. I møte med informantene i feltet erfarte jeg at det var nødvendig å være personlig og svare på spørsmål. Jeg har for eksempel flere ganger blitt spurt om jeg er religiøs eller troende. Jeg har svart ærlig at jeg ikke har en religiøs tro, men at jeg heller ikke er ateist. Uten at jeg selv har definert meg som agnostiker, så er det nok slik jeg har fremstått for informantene. På den måten var jeg «utenfor.»

Jeg var «innenfor» ved å blant annet være en hvit kvinne. I motsetning til Erdal var jeg ikke en etnisk minoritet. En annen faktor som stiller meg utenfor Alfakirken er at jeg er ugift og barnløs. Min livssituasjon skiller seg fra personene jeg intervjuet som alle er gift og har barn. Min sivilstatus var også relevant å se i lys av pinsebevegelsens samlivsetikk der ekteskapet og kjernefamilien står sentralt. Selv om jeg ikke er gift eller forlovet og ikke har barn, så har jeg en kjæreste som heter Tobias. Gjennom hans familie har jeg fått noen erfaringer, blant annet ved å delta på ordinære gudstjenester og konfirmasjon. Min relasjon til Tobias og hans familie gjør at jeg likevel ikke er *helt* utenfor. Det var en faktor jeg i flere tilfeller selv kunne velge hvorvidt jeg ønsket å referere til. Dette kan sees på som en posisjonaltet *by proxy*. Felles erfaringer med pinsekristen tilnærming til samliv danner grunnlaget for en tredjeosisjon (Erdal 2016:154).

Ved begynnelsen av arbeidet med å innhente det empiriske materialet følte jeg sterkt på et ubehag ved å skulle være til bry for de jeg ville møte i feltet. Jeg var redd for at min tilstedeværelse skulle være sjenerende for de jeg skulle observere. Jeg opplevde at de betraktet meg som en utenforstående, jeg var ikke en del av deres fellesskap. I starten oppfattet jeg dem som skeptiske til meg og mitt formål med prosjektet og måtte forhandle meg selv og min posisjon ved å blant annet være personlig for å bli akseptert. Jeg har etterstrebet å være åpen om hvem jeg er og prosjektets formål. Religionsviteren Siv Ellen Kraft hevder at tillitsforholdet mellom forsker og informanter er avgjørende for et vellykket intervju eller feltarbeid. Hun presiserer at det er mulig å være både kritisk og empatisk (Kraft

2006:269-273). Jeg har fortalt dem om bakgrunnen for hvordan jeg fattet interesse for feltet, og om min kjærestes tilknytning til pinsekristendom.

Noen deler av intervjuene var preget av en innenfra-dynamikk da vi snakket om temaer som roller i en familie, relasjonen mellom foreldre og barn, og betydningen av kommunikasjon i relasjoner. Når det gjaldt spesifikke aspekter ved Alfakirken og deres forståelse av kjønn og samliv var posisjonaliteten min en *eksplisitt tredjepart* fordi jeg hadde lite kjennskap til deres teologi og deres måte å være kirke på fra før. Andre ganger havnet jeg et sted midt imellom. For eksempel når informantene snakket om gudstjenester eller andre aktiviteter i kirken. Jeg har deltatt på noen arrangementer i menigheten som familien til Tobias er medlemmer av, men få ganger. Jeg er ikke selv medlem eller troende, så jeg har vært tilstede som gjest. Når det gjaldt informantenes personlige og teologiske begrunnelser for synspunktene de presenterte i intervjuene kunne posisjonaliteten bli en *hybrid-innenfra-og-utenfra-posisjonalitet* der jeg i likhet med Erdal valgte å innta en lyttende holdning. I motsetning til Erdal fulgte jeg opp samtalen i denne retningen fordi det ofte var her nyansene og informantenes egne refleksjoner kom til uttrykk (Erdal 2016:155). De ulike tredjeposisjonene var relevante i ulike deler av feltarbeidet, og gjennom hele prosjektet, men særlig i arbeidet med å få tilgang til feltet og i intervjuene.

Katrine Fangen betegner personer som kan formidle kontakt med andre i feltet som «portvoktere» (Fangen 2010: 67). Det var fordelaktig å komme i kontakt med Pastor-Lars som både er pastor og medlem av forstanderteamet. Han kunne sikre meg tilgang til informasjon. Pastor-Lars har gitt meg tilgang til PREP-kurset, han har invitert meg inn i møter, og han har vært en jeg har kunnet diskutere foreløpige funn med. Men han har også aktivt regulert min tilgang. I samråd med de tre andre kurslederne ved første kurssamling, vurderte han at jeg ikke fikk anledning til å snakke med kursdeltagere under kurset og jeg fikk ikke intervju dem i etterkant. Da jeg ønsket å observere kurssamling nr. 2 måtte jeg gjennom Pastor-Lars. Han inviterte meg inn på et møte der vi kunne diskutere min eventuelle tilstedeværelse på kurssamlingen. Jeg fikk samtidig anledning til å intervju han. Han fremsto positiv til å la meg observere kurset, men ville gi meg beskjed etter å ha konferert med Sara og Emil som skulle undervise. Jeg fikk ikke anledning til å snakke med de i forkant av kurset. Det var pastor-Lars som etter ca to uker formidlet av kurslederne ikke ønsket at jeg skulle observere kurset, blant annet fordi det var få personer som skulle delta. Pastor-Lars har vært en nøkkelinformant. Tilgangen min har vært begrenset. Jeg har ikke fått observere begge

kursene og heller ikke observere og intervju kursdeltagere, som var min opprinnelige intensjon. Det har påvirket forskningen i stor grad.

Min rolle som forsker har hatt stor betydning for materialet. Jeg har brukt meg selv som forskningsredskap ved å aktivt stille spørsmål til feltet. Jeg brakte opp samboerskap og homofile samliv eksplitt i samtaler og intervjuer. Det førte til innsikt i informantenes tanker, noe som i stor grad har bidratt til verdifull innsikt, som også ble en viktig del av studiens materiale. I et av intervjuene brakte informanten selv opp temaet. Det heterofile parforholdet ble presentert som stabilt og selvsagt, men når jeg stilte dem spørsmål, så sprakk likevel denne normen. Fremgangsmåten har bidratt til at informantene har uttalt seg om kjønn og samliv på andre og mer utfyllende måter. Fremgangsmåten får frem nyanser. Metoden kan kritiseres for å manipulere eller påvirke materialet, men i denne studien har metoden bidratt til svært relevant empiri som har vært nyttig for å kunne besvare problemstillingen.

2.4 Feltarbeid på PREP-kurs

I forkant av at jeg skulle være deltagende observatør på PREP-kurset i oktober utformet jeg en observasjonsguide som beskriver hva jeg ville fokusere på. Jeg la vekt på kursrommet, arbeidsoppgaver i forbindelse med gjennomføringen av kurset, kursledernes kroppsspråk, deres plassering i rommet og i forhold til hverandre og samhandlingen i mellom dem. Jeg fokuserte også på innholdet i kurset og hvordan det ble presentert. Jeg vektla både verbal og ikke-verbal kommunikasjon.

Fangen skiller mellom fullt deltagende, delvis deltagende og ikke-deltagende observasjon. Ifølge Fangen handler deltagende observasjon om å kombinere det å delta med å observere. Deltagende observasjon brukes ofte synonymt med feltarbeid. I min avhandling brukes deltagende observasjon synonymt med feltarbeid. Fangen hevder at det finnes mange måter å utføre deltagende observasjon på. Metoden innebærer å være «ute i felt» blant deltagere slik det naturlig fremstår for dem. Et overordnet mål med metoden er å kunne beskrive hva folk sier og gjør i situasjoner som ikke er strukturert av forskeren (Fangen 2010:12). I min observasjon var jeg delvis deltagende. Det innebar at jeg deltok i den sosiale samhandlingen, men ikke de miljøspesifikke aktivitetene som var undervisningen (Fangen 2010: 74-75). Når kursets undervisning pågikk satt jeg bakerst i rommet og noterte. Jeg fikk beskjed av kurslederne om å innta denne plassen og være «en flue på veggen.» I pausene småpratet jeg med kurslederne og de kursdeltagere som oppsøkte meg på eget initiativ. I pausene fikk jeg forsyne meg av det som ble servert; vann, kaffe, frukt, bakst og twist. Jeg spiste måltidene

mine sammen med kurslederne og kursdeltagerne i en felles matsal. Gjennom helgen varierte jeg mellom å sitte alene på et bord, på et bord med både kursdeltagere og kursledere, og å sitte på et bord med kurskoordinatoren som jobbet frivillig i menigheten. Denne vurderingen ble tatt spontant, ut ifra hvor det var ledig plass og hva jeg selv følte at var naturlig og bekvemt. Når man utfører deltagende observasjon utfører man to former for handling samtidig: man involverer seg i samhandling med andre i tillegg til å iaktta hva deltagerne gjør. Fangen understreker at det er nødvendig å finne gode måter å kombinere de to handlingsprinsippene på (Fangen 2010:13). Min observatørrolle var tydelig definert da undervisningen pågikk, men jeg synes det var utfordrende å finne min plass i de sosiale settingene. Undervisningsdagene var lange. Den sosiale samhandlingen fant sted stort sett i matsalen og i gangene på vei til og fra undervisning.

Å observere kurset gjorde det mulig å samle informasjon om hvordan kurslederne som er representanter for Alfakirken, iscenesetter kjønn og samliv på et samlivskurs som presenterer seg som livssynsåpent. Å observere PREP-kurs i regi av Alfakirken ga meg mulighet til å observere naturlig samspill og utøvelse av kjønn og samliv i kontekstene jeg søker kunnskap om. Det Fangen beskriver er et mer typisk antropologisk feltarbeid. Min studie er et kort feltarbeid som tar sikte på å samle mye data om en avgrenset enhet. Graham Harvey forklarer at kortere feltarbeid er hyppig brukt i studier av religion (Harvey 2011:218). Likevel er det slik jeg har vist over, elementer ved det klassiske antropologiske feltarbeidet som er relevant for min studie. Å observere religiøse grupper, samfunn eller aktiviteter, enten over lengre eller kortere perioder innebærer å forsøke å forstå så helhetlig som mulig hva folk gjør, når, hvor, hvordan og (muligens) hvorfor de gjør det (Harvey 2011:218). Studiens metode kan betraktes som både en styrke og en svakhet. Som Harvey hevder gir et kortere feltarbeid der jeg studerer PREP-kurset en stor mengde konsentrert informasjon om akkurat dette kurset. På den annen side ville et antropologisk feltarbeid som varte over en lengre periode kunne gitt meg informasjon om flere kurs, og andre aktiviteter i Alfakirken som potensielt kan være av stor betydning for deres forhandling av kjønn og samliv. Men igjen, det ville vært en helt annen studie. Feltsamtalene har ikke blitt tatt opp på bånd. Jeg noterte for hånd underveis i noen av samtalene, andre ganger i ettertid. Årsaken til dette er at noen av samtalene har funnet sted spontant der jeg ikke har hatt diktafon tilgjengelig, og noen har funnet sted rett før og rett etter intervjuene, og andre ganger har samtalene funnet sted over telefon. Det har ikke føltes naturlig å bringe frem diktafon i disse situasjonene. Fire av intervjuene ble gjennomført

individuell med en kursleder om gangen, mens det femte intervjuet ble gjennomført parvis. Årsaken til dette er praktisk hensyn og etter deres ønske.

2.5 Intervjuer med kursledere

Intervjuene har vært semistrukturerte. Det ble utformet en intervjuguide som jeg i stor grad forholdt meg til under intervjuene. Den fungerte som et hjelpemiddel for å huske alle temaene og spørsmålene jeg ønsket at vi skulle snakke om (Kvale og Brinkmann 2009:162). Det kvalitative forskningsintervjuet søker å forstå verden sett fra informantens side. Å få frem betydningen av folks erfaringer og avdekke deres opplevelse av verden, forut for vitenskapelige forklaringer, er et mål (Kvale og Brinkmann 2009: 20).

Hovedtemaene i guiden er informantens rolle som kursledere, kursets innhold og kursmaterialet. Informantene fikk blant annet spørsmål om hva de mener er et godt samliv, hvilke kriterier de stiller til kursinnholdet, hvordan de opplever kvinnen og mannen i kursmaterialet og hvorfor de velger å arrangere et livssynsåpent samlivskurs. Intervjuene dreide seg hovedsakelig om PREP-kurset og kursledernes erfaringer med å undervise, men de fikk også noen spørsmål om kjønn, tro og samliv i deres menighet for øvrig. Samtidig var det fruktbart at den eksplorative formen bidro til en nokså åpen samtale, der informantene kunne trekke inn egne refleksjoner rundt spørsmålene og temaene som ble diskutert. Spørsmålene ble stilt på varierende måte, både konkrete og utforskende. Intervjuene varte mellom 30-45 minutter. De fleste intervjuavtalene fant sted på tidspunkter der informantene hadde dårlig tid. Jeg tror ikke det ville vært mulig å rekruttere til dybdeintervjuer denne høsten. Likevel ble alle spørsmålene i intervjuguiden besvart av alle informantene. Men intervjuene kunne med fordel vært noe lengre. Intervjuene fant sted i menighetens lokaler, på Pastor-Lars sitt kontor og i kirkens kafeteria, med unntak av et intervju som ble gjennomført per telefon etter informantens ønske. Intervjuene av kurslederne gjorde det mulig å stille spørsmål om det jeg hadde observert.

Alle intervjuene ble tatt opp på bånd. På denne måten kunne jeg fokusere på samtalen mellom informantene og meg, uten å måtte notere. Alle intervjuene ble transkribert i sin helhet. Transkriberingen er gjort ordrett og viser et muntlig språk, slik at tekstene skulle være minst mulig behandlet og fortolket før arbeidet med analysen startet. Det var nødvendig å transkribere alt materialet fordi intervjuene var korte og jeg vurderte at alt som ble sagt er relevant for å besvare studiens problemstilling. Alle intervjuene har foregått på norsk. Av etiske hensyn har både kirken og informantene blitt anonymisert. De har fått nye fiktive navn.

Pastor-Lars er en av Alfakirkens pastorer, men deltok også som kursleder på PREP-kurs i oktober 2021. Det utgjorde både en fordelaktig og en utfordrende situasjon. Feltsamtalene og intervjuene med han har vært viktige for å få en oversikt over menighetens historiske bakgrunn og læregrunnlag, i tillegg til spørsmålene omkring kjønn og samliv. Da jeg skulle intervju pastoren på hans kontor i Alfakirken, spurte han om jeg ønsket å intervju han som kursleder på PREP eller som pastor med uttalelser på vegne av hele menigheten. Denne situasjonen er i tråd med Anna Davidsson Bremborgs påstand om at nøkkelpersoner har en tendens til å snakke på vegne av andre personer. Hun mener at å la nøkkelpersoner representere tredjepersoner ikke er optimalt. Hvis en skal bruke denne typen data, er det viktig å gjøre klare skiller mellom disse tolkningene og ikke-ekspertsyn. I følge Bremborg må nøkkelpersoner som Pastor-Lars og andre informanter holdes adskilt, fordi intervjuene vanligvis har ulike formål (Bremborg 2011: 312-313). I min studie hadde intervjuet av Pastor-Lars samme formål som intervjuene av de andre kurslederne, selv om dataene ble forskjellige. Intervjuet av han kan si noe om hvordan han forhandler sin rolle i ulike situasjoner. Bremborg understreker at en annen felle ved et ekspertintervju er at intervjuet kan ende opp som en «forelesning», langt fra de opprinnelige spørsmålene, ettersom nøkkelpersoner ofte ønsker å fortelle forskeren «hvordan det er» (Bremborg 2011: 312). Dette var ikke et tilfelle i min studie. Jeg opplevde at Pastor-Lars refererte til andre personer som han mente var mer kompetente på PREP, deriblant hans kone. Han reflekterte rundt spørsmålene jeg stilte uten å gi uttrykk for at hans betraktninger er det eneste rette. Han besvarte spørsmålene mine og stilte spørsmål tilbake og lyttet interessert til det jeg sa. Pastor-Lars har vært en nøkkelperson i min studie fordi han befinner seg i en ledende rolle som pastor, han var kursleder på PREP-kurs i oktober 2021 og han regulerte min tilgang til feltet. Bremborg hevder at å unngå ledere kan føre til at studien på forhånd lett oppfattes som kritisk i en negativ forstand. Dette er særlig gjeldende i religiøse grupper, som ofte har en klar hierarkisk struktur (Bremborg 2011: 312).

2.6 Etske refleksjoner

Kvalitative studier gjennomsyres av etiske problemstillinger. Studier av religion, kjønn og seksualitet åpner for større etiske dilemmaer enn andre forskningsfelt (Fangen 2010:187). Denne avhandlingen er skrevet med utgangspunkt i retningslinjene som er foreskrevet av De nasjonale forskningsetiske komiteene (NESH) og med godkjenning fra Norsk senter for forskningsdata (NSD).

2.6.1 Samtykke

Forskere har ansvar overfor alle personer som inngår i eller deltar i forskning. Forskere skal respektere deres menneskeverd og ta hensyn til personlig integritet, sikkerhet og velferd. Forskningsdeltagere skal som hovedregel være informert og samtykke til å delta i forskning. Det forskningsetiske samtykket skal være frivillig, informert og utvetydig, og det bør være dokumenterbart (NESH 2021:17). I henhold til NSD sine retningslinjer utformet jeg et informasjonsskriv for informantene. Her gis det blant annet en kort presentasjon av prosjektet og dets formål, hvorfor informantene får spørsmål om å delta, i tillegg informeres de om deres rett til å trekke seg. Samtykkeskjemaene ble utarbeidet både i fysisk format og digitalt i UiOs nettskjema. Alle informanter har skrevet under på samtykkeskjemaet etter NSD sine retningslinjer for prosjektet.

2.6.2 Konfidensialitet

Forskere skal behandle innsamlet informasjon konfidensielt hvis det er avtalt. Hvis forskere lover informanter konfidensialitet, er det et løfte om at informasjonen fra forskningen skal behandles fortrolig og ikke formidles videre på måter som går ut over denne avtalen. Forskerens troverdighet og deltagerens tillit til forskning er nært knyttet til denne konfidensialiteten (NESH 2021:21-22). Konfidensialitet referer til enigheten med informantene om hva som gjøres med dataene som blir et resultat av deres deltagelse. Ofte innebærer det at private data som identifiserer deltagerne, ikke avsløres (Kvale og Brinkmann 2009:106). Forskere må sikre at anonymitet er ivaretatt hvis det er avtalt, eller hvis andre hensyn tilsier det. Forskere må vurdere om det er nødvendig å beskytte forskningsdeltagerne. Hvis forskningsdeltagere er lovet anonymitet, er det et løfte om at enkeltindivider ikke skal kunne identifiseres i forsknings og formidling (NESH 2021: 21).

Deltagerne i min studie er lovet anonymitet på den måten at kirkens navn og deres navn anonymiseres ved publisering og annen offentliggjøring. Jeg har studert det kurslederne gjør som offentlige personer, eller semi-offentlige i kraft av at arbeidet med PREP-kurset er noe de gjør av frivillighet på fritiden ved siden av annet arbeid. Andre PREP-kurs har tidligere blitt gjenstand for forskning, slik jeg gjør med kurset arrangert av Alfakirken. Kursledere av slike kurs må som andre offentlige personer kunne regne med at de offentlige sidene av det de gjør blir gjort til gjenstand for forskning. De frivillige kurslederne som ikke er ansatte i maktposisjoner i Alfakirken, krever større grad av anonymitet enn Pastor-Lars. Kurslederne er studiens informanter og de utgjør et lite utvalg. Det kan gjøre materialet noe gjennomskiktig. Det betyr at det kan være en mulighet for at de som har vært deltagere på de to kursene eller

som kjenner de fra før, kjenner dem igjen i materialet. Størrelsen på utvalget kan potensialet ha påvirket hva informantene har følt seg komfortable med å dele. Utgangspunktet mitt har vært at de jeg skriver om vil komme til å lese det jeg skriver om dem. Flere av informantene har ytret et ønske om å få tilsendt avhandlingen når den er ferdigstilt (Fangen 2010:197).

I kvalitative studier fokuserer man ofte på enkeltpersoner eller mindre grupper. Det fordrer en rekke etiske vurderinger. I min studie har observasjonen og intervjuene gitt meg innsikt i hvordan Alfakirken forhandler kjønn og samliv. Religion, kjønn og seksualitet er svært sensitive temaer som skal behandles respektfullt, noe som fremkommer av de spesifikke retningslinjene ved NESH og NSD. Feltets sensitivitet og deres åpenhet har etterlatt meg med en sterk følelse av ydmykhet for hvordan dataene skal behandles og formidles i avhandlingen. Feltnotater, lydopptak og de transkriberte intervjuene har til enhver tid blitt oppbevart på en kryptert harddisk i henhold til NSD sine retningslinjer.

Min studie berøres av NESH sine retningslinjer som omhandler private bedrifter og organisasjoner (NESH 2021:28). NESH hevder at allmennheten har en legitim interesse av å forstå hvordan private bedrifter og interesseorganisasjoner fungerer. Alfakirken har betydelig makt og mulighet til å påvirke enkeltindivers liv og samfunnets utvikling både i positiv og negativ retning. Ifølge NESH bør private bedrifter og organisasjoner gjøre virksomheten og dataene sine tilgjengelige for forskning, også til formål som går utover institusjonenes interesser (NESH 2021: 28-29). Pinsekristendom er i sterk vekst over hele verden. Det vil derfor være legitimt å argumentere for at allmenheten har interesse av å få innsikt i hvordan Alfakirken, som er en norsk pinsemenighet av betydelig størrelse, forhandler kjønn og samliv.

2.7 Reliabilitet og validitet

Reliabilitet dreier seg om konsistens og stabilitet ved forskningsdata. Validitet viser til i hvilken grad fenomenet av interesse blir behandlet korrekt i forskningen (Stausberg og Engler 2011: 20). Kvale bruker betegnelsen 'gyldighet' om validitet og 'pålitelighet' om reliabilitet (Kvale og Brinkman 2015: 275-277).

Valideringen av studien av Alfakirken har gjennomsyret hele forskningsprosessen (Kvale og Brinkman 2015: 277). Valideringen begynte samtidig som utvelgelsen av hvem og hva jeg skulle studere, og hvilke metoder jeg skulle benytte for innhenting av materialet. Å observere kurset ga meg en unik mulighet til å komme nært på en av menighetens aktiviteter der kjønn og samliv direkte og indirekte er hovedtema. Gjennom å intervju kurslederne fikk jeg mulighet til å stille spørsmål ved det jeg hadde observert. Hadde jeg forstått situasjonen

riktig? Var det noe jeg hadde gått glipp av? Intervjuene fungerte som validering av observasjonsmateriale, samtidig som intervjuene i seg selv utgjør et viktig materiale. I intervjuguiden og under intervjusituasjonene ble spørsmålene delt inn i «hva», «hvorfor» og «hvordan» der «hva» og «hvorfor» ble besvart før spørsmålet om «hvordan». Når gyldigheten ved et funn skal fastslås går undersøkelsens innhold og formål forut for metodespørsmålet. For å i større grad få pålitelig informasjon fra intervjuobjektene stilte jeg spørsmål som: «Hvis jeg forstår deg riktig så mener du at...?» Å validere er å stille spørsmål, slik jeg gjorde gjennom spørsmålene i intervjuundersøkelsen min (Kvale og Brinkman 2015: 281). Intervjuene bar preg av konkrete spørsmål jeg ønsket svar på kombinert med åpne spørsmål som inviterte til refleksjon. Jeg mener at min intervjustil kan bidra til å validere intervjumaterialet. En vanlig kritikk av forskningsintervjuer er at funnene ikke er valide fordi intervjupersonenes informasjon kan være usanne. Ifølge Kvale og Brinkman avhenger gyldigheten av forskningsspørsmålenes «hva» (Kvale og Brinkman 2015: 281). Alle informantene som ble intervjuet fikk mulighet til å stille meg spørsmål og legge til synspunkter de opplevde som viktige, men som til da var utelatt fra samtalen.

Kravet om konfidensialitet kan komme i konflikt med kravet om etterprøvbarehet (Fangen 2010: 198). Reliabilitet henviser vanligvis til om et resultat kan gjentas og reproduseres ved hjelp av den samme metoden (Kvale og Brinkmann 2009: 357). Det kan være utfordrende å forbinde kravene til reliabilitet og konfidensialitet som konstitueres av kvalitativ forskning. Representativitet er ikke et absolutt mål ved kvalitativ metode og det er ikke mulig å oppnå et representativt utvalg i statistisk forstand (Fangen 2010: 55). Reliabiliteten av analysen er sikret ved at jeg redegjør for forskningsprosessen og at jeg har gjort forskningen transparent.

2.8 Utfordringer på veien

Min første prosjektbeskrivelse søkte kunnskap om hvordan kursledere forstod og presenterte kjønn og samliv på PREP-kurs, ved siden av hvordan kjønn og samliv kom til uttrykk gjennom kursets deltagere. Jeg ønsket å prøve materialet opp mot likestillingsidealene i det øvrige norske samfunnet. Da første observasjon av PREP-kurs skulle gjennomføres fikk jeg beskjed av en av Pastor-Lars, at jeg ikke vil få tilgang til kursets deltagere. Jeg ble derfor nødt til å endre oppgavens perspektiv og problemstilling. I det videre arbeidet med prosjektet søkte jeg nå kunnskap om hvordan kun kursledere på PREP-kurs forhandler kjønn og samliv. Den andre observasjonen skulle finne sted i November. Kurslederne ønsket ikke at min tilstedeværelse som forsker skulle påvirke deltagerne opplevelse og trygghet. Jeg fikk

intervjue kurslederne, men ikke observere kurset. Dette førte til at oppgavens materiale og perspektiv igjen måtte revurderes. Den største utfordringen har altså vært min tilgang til feltet.

2.9 Analysestrategi

Nå vil jeg legge frem hva jeg gjorde med materialet etter at det var samlet inn. De fire forskningsspørsmålene var ikke utarbeidet i forkant av prosjektets start, men kom til gjennom bearbeiding av det empiriske materialet. Jeg har brukt en abduktiv analysestrategi der jeg har jobbet mellom empiri og teori.

Mats Alvesson og Kaj Sköldbberg (2009) forklarer at abduksjon har noen likhetstrekk med induksjon og deduksjon, men understreker at abduksjon ikke er en enkel blanding av disse to og at metoden ikke kan reduseres til disse. I sitt fokus på underliggende mønstre skiller abduksjon seg også fordelaktig fra de to andre forklaringsmodellene. Den grunnleggende forskjellen er at en abduktiv analysestrategi inkluderer forståelse. Abduksjon befinner seg i nærhet til hermeneutikk. Abduksjon begynner fra et empirisk utgangspunkt, men avviser ikke teoretisk forforståelse. Jeg tok utgangspunkt i det empiriske materialet jeg samlet inn fra observasjon og intervjuene og prøvde først Goffmans perspektiv på materialet og deretter Butlers perspektiv. Forskningsprosessen veksler derfor mellom teori og empiriske fakta hvor begge deler tolkes i lys av hverandre. Alvesson og Sköldbberg beskriver strategien som mer allsidig og realistisk enn deduksjon og induksjon (Alvesson og Sköldbberg 2009:4). Jeg har brukt Goffman og Butler for å åpne materialet, men også vært åpen for det materialet vil si selv. Å arbeide med utgangspunkt i abduktiv metode har ført meg frem til å se den dype forhandlingen i materialet som også er studiens argument, nemlig at det konvensjonelle samlivet og den heteroseksuelle forståelsen av kjønn har blitt det kontroversielle.

3. Teori

I dette kapittelet vil jeg presentere det teoretiske rammeverket for min analyse av hvordan kjønn og samliv forhandles på PREP-kurset. Det vil gjøres ved å redegjøre for de delene av deres teoretiske perspektiv som er relevant for min studie, samt hvordan jeg vil anvende det i studiens analyse. Kapittelet beskriver kritikk av begge de teoretiske perspektivene, og hvordan jeg vil imøtegå nevnte begrensninger.

3.1 Goffmans dramaturgiske metafor

Goffman var i hovedsak interessert i å beskrive dynamikken i interaksjon ansikt til ansikt og fokuserte på aktørers evne til å manipulere slike møter. En interaksjon kan defineres som all den interaksjon som finner sted ved hver enkelt anledning når en gruppe personer er samlet (Goffman 1992:22). Interaksjon handler altså om møter mellom mennesker som finner sted ansikt til ansikt. Møtene finner sted i en gitt sosial situasjon der vi presenterer oss seg selv bevisst og ubevisst. Han var opptatt av hvordan mennesker kan handle på spesifikke måter for å fremme sine egne interesser, men også for å ta hensyn til andre og unngå pinlige situasjoner. På en annen måte kan man si at han undersøkte sosial orden og hvordan den opprettholdes. Goffmans perspektiv er tydelig inspirert av Emilie Durkheim som er en av sosiologiens klassikere (Repstad 2021:28). Flere sosiologer deriblant Pål Repstad og A. Javier Trevino tar utgangspunkt i en inndeling av hovedperspektiver i Goffmans sosiologi (Repstad 2021:25) (Trevino 2003).

Det første perspektivet betrakter det sosiale liv som et teater der et drama utspilles. For det andre kan samfunnet og sosiale livet preges av riter som opprettholder fred og fordragelighet i det sosiale liv. Det tredje perspektivet betrakter det sosiale liv som et spill der noen vinner og andre taper. I det fjerde perspektivet fremstilte Goffman det sosiale livet som bilder med en bestemt innramming der noe befinner seg innenfor rammen og noe annet faller utenfor. Det som er innenfor, ses fra en bestemt synsvinkel (Repstad 2021:25-26). Jeg har valgt å bruke den dramaturgiske metaforen og rammemetaforen. PREP-kurset og intervjusettingene er inkludert i en kjønnert virkelighet hvor menn og kvinner møtes i ulike settinger. Slike møter preges av ulike forventninger til menn og kvinner. Rammene for forventet atferd vil derfor avhenge av hvilket kjønn man tilhører. Strukturen rundt de sosiale møtene er bærere av makt og kan dermed bidra til å opprettholde eller endre kjønne forskjeller (Goffman 1986). For å imøtekomme den sosiale situasjonens forventning til oss vil vi forsøke å vise oss på best mulig måte, gjennom selvpresentasjon (Goffman 1992).

Goffman utformet den dramaturgiske metaforen som en måte å se samfunnet på. Her beskrives sosialt liv som roller utspilt på en teaterscene (Goffman 1992). Vi trer inn i ulike roller for å få andre til å danne seg et bilde av oss og rollen(e) vi utspiller. (Goffman 1992). Goffman hevder at det under samhandling forventes av vi har egenskaper, evner og kunnskap som samlet sett passer i et selv som er enhetlig passende for situasjonen (Burns 1992:37). Han vektlegger ikke-verbal kommunikasjon, som inkluderer blant annet ansiktsuttrykk, gester og kroppslig bevegelse. Han mener vi til en viss grad alltid er klar over at noen aspekter ved vår fysiske fremtreden og handlinger er tilgjengelig for å bli lest og tolket av andre. Derfor har vi en tendens til å modifisere dem, slik at de svarer med det inntrykket den enkelte ønsker å formidle (Burns 1992:38). Kurset har et tydelig skille mellom 'frontstage' og 'backstage.' Samhandlingen som finner sted i de to posisjonene er noe ulik. Det er derfor legitimt å tro at kjønn og samliv presenteres og forhandles på forskjellige måter. Selv om 'frontstage' utgjør den største delen av mitt materiale, så vil jeg også undersøke kursets 'backstage.'

Frontstage handler om å vise seg fra sin beste side. Det innebærer å tre inn i rollen som forventes av deg i den gitte situasjonen. Metaforen karakteriseres av en profesjonell opptreden (Goffman 1992). Kurslederne på PREP-kurs er 'frontstage' når de underviser.

'Backstage' er området bak scenen og kulissene. Aktørene befinner seg utenfor situasjonen som observeres og er avskjermet fra publikum (Solheim 1975:5). Teoretisk sett vil det her være mulig å avbryte opptreden for å unngå innsyn fra publikum (Goffman 1992:123). Kurslederne gjennomførte en evaluering etter at kurset var gjennomført. Jeg forstår evalueringen som kursets 'backstage.'

Intervjumaterialet kan forstås som en posisjon imellom frontstage og backstage fordi informantene snakker om PREP-kurset, sine egne tanker omkring kjønn og samliv, og Alfakirkens forståelse kjønn og samliv. Flere perspektiver kom til uttrykk under intervjuene. Kommunikasjon gjennom språk viser hvilken posisjon aktørene befinner seg i. Et eksempel på dette er hvilke temaer kurslederne diskuterte i evalueringen av PREP-kurset. De diskuterte blant annet hvilken plass deres teologi om samliv skulle ha på kurset, og hvordan deres fortellinger om eget samliv fremsto kjønnsstereotypisk og hva som kan gjøres for å fremstå mer inkluderende i forhold til kjønnsroller.

Vi skifter kostymer og roller for å tilpasse oss nye situasjoner, kulisser og aktører fordi vi i det lengste ønsker sosial orden og å unngå konflikter. Hver person i en sosial situasjon består av statuser som for eksempel far, mor, sønn, datter, kursleder, pastor, lege, snekker osv. Dette er

innholdet i begrepet status. Rolle handler dermed om hvordan vi oppfører oss innenfor en status. 'Kulisser' handler om selve scenearrangementet som skal uttrykke noe. Kulisser er objekter i omgivelsene som vi bruker for å gjennomføre opptredenen 'frontstage.' 'Kulissene' fungerer som et redskap for å fremme det vi vil at andre skal oppfatte og for å skjule det vi ikke vil at andre skal se (Goffman 1992:28-29).

'Personlig fasade' står for alt som uttrykker noe, utenom kulissene. Som deler av personlig fasade regner Goffman distinksjoner, bekledning, kjønn, alder, rasemessige kjennetegn, høyde, utseende, holdning og måten å snakke på; ansiktsuttrykk, kroppslige bevegelser o.l. Noen av disse meningsbærerne er stabile over tid, for eksempel rasemessige kjennetegn. På den annen side er noen av mobile, slik som ansiktsuttrykk. Noen ganger kan det være nyttig å dele stimuli inn i to; de som utgjør den personlige fasade, i «ytre» (appearance) og «manerer» (manner). «Ytre» omfatter de stimuli som opplyser om personens sosiale status. Denne informasjonen sier også noe om hvorvidt personen deltar i formell, sosial aktivitet eller uformell rekreasjon. «Manerer» omfatter de stimuli som gir oss informasjon om hvilken interaksjonsrolle den opptredende forsøker å spille i den foreliggende situasjonen (Goffman 1992: 29).

For at interaksjonen skal være vellykket må alle parter ha en viss kontroll over de ulike inntryksformene. Goffman definerer dette som 'inntrykkskontroll.' Hvilke inntrykk man formidler handler om hvordan man evner å uttrykke seg, noe Goffman mener at bygger på to ulike former for tegn; uttrykk man gir og uttrykk man avgir. Førstnevnte innebærer verbale eller tilsvarende symboler som man benytter åpent og utelukkende for å formidle de opplysningene aktøren og publikum åpenbart forbinder med disse symbolene: 'tilsiktete uttrykk'. Den andre formen inkluderer en rekke handlinger som andre kan oppfatte som karakteristiske for den handlende, idet man går ut fra at handlingen ble utført uten at det direkte var meningen å formidle denne opplysningen, deriblant kroppsspråk: 'utiltsiktete uttrykk' (Goffman 1992:12-13).

Situasjonsdefinisjon er en ordning av felles verdier og normative holdepunkt som binder oss til andre. For at kurslederne skal kunne vite hvordan de skal opptre som kursledere og for å forstå hvilken rolle kursdeltagerne og de andre kurslederne spiller, må det eksistere en definisjon av situasjonen. Fordi de man skal opptre sammen med, kan ha ulike roller avhengig av tid og sted og den gitte situasjonen, er det derfor nødvendig at alle har den samme oppfatningen av hvilken situasjon de skal inn i, slik at de kan bli enige om hvilke roller som er relevante og hvordan de skal spilles (Goffman 1992). Situasjonsdefinisjon er nært tilknyttet

Goffmans begrep om rammer. Goffman hevder at individer møter enhver sosial situasjon med det han beskriver som «primary framework» (1986). Jeg har valgt å bruke Dag Album sin oversettelse «primærramme» (1996) fordi det favner om den første forståelsen man har i møtet med en situasjon, men som ofte endres når individet har fått mer informasjon om situasjonen. Definisjonen evner å fange opp kompleksiteten i observasjonsmaterialet mitt. Ved å svare på hva som skjer i en gitt sosial situasjon, kan vi også identifisere den gjeldende rammen. Å kartlegge situasjonsdefinisjonen på PREP-kurset vil derfor kunne fortelle oss noe om hvilke normer og idealer for kjønn og samliv som gjelder på PREP-kurset.

Når vi deltar i en sosial sammenheng med andre aktører deltar vi i kraft av den spesifikke statusen de ulike rollene gir oss. Vi benytter oss av kostymer, roller og kulisser for å unngå konflikt. I tillegg til at den enkelte aktørs selvpresentasjon, beskriver Goffman hvordan aktørene innenfor en gruppe ofte spiller på lag for å samarbeide om å definere en situasjon for et publikum. Goffman bruker betegnelsen opptredenslag eller bare lag (Goffman 1992:72-73). I denne avhandlingen vil 'lag' benyttes. For at 'laget' skal lykkes med sin opptreden må alle opptre i henhold til lagets uformelle sanksjoner og deres forståelse av situasjonen. Dersom laget ikke lykkes med dette kan de miste sin troverdighet blant publikum. Enkelte av medlemmene får retten til å styre og kontrollere den dramaturgiske opptreden. Den eller de som får denne oppgaven kalles regissør (Goffman 1992:85-86). I mitt materiale fremstår Pastor-Lars som en regissør.

Begrepet 'ansiktsarbeid' knytter seg til både den enkelte aktørs selvpresentasjon og lagets opptreden. I tillegg til å vise seg fra sin beste side, vil aktøren forsøke å forhindre at en selv eller andre taper ansikt. For å unngå å miste ansikt spiller aktørene ofte på lag der de bruker ulike former for ansiktsarbeid (Goffman 2004:48). Metaforen er viktig fordi vi presenterer oss og viser at vi har forstått eller misforstått situasjonen gjennom ansiktsuttrykk. Om man misforstår en situasjon, dummer seg ut eller begår en feil vil man iverksette ansiktsarbeid for å rette opp. Goffman hevder at det vanligste er unnvikelsesprosessen der man lar hendelsen forbigå i stillhet eller at man ignorerer en egen eller andres feil. Dersom det forekommer store brudd på inntrykksordenen kreves det at aktørene igangsetter korleksjon. Aktørene vil i det lengste bidra til at alle de involverte kommer best mulig ut av situasjonen. Dersom man ikke lykkes med ansiktsarbeidet kan personen bli stemplet som avviker og utestengt fra fellesskapet (Goffman 1966:28). Kursledernes ansiktsarbeid kan fortelle oss noe om hvilke regler og grenser som finnes for kjønn og samliv PREP-kurset. I materialet kommer

ansiktsarbeid særlig til uttrykk ved at kurslederne skyter inn kommenterer når en annen aktør snakker, eller ved at de retter opp i det de selv har sagt.

3.2 Goffmans rammemetafor

Det grunnleggende i Goffmans sosiologi er sosiale møter mellom to eller flere personer (Goffman 1966:18). Sosiale situasjoner gjennomføres av grenser og rammer for hvordan vi bør oppføre oss. Personene forsøke å definere situasjonen og deretter opptre i henhold rammene rundt situasjonen. Vi finner hans definisjon av sosiale situasjoner i boken «Behavior in Public Places» (1966). Her bruker han begrepet «emotional structure» for å beskrive hvordan sosiale situasjoner virker ledende og fungerer som ramme for følelseslivet vårt og for hvordan man skal oppføre seg (Goffman 1966:19). Ulike hendelser kan finne sted parallelt i en sosial situasjon. Disse kan være konkurrerende og i konflikt. At kurslederne fra Alfakirken underviser om samliv på PREP-kurs som beskriver seg som livssynsåpent, kan forstås som et uttrykk for konkurrerende rammer. Slik Teologisk referansegruppe (2019) beskriver pinsebevegelsens forståelse av samliv, er ulik forståelsen som dominerer det øvrige samfunnet som ikke betrakter ekteskapet mellom mann og kvinne som den eneste riktige rammen for samliv.

Goffman bruker de engelske begrepene ‘frames’ og ‘framework’ for å beskrive hva som skjer når vi blir oppmerksomme på en hendelse eller situasjon. Jeg oversetter til norsk og bruker begrepet ramme og rammemetafor. I en sosial situasjon vil forsøke å finne ut av hva det er som foregår. Goffman mener at svaret på det vil være en begivenhet som kan beskrives innenfor en primærramme (Goffman 2004:224). Gjennom rammemetaforen søker Goffman å vise hvordan vi forsøker å forstå situasjoner rundt oss, og de som vi selv befinner oss i. På den måten kan vi strukturere og fortolke hendelser. Rammene styrer samhandlingen og gjør det mulig for aktører å bedømme hverandres handlinger. Hvem er innenfor og hvem er utenfor? Rammene avhenger av kontekst. Ved siden av å skape kontroll og oversikt, kan rammene også sette begrensninger for menneskelig atferd. Dette handler om sosiale rammer der det dreier seg om hvordan man bør handle ut i fra forhold som kjønn, alder og status. Rammene omfatter normer for passende atferd (Goffman 1974), men hva som er passende atferd vil variere mellom forskjellige situasjoner, der aktører i samme sosiale situasjon kan ha ulik oppfatning om hvordan en bør oppføre seg. Rammen kan derfor forstås som funksjonalistiske. Hvilke presentasjoner og normer dominerer på PREP-kurset? Er det noen som utfordrer rammen?

Goffman bruker begrepet 'linje' i sin beskrivelse av sosiale møter mellom. Han definerer 'linje' på følgende måte; «*et mønster af verbale og non-verbale handlinger der udtrykker hans oppfattelse af situationen og derigennem hans vurdering af deltagerne, især han selv*» (Goffman 2004:39). Linjen fremstiller den posisjonen vi inntar i møte med andre. Det er denne man «balanserer» på for å opptre riktig og vise seg fra sin beste side (Trysnes 2010:22). Linjen består av mønstre av verbale og non-verbale handlinger som uttrykker ens oppfattelse av situasjonen og ens vurdering av de andre og seg selv (Goffman 2004:39). Linjen avhenger av den konkrete situasjonen, men også faktorer som kjønn, alder og sosial status vil ha betydning for hvilken linje man inntar. Linjens funksjon er å være en rettesnor for hvordan vi skal opptre og hjelpe oss til å vise oss fra vår beste side. Ifølge Trysnes kan linjene også være med på å uttrykke den foretrukne femininitet og maskulinitet (Trysnes 2010:2169). Linjene kan brukes på tvers av kjønn, og kurslederne kan bruke flere linjer samtidig. Linjene er i endring fordi rammene er i bevegelse, og nye forhandlinger kan finne sted.

3.3 Goffman og kjønn

Goffmans studier av hvordan sosial interaksjon styres av rammer knyttes også til kjønn. I heftet «Gender advertisements» (1979) analyserer Goffman hvordan menn og kvinner fremstilles i reklamer og hva dette kan si om sosial interaksjon mellom kjønn. Goffman bruker betegnelsen 'gender display' for å beskrive eksisterende mønstre for hvordan menn og kvinner bør opptre i forhold til hverandre (Goffman 1979:1-2). Mønstrene kan være et bilde på sosialiserte stereotypier av hva som er kvinnelig og mannlig i en gitt kontekst. Begrepet 'gender display' kan ha forskjellige betydninger. I likhet med Irene Trysnes tolker jeg det slik at begrepet handler om hvordan kjønn og kjønnete forestillinger kommer til uttrykk og fremvises i sosial samhandling (Trysnes 2010:37). Goffman analyserer stillbilder, noe som arter seg ulikt enn virkeligheten. Jeg betrakter kursledernes fortellinger fra eget liv og samliv som illustrasjoner med noen likhetstrekk med stillbilder. Fortellingene kan betraktes som bilder som kan si noe om hvordan de forhandler kjønn og samliv. Ifølge Goffman skapers våre forestillinger om kjønn i samspill med andre. Derfor er det også relevant å undersøke kursledernes væremåte på kurset, kursmateriell og kursledernes bruk av kursmaterialet. Goffman betrakter kjønn som en sosial struktur som innebærer at vi må lære oss hvordan vi skal opptre. Kjønn utgjør en ramme som er med på å strukturere samhandling. Goffman beskriver at rammene for kvinner og menn er forskjellige (Goffman 1979:7-89).

3.4 Kritikk av Goffman

Goffman har blitt kritisert for å beskrive mennesker som kyniske ved at vi går inn og ut av roller uten en indre essens. Goffman og det mikrointeraksjonistiske perspektivet har møtt kritikk for å legge for stor vekt på ansikt-til-ansikt-samhandling, og i for liten grad på generelle trekk ved samfunnslivet (Aakvaag 2008:91-93). Han har fått kritikk for å være uinteressert i de store samfunnsstrukturene og hvordan for eksempel klassestrukturer påvirker også de nære forhold mellom mennesker (Furseth og Repstad 2003:74). Her mener jeg Butlers kjønnsteori bidrar til å fylle inn for svakheter ved Goffmans perspektiv. Samtidig vil jeg påpeke at Goffman har utarbeidet en sosiologisk tilnærming som gjør det mulig å kartlegge hvilke normer, regler og grenser som gjelder for en gitt sosial situasjon, som igjen kan brukes for å analysere maktstrukturer. Andre hevder Goffman aldri har lyktes i å integrere sine arbeider om samspill i hverdagens sosiale situasjoner med sin rammeanalyse (Collins 1994).

3.5 Kjønn som performativitet

Den strukturalistiske oppfatningen av at biologisk kjønn er uforanderlig, og sosialt kjønn som foranderlig ble problematisert av Judith Butler i «Gender Trouble» (1990). Butler snudde opp ned på den tidligere feministiske tanken om forholdet mellom biologisk og sosialt kjønn da hun argumenterte for at vår oppfatning av biologisk kjønn (sex) er styrt av vår kulturs oppfatning av sosialt kjønn (gender). Butler refererer til Simone de Beauvoir's kjente sitat; «one is not born a woman, but rather becomes one.» Butler mener at sitatet er merkelig og stiller spørsmål ved hvordan man kan bli en kvinne hvis man ikke har vært en kvinne hele tiden? Og hvem er denne «man» som blir en kvinne? Finnes det et menneske som blir dets kjønn på et tidspunkt? Hvordan blir man et kjønn? (Butler 1990:151). Her kan hun kritiseres for å ikke se uttalelsen ut i fra Beauvoirs eksistensialistiske perspektiv, likevel mener jeg at Butler stiller noen betydningsfulle spørsmål, som samtidig viser grunnlaget for hennes kjønnsteori der performativitet er essensielt.

Som en motvekt til den heteronormative diskursen er det nødvendig å finne nye måter å tenke om begrepene kropp, kjønn og kjønnsidentitet på. Butler søker å utvikle en måte som både gjør det mulig å tenke dem i sin historisitet og i forhold til den makten og den ideologien som opptrer i måten de produseres på (Jegerstedt 2008:76). Butler lanserer begrepet om performativitet som en vei mot å forstå hvordan individet konstrueres diskursivt.

Begrepet performativitet i seg selv stammer fra talehandlingsteorien som filosof John Langshaw Austin er en representant for. Han beskriver performativitet som talehandlinger der talen blir forstått som en handling i seg selv og ikke som tale *om* en handling (Loxley 2007:6-15). Butler har overført talehandlingsteoriens performativitetsbegrep til en teori om kjønn. I likhet med Austins forståelse av begrepet, er performativitet hos Butler også en handling. Butlers teori skiller seg ut ved at performativitet her forstås som *både* talehandlinger og kroppslige handlinger. Fordi verken kroppen eller språket kan skape mening alene, er det ikke mulig å skille det biologiske og det sosiale kjønn fra hverandre (Svendsen 2020:12 (Butler 2020:12)). Butler poengterer at performative utsagn er mulige og kan ha effekt fordi de er forankret i en institusjonell praksis eller lov, som kan siteres (Jegerstedt 2008:77). Hva en kone eller ektemann *er* i en pinsekristen diskurs eller i en livssynsåpen diskurs, vil derfor bygge på praksisen og normene som utgjør diskursene. Det at vi fremstår som og handler som et kjønn gjør at vi gir et konkret uttrykk til det som tilsynelatende er en kategori, som igjen innebærer at kjønn er historisk og diskursivt konstruert. Den performative makten bygger på at noe kan repeteres, at det ligger en lovmessighet til grunn for den (Jegerstedt 2008:77). Butler hevder altså at kjønn er diskursive effekter. Ifølge Butler ordnes kjønn og seksualitet innenfor det hun kaller den heteroseksuelle matrise. Her ligger det en forestilling om at kropp, kjønn og begjær står i et bestemt forhold til hverandre (Jegerstedt 2008:76-77). For å vise hva som er poenget med performativitetsteorien bruker hun dragartister som eksempel. Poenget er at kjønnsuttrykket som dragartisten gjør, er noe vi alle gjør i forskjellig grad, fordi vi hele tiden gjentar kjønn og gjør kjønn ved å iscenesette kjønn. Det foregår bevisst og ubevisst (Butler 2020:45-47).

3.5.1 Sitering og feilsitering

“There is no gender identity behind the expressions of gender; that identity is performatively constituted by the very «expressions» that are said to be its results” (Butler 1990:25).

Butler hevder at kjønn skapes over tid ved at bestemte uttrykk repeterer normer for kjønn og seksualitet. Butler skriver følgende:

«In other words, «sex» is an ideal construct which is forcibly materialized through time. It is not a simple fact or static condition of a body, but a process whereby regulatory norms materialize «sex» and achieve this materialization through a forcible reiteration of those norms» (Butler 1993:1-2).

Butlers performativitetsteori handler om hvordan språklige og kroppslige ytringer og uttrykk repeterer normer for kjønn og danner grunnlag for sosial og kulturell kjønnspraksis. Å være en kvinne eller mann handler om spesifikke måter å repetere særskilte måter å opptre som kjønn på, som betyr at repetisjonene er normativt bestemt. Kvinner og menn iscenesetter seg på gjentagende måter innenfor normer for kvinnelighet og mannlighet, altså innenfor de gjeldende diskursene (Bondevik og Rustad 2006:56-57). Det betyr at hvilke normer som kommer til uttrykk i de ulike diskursene i feltet vil påvirke hvordan kjønn gjøres av kursleiderne i min studie.

Et interessant element ved Butlers teori er muligheten for endring. Det kan skje ved at de regjerende normene for kjønnspraksis 'feilsiteres'. Hun hevder at heteroseksualiteten avhenger av andre avviksseksualiteter for å fremstå som original og naturlig. Selv om du ikke kan iscenesette deg som du selv ønsker, eksisterer det likevel motstridende kjønnsdiskurser som derav beviser at handling, refleksjon og endring er mulig. Eksisterende performative modellene er begrensende, samtidig som de representerer mulighetenes rammer. På denne måten oppstår kombinasjoner, feilsiteringer og nye betydnings- og handlingsmuligheter (Bondevik og Rustad 2006:57-58). Ifølge Butler er det mulig å forstyrre det selvfølgelige, noe som viser at kjønn, kropp og seksualitet er bevegelige størrelser.

3.6 Kritikk av Butlers kjønnsteori

Det poststrukturalistiske queerteoretiske perspektivet som Butler befinner seg innenfor har møtt mye motstand. Fordi mitt prosjekt søker kunnskap om hvordan kjønn og samliv forhandles, har jeg valgt å trekke frem to innvendinger mot Butlers forståelse av kjønn som diskursivt skapt. Butlers oppfatning av identitetskategorier har blitt kritisert, særlig fra personer som identifiserer seg som skeive. Kritikere hevder at hvis kjønn er en effekt av gjentatte framførelser, og alle rene identiteter er basert på utskillelse av noe uønsket fra selvet, så er det vanskelig å basere politiske krav på at homoseksualitet er en medfødt kroppslig variasjon (Svendsen m.fl. 2020:10). Jeg forstår poenget i denne kritikken, men jeg mener likevel at den er basert på en forenkling av innholdet i Butlers teori. En diskurs fungerer som en analytisk kategori for å strukturere den virkelige verden. Diskurs og empiri er ikke adskilt, men jeg tror heller ikke det er mulig å sette et likhetstegn ved diskurs (som hos Butler er en del av et teoretisk rammeverk) og empiri. Diskurs som analytisk kategori kan bidra til å synliggjøre hvilke kontekstavhengige normer som finnes for kjønn. Slik jeg leser Butler forsøker hun å vise at heteronormativitet råder fordi menn og kvinner iscenesetter seg selv på en heteronormativ måte. Den maskuline mannen og den feminine kvinnen som sammen lever

i et heterofilt samliv eksiterer ikke *per se*. Det er ikke mulig å snakke om at denne normen har en forrang uten det faktum at andre former for seksualitet anses som avvik. Hvis vi ser kritikken i lys av Goffmans teori om sosial interaksjon er det legitimt å anta at mange mennesker vil innordne seg heteronormativt fordi de ønsker å bli akseptert av sine omgivelser. Kanskje er det en strategi for å ivareta sosial orden. Butler viser også hvordan feilsitering kan føre til endring, selv om endring ikke er en enkel prosess. Slik jeg tolker Butler forsøker hun å vise hvordan vi bevisst og ubevisst innordner oss samfunnets forventninger til oss som kjønn. Butlers teori om performativitet kan brukes til å kartlegge hvilke diskurser som dominerer. Det i seg selv er verdifullt.

Litteraturviter og professor Toril Moi hevder å vise at poststrukturalismens tilnærming til kjønn ikke kan gi oss en tilstrekkelig forståelse av hvordan den enkeltes kropp og subjektivitet er kjønnnet (Moi 2004:10). Hun kritiserer Butlers forståelse av at biologisk og sosialt kjønn som i like stor grad kulturelt konstruerte. Ifølge Moi er begrepsparet utilstrekkelig å bruke for å forstå hva en kvinne er fordi biologisk og sosialt kjønn representerer to ulike måter å tenke om kjønnsforskjeller på. Ifølge Moi favner ikke begreper som klasse, rase, nasjonalitet, alder eller seksuell orientering (Moi 2004:57-59). Ifølge Moi er skillet mellom biologisk og sosialt kjønn problematisk fordi det opprettholder et naturvitenskapelig syn på kroppen som utgangspunkt for det sosiale kjønnets utvikling (Moi 2004:108). Slik jeg tolker Butler så mener hun at kjønnnet har eller er en materialitet og det materielle er kjønnnet, men at det ikke foreligger dirkete samsvar mellom kategoriene. Hun avviser ikke at biologisk kjønn finnes, men hevder at den biologiske kroppen er en «ren» materie uten det sosiale kjønnnet. At kroppen er en diskursiv effekt betyr i den forstand at samfunnet kler opp den biologiske kroppen i sine normer for «mann» og «kvinne.»

4. Analyse

I dette kapittelet vil jeg analysere hvordan kjønn og samliv forhandles på kurset. Analysen er delt inn i fire kategorier. I de følgende delkapitlene vil jeg analysere hvordan kurslederne forhandler kjønn og samliv gjennom fortellinger fra eget samliv, hvordan kjønn og samliv forhandles gjennom kursledernes væremåte, hvordan kjønn og samliv forhandles i undervisningsmateriell og i kursledernes bruk av undervisningsmateriellet på kurset, og avslutningsvis hvordan kjønn og samliv forhandles i møte med pinsebevegelsens samlivsetikk.

4.1 Sted og kulisser

‘Kulisser’ innebærer møbler, utsmykking, innredning og annen bakgrunn som danner ‘scenearrangementet’ og staffasjen av menneskelige handlinger som utspilles foran, i eller på dem. ‘Kulissene’ er som regel geografisk festet, slik at de som ønsker å benytte spesifikke ‘kulisser’ som et ledd i ‘opptredenen’, ikke kan innlede spillet før de har anbragt seg selv på det rette sted, og de må avslutte opptredenen når de forlater stedet. Jeg mener det er nødvendig å inkludere at stedet der kurset ble arrangert er eid av Alfakirken. Kursdeltagerne trer inn i Alfakirkens sfære. Bygget der kurset ble holdt utgjør en overordnet ‘kulisse’ på kurset. ‘Kulissen’ har et religiøst aspekt fordi bygget eies av Alfakirken som er en pinskristen aktør. Jeg forstår den overordnede ‘kulissen’ også som en overordnet ‘ramme’ rundt kurset. Det fysiske bygget fungerer altså som både en overordnet ‘kulisse’ og ‘ramme’ samtidig.

Det geografiske stedet der kurset ble arrangert lå idyllisk til ved siden av fjell og vann. På inngangsdøren til bygget var det hengt opp en laminert lapp hvor det stod: «Takk for besøket. Må Gud velsigne din vei videre.» Jeg sjekket inn og gikk til rommet jeg fikk utdelt. Rommet var koselig, men bar preg av å være gammelt. Jeg oppdaget at det lå en bibel i nattbordskuffen. Skiltet på døra og Bibelen i nattbordskuffen er direkte knyttet til kristendom. Disse observasjonene bidrar inn i den overordnede ‘kulissen’ rundt kurset.

Undervisningsrommet er en sentral del av ‘rammen’ rundt PREP-kurset fordi kurslederne bruker ulike ‘kulisser’ for å formidle sitt budskap. Rommet i seg selv er en viktig ‘kulisse’ i denne studien. Rommet er moderne innredet med grønne vegger i ulike nyanser. Illustrasjoner av planter og gullfargede speil prydet de grønne veggene. Gulvet er laget av et slags vegg-til-vegg teppe. Lerretet med powerpointpresentasjonen og et kateter var plassert lengst frem i rommet og tre loddrette rader med pulter og stoler hvor kursdeltagerne skulle sitte. Pultene og stolene var plassert parvis der parene skulle sitte ved siden av hverandre. Møblene signaliserer

at dette er et samlivskurs for par. De fysiske 'kulissene' fremsto nøytrale. Rommet fremstår som en kombinasjon av en moderne innredet stue og et undervisningsrom med et lerret og et kateter lengst fremst i rommet og tre loddrette rader med pulter og stoler. Stolradene og lerretet med powerpointen formidler nøytralitet. Jeg ser nøytralitet fordi måten lerret og stolradene er plassert på, ser ut slik de gjør i ordinære klasserom på skoler. Samtidig uttrykker interiøret intimitet som en stue. Stedet er en overordnet 'kulisse', og undervisningsrommet er en 'kulisse' som forhandler rommet som en blanding mellom klasserom og stue. Rommet uttrykker undervisning og intimitet.

Da jeg kom inn i rommet den første dagen ble det avspilt avslappende musikk, noe som ga en behagelig atmosfære. 'Kulissene' bidrar til å understreke at vi befinner oss i en kurssammenheng og representerer det kurslederne ønsker å vise frem til kursdeltagerne, altså de selv, PREP-kurset og Alfakirken. Undervisningsrommet hadde ingen fysiske religiøse referanser slik som det øvrige bygget. Lerretet var sammen med powerpoint presentasjonen en sentral del av 'kulissene' og de dramaturgiske virkemidlene på PREP-kurset.

Undervisningsrommet i seg selv kan med Goffman forstås som 'scenen' der kursledernes 'opptreden' finner sted. Rommet kan derfor betraktes som en del av kursledernes 'frontstage.' Etter kursslutt den siste dagen avholdt kurslederne en evaluering av kurset hvor jeg fikk lov til å delta. Evalueringen fremstår som 'backstage' av PREP-kurset.

4.1.1 Innledende selvpresentasjon

Det overordnede stedet og rommet for PREP-kurset er analysert. Jeg vil nå gå videre for å undersøke hvordan kurslederne innledningsvis presenterer seg på kurset. Det er en innfallsvinkel som vil åpne det første og ytre laget av kursledernes selvpresentasjon.

I minuttene før kursstart befinner de fire foreleserne seg bakerst i rommet. Det er en lun og avslappet stemning i rommet. De fire foreleserne befinner seg bak i rommet rett foran meg, men de går til og fra plassen sin, som er en rekke av to bord med plass til fire personer.

Pastor-Lars leser i papirer og går igjennom kursmaterialet og notater mens han drikker kaffe. Så starter kurset. Lise åpner kurset og ønsker deltagerne hjertelig velkommen. Alle kurslederne presenterer seg ved å si hvor lenge de har vært gift og hvor mange barn de har sammen. Ole og Lise har vært gift i 30 år og har to barn sammen. Pastor-Lars og Anne har vært gift i 21 år og har fire barn sammen.

Hva slags selvpresentasjon finner sted i denne sammenhengen? På den ene siden er det en nokså allmenn presentasjon. Å presentere seg som gift og om man har barn eller ikke er noe

en ofte gjør, kanskje bortsett fra hvor mange år en har vært gift. På mange måter er det å presentere seg som gift og at en har barn en ganske konvensjonell presentasjon, men her blir det også vektlagt at de har 30 og 21 års ekteskap med seg inn som kursledere. På den annen side er jo dette en selvpresentasjon på PREP-kurs. Det er derfor med PREP-kurset som ramme at kurslederne presenterer seg selv. Ved å legge vekt på hvor lenge de har vært gift presenterer de sine egne parforhold som solide. Det er med seg selv de kan fremstå som autoriteter på kurset.

Halvparten av kurslederne er kvinner og halvparten er menn. Det er en av de kvinnelige kurslederne som åpner kurset. Med dette presenteres PREP-kurset seg som et kurs der begge kjønn har lederoppgaver. Kvinner i ledelse er et stort tema innen forskning på kirker. John Daniel L. Andersen, Åse-Miriam Smidsrød og Karl Inge Tangen (2019) har hevdet at det er et solid teologisk grunnlag for kvinnelige ledere i kirker. Deres studie argumenterer for at en teologisk debatt om kvinnelige ledere fortsatt er nødvendig og fruktbar av både sosiologiske og teologiske årsaker. Andersen, Smidsrød og Tangen viser at pinsebevegelsen i Norge i dag er karakterisert av åpenhet for og et ønske om flere kvinnelige pastorer og ledere. Samtidig viser forskning fra Norge og Sverige at pinsemenigheter fortsatt domineres av menn. Det er få kvinnelige hovedpastorer, styreledere og hovedtalere på større konferanser (Andersen, Smidsrød og Tangen 2019:1-3, 20-21). I den sammenheng er det interessant at PREP-kurset presenterer seg som et kurs der kvinner har lederoppgaver. Samtidig legger kurslederne vekt på å presentere seg som personer med langvarige ekteskap. Det er en kvinne som åpner kurset, men det er i kraft av at hun er gift som gjør at hun kan ha denne oppgaven. Dette gjelder for begge kjønn.

Innledningen kan forstås som en 'frontstage' presentasjon der kurslederne utøvde 'inntrykkskontroll' gjennom et 'tilsiktet' uttrykk. De er bevisste på, og ønsker å formidle at de har vært gift lenge og at de har barn. Dette er en del av en planlagt 'opptreden.' Åpningen av kurset ble gjort av en kvinne alene. At kurslederne i sin innledende presentasjon la vekt på at de er gift gjør noe med representasjonen på kurset. Det er kun det heterofile parforholdet som er representert gjennom kurslederne. Vurdert ut ifra Butlers teori kan dette tyde på at kurset etablerer seg innenfor det hun vil betegne som en heteronormativ diskurs. Her vil det ifølge Butler være avgjørende at det i liten grad er mulig å forhandle om kjønn (Butler 1993). Men det kan endres dersom noen stiller seg i opposisjon til den eksisterende diskursen. At både gifte kvinner og gifte menn har lederansvar på kurset, kan tyde på at kjønnsforståelsen i norsk pinsekristendom er i endring.

Kurslederne på PREP-kurs i regi av Alfakirken er enten representanter fra Alfakirken eller en nærliggende pinsemenighet. Med nærliggende mener jeg både geografisk og teologisk. Fordi kurslederne underviser parvis sammen med sin partner, er representasjonen forankret i kursledernes individuelle og personlige liv. Alle som underviser på kurset er medlemmer av Alfakirken med unntak av Sara og Emil. Representasjonen vil derfor kanskje være avheng av hvilke subjektposisjoner som er tilgjengelig i menigheten.

4.2 Fortellinger fra eget samliv

Etter en analyse av det overordnede stedet, undervisningsrommet og kursledernes innledende selvpresentasjon, vil jeg i det følgende analysere hvordan kjønn og samliv presenteres og forhandles i kursledernes fortellinger fra eget samliv.

4.2.1 Excel-ark og robotstøvsuger

Dynamikken mellom kurslederne som underviste parvis gikk flere ganger ut på å fremstille den andre som «håpløs», «ufølsom», «typisk mann» eller «typisk kvinne» i en gitt situasjon, på en humoristisk måte. De la frem eksempler og referanser fra eget samliv på en måte som skulle gjøre det mulig for deltagerne å kjenne seg igjen, og å se humoren i situasjonen og hvordan situasjonen kan løses ved hjelp av kommunikasjonsverktøy.

Pastor-Lars og Anne fortalte om et eksempel fra deres samliv som viser denne dynamikken. Situasjonen gikk ut på at Anne hadde vært misfornøyd med strukturen på utførelsen av husarbeid. Pastor-Lars forsøkte derfor å finne en løsning på problemet. Han satt opp et excel-ark med oppgavene som skulle gjøres. En løsning som ikke falt i god jord hos verken Anne eller barna deres.

Pastor-Lars: *«Anne var frustrert over flyten i huset. Jeg satt opp et excel-ark med løsninger. Det ble dårlig mottatt av barna.»*

Anne: *«Huslige oppgaver ligger mitt hjerte nærmest.»*

Pastor-Lars: *«Jeg skulle jo finne en løsning, tok oppgaven, og ble sur da det ifølge Anne ikke funket på den måten. Jeg sa derfor at hun heretter fikk ta ansvar for husarbeidet selv.»*

Deres presentasjon av situasjonen er i lys av Goffman et eksempel på 'inntrykkskontroll.' Anne presenterer seg som en som foretrekker huslige gjøremål og som synes å være ansvarlig for utførelsen av oppgavene, i hvert fall koordineringen av dem. Pastor-Lars presenterer seg som en som forsøker å løse problemer ved å finne praktiske løsninger. Dette får vi vite gjennom 'tilsiktete uttrykk.' Eksempelet uttrykker et klassisk kjønnsrollemønster.

Pastor Lars og Anne forteller om en annen lignende situasjon der Anne var oppgitt og sliten. Hun ønsket egentlig bare å få en anerkjennelse for alt arbeidet hun hadde gjort i huset og for barna den aktuelle dagen. Da Pastor-Lars kom hjem fra jobb hadde han foreslått å kjøpe en robotstøvsuger for å minimere mengden husarbeid for Anne. Hun ble ikke særlig fornøyd med forslaget. Derimot ønsket hun å bli sett og forstått. Hun ønsket ikke praktiske løsninger, men anerkjennelse og emosjonell støtte. Anne formidler gjennom 'tilsiktete uttrykk' at hun liker husarbeid. Pastor-Lars formidler gjennom 'tilsiktete uttrykk' at han tok ansvar for å finne en løsning på problemet og å gjennomføre løsningene ved å sette opp excel-ark og gå til innkjøp av robotstøvsuger. Dette er inntrykk som Anne og Pastor-Lars selv kommuniserer, det er inntrykk som bidrar til å bygge opp deres forestilling. Anne er misfornøyd, sliten og lei seg, og hun gir uttrykk for disse følelsene til Pastor-Lars i begge de gjengitte situasjonene. Hun gir uttrykk for at hun ønsker anerkjennelse og forståelse, mens han responderer med å finne løsninger som han tror vil rette opp i situasjonen. 'Mann' og 'kvinne' presenteres som forskjellige. Kvinnen liker husarbeid og er følsom. Mannen er praktisk, pragmatisk og 'en som tar tak.'

Denne fremstillingen av kjønn kan forstås ved hjelp av Butlers performativitetsteori. At Anne påstår at hun liker husarbeid samtidig som hun gir uttrykk for følelser av slitenhet over arbeidet, vil ifølge Butler være et resultat av samfunnets normer for kjønn. Butler hevder at kjønn og seksualitet skapes gjennom hvordan vi fremtrer og uttrykker oss på, og som et kjønn og seksuelt vesen forventes det at man presenterer seg på en bestemt måte. Eksempler på det er blant annet gjennom språk, estetikk og interesser (Bondevik og Rustad 2006:57). At Anne gir uttrykk for å like husarbeid, er et eksempel på hvordan hennes interesse gjør henne til kvinne. Pastor-Lars sin pragmatiske respons kan dermed betraktes som et uttrykk for eksisterende normer for mannlighet. Butler vil si at heteronormativiteten er med på å bestemme hvordan Anne og Pastor-Lars gjentar seg som kjønn. Situasjonene de trekker frem fra samlivet viser at de repeterer atferd. Repetisjonen gjøres etter bestemte mønstre, og de iscenesetter seg på gjentagende måter innenfor normer for kvinnelighet og mannlighet. På denne måten blir de gjenkjent som kvinne og mann (Bondevik og Rustad 2006:57). Med Butler kan man argumentere for at Anne og Pastor-Lars ikke handler slik fordi de er mann og kvinne, men de betraktes som mann og kvinne fordi de utøver de kjønnsspesifikke handlingene.

Goffmans 'inntrykkskontroll' har likhetstrekk ved Arlie R. Hochschilds begrep 'følelsesarbeid.' Begrepet handler om hva vi gjør når vi håndterer følelser. Hun er opptatt av

hvordan følelser kommer til uttrykk i arbeidet vi gjør (Hochschild 2003). Her kan vi trekke inn det Anne forteller om å være sliten. Hun forteller at hun både liker og misliker husarbeidet. Med 'følelsesarbeid' kan det forstås som at Anne bruker denne følelsen for å tilpasse seg sin sosiale situasjon som mor og kone. Følelsen og formidlingen av å like husarbeid fungerer da som en forberedelse til handlingen som er å utføre oppgavene. Hochschild hevder at følelser likevel ikke alltid følges opp. På den måten er det som regel forskjell på indre og ytre handling. Følelser må i stor grad tilpasses normer og forventninger i samfunnet. At Anne formidler til Pastor-Lars at hun er sliten og lei av husarbeidet kan være et uttrykk for at følelser og handlinger ikke alltid samsvarer. Hochschild's teori om følelsesarbeid er relatert til Goffmans begrep 'inntrykkskontroll' fordi vi kan spille roller som kan avvike fra våre egne indre følelser når vi skal gjøre et inntrykk (Furseth og Repstad 2021:244-245). Situasjonene finner sted innenfor en nokså fastlagt heteronormativ diskurs. Denne måten å fremstille samliv og seg selv som kjønn var imidlertid ikke tilfelle for alle kurslederne. Sara og Emil kunne fortelle om et annet kjønnsrollemønster i sitt samliv.

Emil: *«For vi er veldig motsatt.»*

Sara: *«Og for oss går det jo litt i at jeg har vært den som har jobbet mest, Emil har trivdes mest hjemme med å lage mat og vaske tøy og sånne litt ting.»*

Emil: *«Trives med å vaske tøy er vel å dra det litt langt.»*

Sara: *«Vi har jo hatt tilfeller der jeg har stått og skiftet dekk på bilen, mens Emil har klippet hekken, som jo ga en del kommentarer fra naboene våre for 20 år siden, ikke sant så det er noen sånne ting da. At jeg er litt mer stabil i humøret, Emil er mer emosjonell, og tok barseltårer.»*

Emil: *«Jeg har veldig behov for å si at det er jeg som skifter dekk nå da, det var bare tilfelle for at du skulle lære.»*

Sara: *«Jo da, men likevel.»*

Emil: *«Vi er ikke redde for å brette litt opp i det.»*

Gjennom 'tilsiktete uttrykk' presenterer de seg som et par som gjør kjønn og samliv på en annen måte enn det de fleste gjør. Sara kommuniserer verbalt at hun har vært den av de to som har jobbet mest, gjort mindre husarbeid og skiftet dekk på bilen, en oppgave som av mange oppfattes som en typisk mannlig oppgave. Hun presenterer Emil som en som i likhet med Anne liker husarbeid som å vaske klær og lage mat. Emil skyter inn at han har behov for

å understreke at han ikke nødvendigvis liker disse oppgavene og at det nå er han som skifter dekk på bilene. Det kan forstås som 'ansiktsarbeid.' Emil presenteres som emosjonell, i kontrast til Sara som presenteres som mer stabil i humøret. I analysen av situasjonene som Anne og Pastor-Lars presenterte så vi at Anne sa at hun likte husarbeid og stell av barna, samtidig som hun blir sliten av det. I lys av Butler kan det forstås som et resultat av de regjerende normene for kjønn i samfunnet. Sara og Emil viser derimot at kjønn og samliv også kan gjøres motsatt, innfor det samme samfunnet og normsystemet som Anne og Pastor-Lars er en del av. Sara og Emil åpner opp for en annen forhandling av kjønn og samliv. Måten de presenterer seg på gir oss informasjon om hvilke normer for kjønn og samliv som de opplever at er de normgivende.

Den første og siste setningen i sitatene indikerer at Sara og Emil gjør kjønn og samliv på en annen måte enn hva de fleste andre gjør. Jeg forstår det Sara og Emil formidler om sine kjønnsroller som 'feilsitering' og et uttrykk for forhandling. Her presenteres kjønn som noe som ikke nødvendigvis er knyttet opp mot en spesifikk norm. Samtidig viser de at deres måte å gjøre kjønn på er annerledes enn normen som Anne og Pastor-Lars presenterer.

Fortellingene fra Pastor Lars og Anne, og Emil og Sara viser her at kjønn er noe som er i bevegelse. Så langt har jeg funnet både konvensjonelle og ikke-konvensjonelle presentasjoner av kjønn og samliv.

4.2.2 Hvordan ble vi et par?

Et av kursets temaer handler om ulike innganger til det å bli et par. Jeg vil nå se på hvordan kjønn og samliv presenteres og forhandles gjennom forelesningen omkring temaet. Det er Pastor-Lars og Anne som underviser nå. De bruker seg selv og historien om hvordan de møttes som utgangspunkt for undervisningen. De forteller at de møttes i Alfakirken da de var ungdommer. Begge hadde et godt øye til hverandre, men Anne var den som tok det første steget. På lerretet viser de et bilde av seg selv på bryllupsdagen. Anne peker på bildet og sier «vi ser jo ut som barn!» Lars er iført mørk dress og Anne en hvit brudekjole og stort hvitt slør på hodet. Bildet viser et tradisjonelt brudepar. Den personlige referansen fremstår som en inngang til å snakke om ulike innganger til å bli et par. Pastor-Lars trekker frem arrangerte ekteskap som en motvekt til vestlig kultur der forelskelse som oftest er utgangspunktet. Anne slår av en vits og sier at hun mener at de som foreldre har mer kompetanse til å finne en god partner til sine barn, enn dem selv.

Anne forteller om hvordan det var hun som tok det første og avgjørende steget i deres forhold. Pastor-Lars var mer blyg og forsiktig. Her ser vi en presentasjon av et feminitets- og maskulinitetsideal der kvinnen er den aktive og oppsøkende og mannen er den sjenerte. Pastor-Lars fremstår ikke som den forsiktige mannen i andre deler av materialet. Er denne presentasjonen et forsøk på å reforhandle hans selvpresentasjon ved å fremheve henne som initiativtaker? Irene Trysnes (2010) finner at sjekkearenaen i hennes materiale preges av andre idealer for maskulinitet og feminitet. Det hun kaller sjekkespillers maskulinitetsidealer domineres av at den tilbakeholdne og sjenerte mannen ses på som «pinglete». Han faller utenfor og vurderes derfor ikke. Maskulinitetsidealet er knyttet opp mot den aktive, oppsøkende mannen som erobrer og fremstår som tøff og morsom. Feminitetsidealet er i større grad knyttet opp mot kropp og utseende. Kvinnene må jobbe for å bli lagt merke til og de må fremstå som attraktive for å bli vurdert. De som er «pripne», kroppslig uinteressante og for aktive i forhold til mennene vurderes negativt. Feminitetsidealet er de pene litt tilbakeholdne jentene (Trysnes 2010:291). Feminitetsidealet i hennes studie skiller seg fra feminitetsidealet i min studie i forhold til sjekking, slik det fremstår i fortellingen om Anne og Pastor-Lars.

Jeg forstår bryllupsbildet av Pastor-Lars og Anne både som en 'kulisse' og som et symbol. Som 'kulisse' bidrar bildet til deres presentasjon om ulike innganger til det å bli et par, samtidig som de deler hvordan de møttes og hvordan de ble kjærester. Bildet viser et ungt heterofilt par i tradisjonelle bryllupsantrekk på deres bryllupsdag. Klær, ansiktsuttrykk, kroppsspråk, sminke o.l. gir oss informasjon som vi bruker til å plassere hverandre i et sosialt system (Goffman 1974). Ved å bedømme trekk ved en persons utseende og egenskaper, kan man kategorisere personen. En slik kategorisering defineres som 'social identitet' (Goffman 1975:14). Slik informasjon kan også kommuniseres via symboler. Det fysiske bildet kan tolkes som et symbol på ekteskapet. Deres selvpresentasjon kan minne om filmatiseringer fra 1950-tallet. Pastor-Lars og Anne kommuniserer at de er gift, at de møttes i kirken, at de giftet seg unge, men også at det var Anne som først tok det første steget. Anne presenterer seg her som en kvinne som tar initiativ. Hennes selvpresentasjon finner sted parallelt med den ganske konvensjonelle selvstillingen. Gjennom å presentere samliv på denne måten evner de å bringe frem nyanser.

Videre beskriver Pastor-Lars ekteskapet som en god ramme for samlivet. Han bruker ordet ektepakt. Han forteller at begrepet pakt viser til en høytidelig avtale og en forpliktelse mellom

to eller flere parter. Dette forteller han ved hjelp av bibelske referanser. Kursets religiøse ramme vil jeg komme tilbake til i analysens siste del.

Den neste situasjonen er relatert til den avsluttende økten på kurset som handler om å bli gamle sammen.

Pastor Lars: *«Kurset er livssynsåpent, men å bli gamle sammen er en verdi for oss. Her er vi tilbake til dette med pakt.»*

«Å holde sammen handler om engasjement», sier Pastor-Lars og Anne.

Pastor-Lars: *«I vår kultur ligger det at vi skal følge hjertet, det sies ofte. Vi tror heller på, at vi høster som vi sår.»*

Deres presentasjon reflekterer Goffmans begrep 'inntrykkskontroll'. Gjennom verbal kommunikasjon formidler Pastor-Lars at kurset er livssynsåpent, men at det å bli gamle sammen er en verdi for dem. For å oppnå et livslangt parforhold må deltagerne være engasjerte i relasjonen til sin partner. Engasjement presenteres som en motsetning til det å følge hjertet sitt. For å underbygge sin påstand trekker han igjen på Bibelens forståelse av ordet pakt. Bibelreferansen er et 'tilsiktet uttrykk'. Budskapet som presenteres er at det livslange parforholdet er en verdi, og for å oppnå dette må kursdeltagerne være engasjerte og legge ned en innsats. Pakten kan her forstås som et symbol på det livslange samlivet. Pastor-Lars beskriver den bibelske forståelsen av pakt som en høytidelig avtale som i utgangspunktet ikke skal brytes. Fordi ekteskapspakten i utgangspunktet ikke skal brytes, så ligger det implisitt i ekteskapsinngåelse en plan om å bli gamle sammen. Gjennom Pastor-Lars sin beskrivelse kan ekteskapet som samlivsform forstås som noe fast. Det er ikke oppe til diskusjon, det skal ikke forhandles om. Det begrunnes på flere måter. Det trofaste og helst livslange parforholdet beskrives som en verdi for dem. Han beskriver ekteskapet ved å referere til Bibelens definisjon av pakt som en høytidelig avtale, en forpliktelse som ikke skal bytes. Dette bidrar til å formidle at ekteskapet ikke er oppe til forhandling. De kan derimot tulle med alt som finner sted før ekteskapet, men også sine egne barn.

I lys av Butler kan presentasjonen av ekteskapet som pakt og en god ramme rundt samlivet forstås som uttrykk for kontekstbaserte kjønnsnormer. Rammen styres så av hvem som får lov til å gifte seg. Ifølge Butler viser den heteroseksuelle matrisen til et normativt rammeverk som innebærer at 'kvinne' og 'mann' sees på som gjensidig utelukkende kategorier. Seksualiteten er sentral del av den heteroseksuelle matrisen fordi kvinner helst skal begjære menn, og menn

helst skal begjære kvinner (Butler 1990). Slik ekteskapet presenteres i denne situasjonen fremkommer det ikke om det kun er heterofile par som kan gifte seg. Kurset presenteres som livssynsåpent og åpent for alle par, det er derfor ikke gitt at den heteroseksuelle matrisen styrer PREP-kursets presentasjon av rammen rundt ekteskapet og derav samlivet. Pastor-Lars presenterer 'vår kultur' som en motsetning til det de står for. Kulturen sier at vi skal følge hjertet, mens de vil si at vi høster som vi sår. Her forstås kulturen som flyktig og drevet av følelser, mens *de* på den andre siden er rasjonelle og stabile. Kulturen betraktes som flytende, de som fasthet.

Ifølge Butler skaper ikke handlinger, gester og begjær en indre kjerne eller substans, men skaper den på kroppens overflate. Slike handlinger, gester og iscenesettelser er, når de konstrueres generelt, performative i den forstand at den identiteten de ellers uttrykker, er fabrikasjoner som blir produsert og opprettholdt gjennom kroppslige tegn og andre diskursive midler. Handlinger og gester, artikulert og iscenesatt begjær skaper illusjonen om at det finnes en indre og organiserende kjerne i kjønnet. Illusjonen blir diskursivt opprettholdt med formål om å regulere seksualiteten innenfor den obligatoriske rammen av reprodutiv heteroseksualitet (Butler 2020:43-44, oversatt av Lars Holm-Hansen). Men Annes presentasjon av seg selv som en kvinne som tar initiativ, er en måte å kommunisere at hun er en kvinne med begjær, en kvinne som er aktør, som vil noe og som vil ha denne mannen (Pastor-Lars). Annes selvpresentasjon viser at det heterofile samlivet ikke nødvendigvis innebærer en fastlagt performativ iscenesettelse av kjønnsuttrykk.

4.2.3 FOMOM- fear of missing a match

Da jeg intervjuet Pastor-Lars snakket han om hvorfor han anser ekteskapet som en god ramme for samlivet. Han forklarer følgende:

Pastor-Lars: *«Jeg tenker at et godt samliv ikke er at man er like fordi man vi lever i en individualistisk tid som sier veldig mye sånn «følg hjertet ditt, realiser deg selv.» En side ved det kan være at alle blir egoister, at alle bare skal realisere meg selv, sånn at samliv på sitt beste så handler det om at man gir seg til hverandre.»*

Han beskriver ekteskapet som en motvekt til et individualisert samfunn. Intervjuet underbygger også sitatene fra PREP-kurset omkring samlivet. Pastor-Lars sammenligner dagens datingkultur med uttrykket «FOMO.»

Pastor-Lars: *«før hadde vi uttrykket FOMO- fear of missing out. Og jeg så noen som hadde sett det som FOMAM- fear of missing a match, på tinder. Sånn at selv om du er på en date så*

sitter du å tenker på hvilke andre går jeg nå glipp av, og helt hjerteskjærende beskrivelser... en som skrev, jeg husker ikke helt hvor det var nå, men det var i en avis, fra et, hun la et kjønnsperspektiv, et kvinneperspektiv, at denne kulturen her passer veldig dårlig for mange kvinner påstod hun da, dette med at man hele tiden skal ha andre på gress, at man ikke skal stille seg sårbar ved å ha lagt alle eggene i kurven. Det er veldig viktig for meg fordi i en relasjon hvis det er varierende grad av forpliktelse så er det den som er mest forpliktet som blir den svakeste parten for den blir da offer for at den andre ikke tar det like alvorlig og det er grunnen til at jeg støtter tanken om ekteskapet som den aller beste rammen rundt samliv, fordi at i alle andre rammer så eksponerer man seg for en risiko for at forpliktelsen ikke er den samme.»

Her uttaler han seg om sin forståelse av kjønnsperspektiv. Han trekker linjer mellom det populærkulturelle uttrykket «fear of missing out» og dagens datingkultur som han mener er dårlig tilpasset kvinner. Ekteskapet beskrives som et viktig aspekt i forholdet mellom mann og kvinne fordi det tilfører forpliktelse og trygghet.

Goffman (1979) stiller spørsmål ved hvor våre forestillinger om kjønn stammer fra. Som sosiale individer er vi opptatt av å ikke tape ansikt. Goffmans begrep ‘gender display’ kan brukes for å forsøke å forstå hva Pastor-Lars sin kjønnsforståelse kan fortelle oss om den sosiale interaksjonen mellom kjønnene. Pastor-Lars hevder at et godt samliv er preget av gjensidig forpliktelse. Hans forståelse av ekteskapet som den beste rammen for samliv presenteres som en motvekt til en flyktig datingkultur der kvinner ofte er den tapende part. Den mest forpliktete er den svakeste part, som indirekte sies å være kvinnen. Kvinnen presenteres som mer sårbar enn mannen. Gjennom sin fortelling om datingkultur presenterer han ekteskapet som en ramme for å beskytte den mest sårbare, altså kvinnen. Gjennom ekteskapet struktureres sosial interaksjon mellom kjønnene. Pastor-Lars plasserer menn og kvinner inn i en sosial struktur ved å karakterisere dem som forskjellige i en datingsituasjon. Den sosiale strukturen forteller oss at menn forstås å ha mer makt enn kvinner i dating. Det er et uttrykk for en essensialistisk oppfatning der kjønn gjøres til statiske størrelser.

Jeg har vist at Anne la frem en annen fortelling om dating der hun var den som var mest frempå og tok initiativ. Hva gjør at disse to fortellingene forstås så ulikt? Annes initiativ kan være et uttrykk for det Goffman beskriver som å ‘tape ansikt’. Det fordi hun beveger seg utenfor rammen for ‘kvinnelig atferd’. På den annen side kan det være et uttrykk for at Pastor-Lars ‘tapte ansikt’ fordi *han* oppførte seg på en måte som falt utenfor heteronormativ atferd, som han selv presenterte som gjeldende. Situasjonen viser at i en slik diskurs avhenger

kjønnspraksiser for menn og kvinner av hverandre. Det fremkommer likevel ikke at Anne mottok sanksjoner fra sine omgivelser. Annes handling kan også forstås som 'feilsitering' slik Butler definerer begrepet. Hennes fortelling står i kontrast til den kjønnsforståelsen Pastor-Lars beskriver når han forteller om dagens datingkultur.

Irene Trysnes (2010) finner at jenter og gutter må tilpasse seg den heteroseksuelle rammen for å bli akseptert som deltagere på sjekkemarkedet. Hun hevder å se at sommerstevnene hun studerte er en del av en kjønn virkelighet og at sjekkingen foregår ut fra faste, tilsynelatende karikerte idealer om kvinneroller og mansroller. De snille kristne jentene sjekkes opp av de tøffe kristne (og ikke-kristne) guttene. De som viker fra disse idealene blir oversett og utelatt (Trysnes 2010:277). I min studie finner jeg en mer kompleks og nyansert ramme. Rammen i mitt materiale preges av en dobbelthet. Kvinner presenteres av Pastor-Lars som mer sårbare enn menn. Forskjellen mellom menn og kvinner bør rammes inn av ekteskapet. Her forstås menn og kvinner som grunnleggende ulike. På dette punktet samsvarer mitt materiale med Trysnes sine funn. Annes fortelling viser derimot at kvinner kan føle begjær, og utøve initiativ og ansvar ovenfor menn når det kommer til sjekking og dating. Anne og Pastor-Lars ble kjærester, de ble gift, fikk barn og holder fortsatt sammen. Annes fortelling bidrar til å utvide rammen for hvordan kjønn forhandles.

Som innledningen viste, beskriver Berit Synøve Thorbjørnsrud at pinsebevegelsen anser ekteskapet der mann og kvinne har lovet hverandre evig troskap som den eneste gode rammen for samliv (Thorbjørnsrud 2005:285-288). Terje Hegertun hevder at den kristne tradisjonen bygger ekteskapsteologien på en pakt som har to bærebjelker: reproduksjon og den trofaste kjærligheten (Hegertun 2021:10). Eksemplene her viser at Pastor-Lars og Annes forelesning er et eksempel på hvordan norsk pinsekristendom kan anses som å være i kontinuitet fordi de gjennom iscenesettelse av seg selv presenterer det heteroseksuelle parforholdet og den trofaste kjærligheten. Selv om det trofaste og livslange samlivet er i kontinuitet her, er det likevel noe som er i endring.

4.2.4 Middag og oppussing

Til nå har jeg analysert hvordan Pastor-Lars og Anne forstår og forhandler kjønn gjennom fortellinger fra deres eget samliv. De har presentert et nokså klassisk heterofilt parforhold der kjønnsroller i hjemmet har vært det sentrale. Ved å bringe inn sitater fra intervjuet av kurslederne Sara og Emil blir en helt annen tilnærming til kjønn og samliv presentert. Selv om det livslange samlivet presenteres som et ideal, har fortellingene vist at kjønnsforståelsen ikke

er statisk. I det følgende skal jeg ta for meg hvordan kjønn presenteres og forstås av Lise og Ole i et av deres eksempler. Fortellingen handler i likhet med fortellingen til Anne og Pastor-Lars om fordeling av roller og arbeid i hjemmet.

Situasjonen ble presentert av Lise og Ole da de foreleste om temaet konflikt. De forteller om en situasjon fra sitt eget samliv som handler om fordelingen av huslige oppgaver og deres følelser rundt dette. De hadde satt i gang med oppussing av boligen sin. Ole stod for oppussingen og Lise for det resterende daglige husarbeidet. Det oppstod en uenighet da Lise opplevde at hun ikke ble satt pris på. Lise hadde laget middag og de hadde spist sammen. Da Ole var ferdig med å spise, lot han tallerken stå på bordet, han ryddet ikke opp, men gikk for å fortsette på oppussingen. Dette førte til konflikt. Løsningen ble at Ole skulle rydde opp sin egen tallerken etter middagen, og de begynte med å drikke en kopp kaffe sammen etter maten for å snakke sammen om løst og fast, før Ole så tok fatt på oppussingsarbeidet. De forteller deltagerne at de er tradisjonelle, også i sin fordeling av roller. Konflikten oppstår fordi Lise opplevde å ikke bli satt pris på og sett for det arbeidet hun gjorde i hjemmet. I likhet med fortellingene til Anne og Pastor-Lars er det kvinnen som har hovedansvaret for det hverdagslige husarbeidet. Likheten mellom fortellingene er at konflikten oppstår når kvinnen opplever å ikke bli sett, forstått og satt pris på.

Eksempelet viser hvordan Lise og Ole presenterer seg selv som mann og kvinne i deres parforhold. Gjennom 'tilsiktete uttrykk' får vi informasjon om at Lise er den som lager middag og tar seg av øvrig husarbeid, mens Ole står for oppussing som er et mer fysisk tungt arbeid. Lise fremstår i likhet med Anne som både fornøyd og misfornøyd med å ha huslige oppgaver som sitt ansvarsområde. Konflikten er et uttrykk for en presentasjon som gjør det nyttig å trekke inn Hochschilds begreper 'følelsesarbeid' og 'følelsesregler'. Kvinnen skal være fornøyd med å gjøre husarbeid, like fullt er det et følelsesarbeid som finner sted. I enhver gitt situasjon investerer vi ofte det vi forventer å føle, i tråd med gjeldende idealer (Hochschild 1979:563). Pendlingen mellom å like og mislike husarbeidet kan forstås som 'følelsesarbeid' fordi begrepet viser til det å forsøke å endre en følelse. Konflikten som oppsto fordi Anne føler at hennes innsats ikke ble anerkjent kan være et uttrykk for en aktiv holdning ovenfor følelsen som oppstår i situasjonen. Konflikten som oppstår kan forstås som et mislykkes 'følelsesarbeid.' Hvis vi betrakter situasjonen fra denne vinkelen kan følelsesarbeidet indikere at 'følelsesreglen' tilsier at Lise skal like husarbeid fordi kun er kvinne. Lise og Ole finner en løsning på situasjonen som begge kan leve med. Ole skulle fortsette å ha ansvar for oppussingen, men han skulle begynne å rydde opp sin egen tallerken

etter middagen. De skulle også begynne med å bruke litt tid på å snakke sammen, og å se hverandre. Løsningen er et resultat av en forhandlingsprosess som fant sted i deres samliv.

Gjennom denne fortellingen viser de at deres samliv er kjønnet i kraft av rollefordeling. Deres uttalelse om at de er tradisjonelle, viser hvordan det eksisterer rammer for hvordan kvinner og menn bør handle. Lise forteller i likhet med Anne at daglig husarbeid innendørs er hennes interesse og ansvarsområde. Her fremkommer det at rammene for kvinner og menn er ulike. Hos Goffman er rammebegrepet nært tilknyttet maktbegrepet i den forstand at rammene konstrueres av den eller de som besitter en maktposisjon. At de presenterer seg som et tradisjonelt par er et 'tilsiktet uttrykk' som viser oss at de identifiserer seg med en tradisjonell ramme.

Butler vil nok betrakte Lise og Oles rollefordeling som et uttrykk for performativitet i kraft av den heteroseksuelle matrisen. I lys av Butler kan man si at Lise og Oles tradisjonelle samliv er en imitasjon av et ideal for hvordan kjønn skal være (Butler 1999). Hva som regnes som tradisjonelt blir til ved at kjønnete koder repeteres over tid. At deres samliv er tradisjonelt, indikerer at det også finnes andre og nyere uttrykk for kjønn og samliv. Forventninger til både kvinner og menn i parforhold har endret seg. Likestilling er i dag etablert som en sentral norm i heteroseksuelle parforhold. Det gjenspeiles både i lovverk og allmenne forventninger i Norge i dag (Røthing 2004:9). Deres rollefordeling kan forstås som en imitasjon av hva som forstås som en selvfølgelig eller naturlig forbindelse mellom kroppen og maskulinitet og femininitet.

I intervjuet av Lise spurte jeg om hun kunne si noe om i hvilken grad hun synes de fremsto som kjønnsstereotypiske i sine eksempler på kurset.

Lise: «Jeg tror det kan være relatert til alder fordi at jeg vet at, jeg tror ikke det har så mye med tro å gjøre, jeg vet jo at venner som ikke er kristne fort faller inn i de.. egentlig er det kanskje dumt å si at det er alder og for jeg tror at det er flere som er ganske unge som har mye at de stereotypiske kjønnsrolle mønstrene i dag, selv om vi liker å tro at vi er veldig likestilte og gjør akkurat de samme tingene, så er det ganske mye tradisjonell rollefordeling mellom oss i norske hjem, mer enn vi kanskje vil innrømme. Og kanskje det er litt fordi det er praktisk også, det er litt hva man liker å gjøre. Jeg liker å jobbe inne og ikke så mye med bilen liksom, bare.. Det faller seg bare litt naturlig. Hvorfor skal vi liksom på død og liv skal gjøre helt like ting, så ja.. nei men jeg vet ikke, jeg har jo mine stunder hvor jeg synes at han godt kunne gjort litt mer husarbeid.»

Dette er et rikt sitat hvor det kommer frem nyanser der hun reflekterer og nyanserer. Hun ser både seg selv og andre utenifra. Kjønn forstås som avhengig av samfunnsstrukturer, som noe naturgitt, og kanskje aldersbetinget. Lise forteller at noen roller faller seg mer naturlig for henne, fordi det er mer praktisk og at det handler om interesser. Hun hevder at vi nok har et mer tradisjonelt kjønnsrollemønster enn vi ønsker å innrømme. Dette kan forstås som en strategi for å skape likhet mellom sitt eget parforhold der de begge er aktive medlemmer i Alfakirken og det øvrige samfunnet. Lises refleksjon kan også fortelle oss noe om 'hverdags-performativitet.' Rollefordelingen kan karakteriseres som performative handlinger. De fremfører kjønn gjennom handlinger og dramatiserer derav en kjønnnet struktur. Handlinger kan derfor både bryte med og bekrefte kjønnete forestillinger, som betyr at handlingene kan være både klassifiserende og redefinerende. Lise og Ole leses som kjønnete subjekter primært gjennom rollefordeling i hjemmet. De huslige oppgavene kan forstås som en kjønnnet segregert arena. Der Lise i sitatet reflekterer rundt i hvilken grad alder kan påvirke vår forståelse av kjønn, indikerer det en forståelse av at sosial endring kan skape endring i kjønnete strukturer. Refleksjonen underbygger Butlers poeng om at den kulturelle konteksten fremstår som tvungen *dersom* det performative gjentas på samme måte i samme kontekst som tidligere (Rasmussen 2005:121).

Også Åse Røthing (2004) drøfter ulike fortolkninger av forhandlinger i parforhold. Røthing finner at kvinnene og mennene i hennes studie legger vekt på å fremstille seg som likestilte aktører i parforholdet (Røthing 2004:69). Situasjonen om middagslaging og oppussing som Lise og Ole forteller om sier ingenting direkte om deres forståelse av seg selv som likestilte eller ikke. Det samme finner jeg i sitatet fra intervjuet av Lise. Samtidig gir mange av informantene i Røthings studie uttrykk for oppfatninger i tråd med bøker som «Menn er fra mars, kvinner er fra Venus», nemlig at menn og kvinner er grunnleggende forskjellig. Funnet samsvarer med sitatet fra Lise der hun sier at rollefordelingen mellom om henne og Ole faller seg naturlig som følge av ulike interesser. Røthing hevder at poenget i informantenes beretninger er at likhet og ulikhet konstrueres slik at det bidrar til å styrke pardannelsen (Røthing 2004:183). Løsningen som ble resultatet etter konflikten mellom Lise og Ole er et eksempel på en slik forhandling. De forhandlet frem en løsning som bidro til å forbedre deres samliv.

Slik jeg leser Røthing fremstår studiens hovedfunn som at i ett og samme intervju kan likhet omtales som et selvsagt ideal, samtidig som ulikhet snakkes om som en like selvsagt realitet. Hun hevder at dagens forståelse av kjønn fortsatt er knyttet til en tokjønnsmodell, at det

indirekte ligger en forståelse av menn og kvinner som forskjellige, og der heteroseksualitet fungerer som norm (Røthing 2004). Lise og Oles parforhold presenterer seg i tråd med dette.

Informantene i Røthings studie tenker ikke så mye over at likestilling og likhet på den ene siden, og forestillinger om kjønnsforskjeller på den andre, kan stå i motsetning til hverandre. Det fører ifølge Røthing til at forestillinger om såkalte naturlige kjønnsforskjeller ikke problematiseres (Røthing 2004: 190-193). I motsetning til Røthing finner jeg at informantene i min studie i relativt stor grad selv reflekterer rundt kjønnede forestillinger.

4.3 Væremåte

Kurset er et forum for fokus på kommunikasjon mellom par, men kurset har også en «kjønnet dramaturgi» der kurslederne opptrer som kvinnelige og mannlige i henhold til eller på tvers av de eksisterende rammene for kjønn. Kursledernes 'opptreden' kan fortelle oss noe om de eksisterende rammene for kvinner og menn på kurset. I dette kapittelet vil jeg derfor vise hvordan kurslederne gjør kjønn gjennom sin væremåte med utgangspunkt i Goffmans begrep 'linje.' I materialet har jeg identifisert tre 'linjer;' den humoristiske linjen, den tradisjonelle linjen og den utforskende linjen.

4.3.1 Den humoristiske linjen

Den humoristiske linjen viser hvordan humor fungerer som virkemiddel på kurset og hvordan humoren kan forstås som kjønn. Humoren ble synlig gjennom eksemplene kurslederne fortalte om, måten de snakket om og med hverandre på, og gjennom bilder og videoer som ble vist på lerretet. De visuelle virkemidlene er en del av kursledernes 'opptreden' så jeg har derfor valgt å inkludere det i den humoristiske linjen og kursledernes væremåte.

En situasjon som viser hvordan lerretet brukes til å presentere humoristiske bilder finner sted da Pastor-Lars og Anne trådte frem i undervisningsrommet for å snakke om temaet tilgivelse. På lerretet viser de et bilde av daværende statsminister Erna Solberg i sitt eget rotete hjem. Anne leser opp overskriften for denne økten: «Når vi roter det til!» Bildet er et virkemiddel som skal understreke at økten handler om å rote det til i relasjonen med sin partner. Både Alfakirken og Modum Bad skriver på sin hjemmeside at PREP-kurset rommer både humor og alvor. Humor synes å være et viktig virkemiddel i undervisningen. Da økten var ferdig, presenterer Pastor-Lars neste økt som handler om sex og sensualitet på følgende måte:

Pastor-Lars: «neste økt er om sex, da skal Ole og Lise demonstrere for oss.» En beskjeden latter brer seg i rommet.

Han formidler at sex og sensualitet er temaet for neste økt, og for å informere om at det er Ole og Lise som skal forelese om temaet. Kommentaren er et eksempel på hvordan humor kommer til uttrykk verbalt når kurslederne snakker om og med hverandre på 'scenen' foran 'publikum'. Kommentaren kan også forstås som et 'utilsiktet uttrykk' der Pastor-Lars ønsker å formidle at kurslederne har et avslappet forhold til teamet seksualitet og sensualitet.

Kursledernes personlige eksempler fra eget samliv uttrykker humor. Pastor-Lars og Anne brukte lerretet til å vise et fotografi av seg selv på tur i skogen en vinterdag. Bildet viser at Anne var sur, og Pastor-Lars var blid. Beskrivelsen av situasjonen og deres humør blir gitt av

Anne. Hun forklarer at en av grunnene til hun var i dårlig humør var at hun hadde menstruasjon. Deretter snur hun seg mot bildet på lerretet og peker på en kvise hun har på kinnet. De trekker på PREP-teori for å vise hvordan situasjonen kan løses ved hjelp av kommunikasjonsteknikker. Her beskrives kvinnen som sur og hormonell, en beskrivelse forankret i hennes biologi. Hun lar følelsene styre, mens mannen er stabil og rasjonell. Situasjonen presenteres som en klassisk situasjon i et heterofilt parforhold. Situasjonen har likhetstrekk med andre eksempler i materialet. Måten de fortalte om skogstur-situasjonen på minner om excel-ark og robotstøvsuger-situasjonene fordi de også her fremstiller seg selv og hverandre som «typisk mann» og «typisk kvinne.»

Butler vil nok si at Anne og Pastor-Lars som mann og kvinne her siterer normer for kjønn. Fra naturens side er det kun kvinnekroppen som kan få menstruasjon og føde barn, men kroppen er likevel ikke nødt til å iscenesettes på en bestemt måte. Forhandlingen av kvinnen som hormonell og emosjonell er et språklig uttrykk for identitet, og det som *faktisk* skaper (kjønns)identitet ifølge Butler (Butler 1999). I lys av Butler vil det heller ikke være tilfeldig hvilke uttrykk som gjentas. Anne og Pastor-Lars sin iscenesettelse av kjønn holder seg innenfor en heteroseksuell ramme. Posisjonene 'mann' og 'kvinne' er ifølge rammen gjensidig utelukket av hverandre både atferdsmessig og kroppslig. Som jeg har vist presenterer kurslederne kjønn på ulike måter, og analysen får frem større grad av nyanser enn det Butlers kjønnsteori gjør. I den humoristiske linjen brukes forståelsen av «typisk mann» og «typisk kvinne» som humoristisk virkemiddel.

Gjennom eksemplene kan det se ut som at humor bevisst brukes som virkemiddel for å styre sceneopptreden, og for å engasjere publikum. En av hovedgrunnene til at det fremstår som intensjonelle forsøk på humor er at både publikum og de andre kurslederne responderer med latter. Eksemplene viser at både de mannlige og kvinnelige kurslederne bidrar med humoristiske innslag, men på litt forskjellige måter. Humoren i seg selv kan også si noe om hvordan kjønn og samliv presenteres og forhandles. Den største forskjellen på hvordan humoren kom til uttrykk var at de mannlige kurslederne i langt større grad avbrøt de kvinnelige kurslederne for å komme med humoristiske kommentarer. Det virket mer spontant. Derfor fikk jeg inntrykk av at det var de mannlige kurslederne, særlig Pastor-Lars som styrte sjargongen på kurset. Kvinnenes humor kom primært til uttrykk gjennom det som fremsto som en planlagt del av undervisningen, som eksempler fra fortellingene fra eget samliv og ved illustrasjoner vist på lerretet.

Humor-linjen er viktig i denne sammenhengen fordi det ble en måte for kurslederne å styre 'opptreden' på. Ved å få publikum til å le, spiller de på lag med dem, de får oppmerksomhet og får dermed en aktiv rolle som 'regissør' (Goffman 1992). Slik kan humor spille ut et maskulinitetsideal. Det er stort sett hverdagen og det hverdagslige samlivet de tuller med. Ekteskapet som en regulerende ramme for samlivet blir ikke tullet med. De humoristiske referansene fra eget samliv som «kviser og menstruasjon på skogstur» er et eksempel på hvordan det de tuller med, i noen tilfeller i seg selv er kjønn.

Irene Trysnes (2010) og Åse Røthing (1996) beskriver også hvordan humor brukes for å konstruere kjønn i norske kristne miljøer. Deres studier viser at humor er forbeholdt menn. Trysnes illustrer hvordan den morsomme mannlige entertaineren står som motsatsen til den vakre kvinnen på scenen og at humorlinjen er forbeholdt mennene på scenen på de kristne sommerstevnene hun studerte (Trysnes 2010:218). Røthing formidler at det i hennes studie var gutter som i hovedsak var fremtredende på scenen og underholdt (Røthing 1996:43). Selv om humorlinjen i størst grad brukes av de mannlige kurslederne, så er linjen åpen for kvinnene også. Både de kvinnelige og mannlige kurslederne trer inn i denne linjen. I min studie kan man se hvordan *både* kvinner og menn kan bruke humor i sin presentasjon av kjønn og samliv.

Måten de kvinnelige og mannlige kurslederne benyttet humor-linjen som virkemiddel i sin opptreden, kan forstås som en reforhandling av den kristne mannlige som entertainer og den kristne kvinnen som vakker og tilbakeholden slik tidligere studier presenterte rammene for kjønn i kristne miljøer. Det strider i så fall imot oppfatningen av mannen som rasjonell og stødig, og kvinnen som følelsesstyrt som «naturlige» kjønns kategorier.

4.3.2 Den tradisjonelle linjen

Situasjonene jeg skal diskutere her omhandler familieverdier, parforhold og kjønns kategorier, uttrykt gjennom verbal og non-verbal kommunikasjon. Det monogame og livslange ekteskapet mellom mann og kvinne er grunnlaget i pinsebevegelsens samlivsetikk og kristen ekteskapsteologi. Dette er utgangspunktet for den tradisjonelle linjen.

Det var ikke så mange praktiske oppgaver knyttet til gjennomføringen av kurset utenom å forelese. Ole var ansvarlig for å spille av musikk hver gang parene skulle gjennomføre individuelle øvelser. Ole setter i gang musikk på anlegget og Pastor-Lars nikker anerkjennende mot han. Det skjedde et par ganger gjennom kurshelgen, at Pastor-Lars sendte et anerkjennende blick i retning av Ole. Hendelsen kan være en indikasjon på et 'utilsiktet uttrykk' som kommuniserer at det er Pastor-Lars som har kontroll og styrer situasjonen (Goffman 1992). Han fremstår som en leder, en som de andre kurslederne søker kontakt med og anerkjennelse fra. Her er Pastor-Lars den som var mest fremtredende i sin væremåte.

Jeg finner andre lignende situasjoner flere steder i observasjonsmaterialet, både 'frontstage' og 'backstage.' Den neste situasjonen finner sted 'frontstage' under en økt der Lise foreleser alene. Hun står foran kursdeltagerne og snakker. Ole sitter på en stol ved langsiden av rommet. En av deltagerne rekker opp hånden for å stille et spørsmål. Lise forsøker å svare, men er nølende og virker noe usikker. Ole reiser seg selvsikkert opp fra stolen han sitter på, trer frem foran Lise og tar over hennes forsøk på å svare. Så setter han seg ned igjen, og Lise fortsetter dialogen med deltageren i plenum. I likhet med situasjonen ovenfor kan dette forstås som 'utilsiktet uttrykk' som kommuniserer at mannen er den stødige og mest fremtredende. Situasjonen kan også forstås som 'ansiktsarbeid' der Ole forsøker å redde lagets opptreden ved å gi vedkommende et raskt, tydelig og korrekt svar.

I kursets 'backstage' finner jeg eksempler på tilsvarende selvpresentasjon. Ole, Lise og Anne sitter ved siden av hverandre i en liten halvsirkel, mens Pastor-Lars sitter overfor dem og noterer på pc. Plasseringen understreker hans selvpresentasjon som en tydelig leder på PREP-kurset, men kanskje også hans rolle som pastor? De snakker mye om gruppedynamikken og hvordan de praktisk kan løse sammensetning av grupper i det videre arbeidet med PREP-kurs. Ole skal til å si noe da Lise avbryter han. Ole hever stemmen kraftig og sier: «Nå snakker jeg!» Hendelsene kan tolkes som uttrykk for et maskulinitetsideal der mannen er den med mest faglig tyngde, kontroll og definisjonsmakt. Her kan det se ut som at den mannlige kurslederen i større grad enn den kvinnelige har mulighet til å heve stemmen, få det siste ordet

og å regulere forhandlingene. Funnet har noen likhetstrekk med Røthings studie (2004:147). Hun hevder å se at de mannlige informantene i henne studie ser ut til å være «tillatt» å få det siste ordet i forhandlinger. Verken kvinner eller menn kan tillate seg å si at mannen fikk bestemme eller handle på tvers av partnerens ønske «fordi han er mann». Situasjonene i min studie illustrerer ikke spesifikt hva kvinner og menn er tillatt å gjøre i sine samliv, men gjennom kroppsspråk og fremtreden viser kurslederne at menn er de som er mest frampå. Likheten mellom min og Røthings studie er at vi begge hevder å se at det er en forskjell på hva menn og kvinner kan tillate seg i en forhandlingssituasjon.

Familie er en kjerneverdi i pinsekristendom, der ekteskapet beskrives som grunnlaget for tanken om familien. Ole foreleser om ulike roller i livet. Han snakker om det å kombinere jobb med hjem og familie. Han bruker seg selv og sine ulike roller for å eksemplifisere. Han sier: «så skal dere også være pappa når det kommer.» Kurslederne gjenfortalte hendelser fra eget liv som involverte deres egne barn eller situasjoner som omhandler det å være foreldre. Ulike variasjoner av setningen «for dere som ikke har barn enda» ble sagt seks ganger i løpet av kurset. Det kan tolkes som at barn reforhandler samliv. At når barn kommer så endres mye, og at det er noe kursdeltagerne skal forberedes på. En annen måte å tolke det på er at deres rolle i familien er knyttet opp mot deres kjønnskategori. Sosiolog og kjønnsforsker med særlig fokus på maskulinitet. Raewyn Connell hevder at den moderne mannen kan uttrykke sin maskulinitet gjennom farskap (Connell 1983:22-25). Sosiologene Cazarin og Grier (2018) har studert kvinners tilstedeværelse i lederstillinger i pinsekirker i Afrika og Latin-Amerika. De peker på et paradoks ved at kvinnens autoritet i kirken bestemmes og legitimeres av religiøse fortellinger som gir dem styrke som religiøse ledere uten å utfordre deres (og andre kvinners) underordnede rolle i sosiale og familiære sammenhenger.

Butler er opptatt av hvordan det i liten grad finnes valgfrihet for hvordan enkeltpersoner kan forholde seg til egen kropp og seksualitet. Den tradisjonelle linjen presenterer kjønn med utgangspunkt i den kristne tanken om familie. Kurslederne iscenesetter seg som heterofile ektepar med barn. Den språklige og sosiale konteksten danner de tilgjengelige subjektposisjonene for hvordan kroppen normeres gjennom den heteroseksuelle matrise (Butler 1990). Den tradisjonelle linjen presenterer kun det monogame livslange ekteskapet mellom mann og kvinne. Menn er fedre og kvinner er mødre. Deres kjønnskategori etableres i lys av hverandre. Kvinnene er følsomme, snille og opptatt av husarbeidet og hjemlige oppgaver, i motsetning til mennene som er morsomme, 'frampå', stabile og

løsningsorienterte. Linjen viser et tradisjonelt mønster og er et direkte uttrykk for Butlers forståelse av sammenhengen mellom sosialt kjønn, biologisk kjønn og begjær.

Delen om barn kan betraktes som en del av det overordnede familieperspektivet som presenteres på kurset. Det er en ganske tydelig heteronormativ diskurs som kommer til uttrykk gjennom kursledernes selvpresentasjon og i undervisningsmaterialet der familien presenteres som bestående av mor, far og barn. Presentasjonen sammenfaller også med pinsebevegelsens fokus på kjernefamilien som en sentral verdi.

Tidligere i analysen viste jeg til et eksempel fra kurset der Anne forteller om en hendelse der hun ønsket emosjonell støtte etter en lang dag med husarbeid og barnepass. Pastor-Lars kom i stedet opp med praktiske løsninger, noe som førte til konflikt mellom dem. De kvinnelige kurslederne presenterer seg som følsomme, flinke, og genuint glade i husarbeid. Det står i kontrast til de mannlige kurslederne som presenterer seg som høylytte, frempå, humoristiske, stødige og pragmatiske. Lise og Anne var likevel tydelige på at de ønsket å bli anerkjent for arbeidet de legger ned for familien og deres felles hjem. De kvinnelige kurslederne beskrives som mer følsomme enn de mannlige. Det kan knyttes til hvilke roller og oppgaver de får ansvar for både i familien og gjennom tradisjonell sosialisering i samfunnet. Hochschild hevder kvinner trenes mer i å utføre 'følelsesarbeid' i større grad enn menn (Hochschild 2003:20).

4.3.3 Den utforskende linjen

Til nå har kapittelet tatt for seg det jeg har kalt den humoristiske linjen og den tradisjonelle linjen. Nå vil jeg gå videre og se på den utforskende linjen. Flere teoretikere knytter kjønn til begreper som iscenesettelse, performativitet og handling, deriblant Goffman, Butler og Hochschild. Den humoristiske linjen og den tradisjonelle linjen spiller ut kjønn på nokså tradisjonelle måter. Dette samsvarer med de heteronormative presentasjonene av kjønn. Selv om analysen har vist at presentasjonene av kjønn og samliv på PREP-kurset preges av en heteroseksuell diskurs, finnes det andre presentasjoner og nyanser. Den utforskende linjen skiller seg fra de to andre linjene og samsvarer med elementene i materialet som går imot den heteronormative rammen.

Teologisk refleksjonsgruppes dokument om samlivsetikk (2019) kan brukes til å plassere PREP-kursets presentasjon av kjønn og samliv i forhold til den norske pinsebevegelsen i Norge. Fordi dokumentet presenterer en tradisjonell forståelse av samliv, kan jeg ved å sammenligne dokumentet og mitt empiriske materiale, tydeliggjøre hvordan den utforskende

linjen kommer til uttrykk. Teologisk refleksjonsgruppe hevder at Gud har innstiftet ekteskapet mellom mann og kvinne som den naturlige rammen for samliv. Samlivsetikken kan derfor betraktes som essensialistisk. Samlivet skal være monogamt og livslangt. Ekteskapet er den eneste legitime rammen for det seksuelle samlivet. Alt utenfor dette, inkludert samboerskap, er mot Guds vilje og er derfor en synd (Teologisk refleksjonsgruppe i Pinsebevegelsen 2019: 22). Kurslederne betrakter det livslange samlivet som en sentral verdi for dem. Samtidig finner jeg at de også presenterer kjønn og samliv på andre måter. Jeg har valgt å betrakte uttalelser som bryter med tradisjonell pinsekristen tilnærming til kjønn og samliv som 'utforskende.'

Lise og Ole er kurslederparet som foreleste om temaet sex og sensualitet. Her oppstår en interessant situasjon.

Ole sier: *«Dette er noe som er mellom dere to.»*

Lise skyter inn: *«eller om dere lever i et åpent ekteskap og er enige om det.»*

Ole presenterer sex som noe som finner sted mellom to personer. Det er en uttalelse som kan forstås i sammenheng med det monogame forholdet. Lise legger til at sex kan finne sted mellom flere dersom partene i parforholdet er enige om det. Hennes uttalelse sammenfaller i stor grad med den utforskende linjen. Situasjonen som oppsto her kan tolkes som et uttrykk for 'ansiktsarbeid.' 'Ansiktsarbeid' brukes for å unngå at en selv eller andre taper ansikt (Goffman 2004:48). Goffman beskriver en slik situasjon som å «redde showet» (Goffman 1992:). På PREP-kurset skiftet ansiktene mellom ulike «kursleder-fjes.» Forelesningen om sex og sensualitet viste «alvorlige kursleder-fjes», i kontrast til det humoristiske kursleder-fjeset som kom til uttrykk når kurslederne inntok den humoristiske linjen. Det kan derfor se ut til at Lise skjøt inn kommentaren for å redde forestillingens helhet, altså å formidle kurset som livssynsåpent og inkluderende. Denne måten å «redde showet» på betrakter jeg som en direkte forhandling av samlivsformer.

I forrige avsnitt la jeg frem et eksempel på hvordan den utforskende linjen kom til uttrykk i undervisningen. Den utforskende linjen kom også tydelig frem 'backstage'. Etter kursslutt den siste dagen avholdt kurslederne en evaluering av kurset hvor jeg fikk lov til å være med. Her fikk kurslederne en pause fra rollen som kursledere, der de diskuterte sceneinnretningen, de evaluerte hverandre og deres felles opptreden. De diskuterte hva som fungerte og hva de kan gjøre annerledes ved fremtidige kurs (Goffman 1992). Her beskriver de seg selv som kjønnsstereotypiske.

Pastor-Lars: *«vi blir kjønnsstereotypiske i eksemplene våre.»*

Sitatet viser stor grad av selvrefleksjon. Jeg tolker også sitatet som at de ønsker å presentere nyanser. De la frem aldersforskjellen mellom dem selv og de fleste av kursdeltagerne som en potensiell årsak til at de fremsto som kjønnsstereotypiske. Emil og Sara befinner seg i samme generasjon som kurslederne på PREP-kurset jeg observerte, men de presenterte et motsatt kjønnsrollemønster. De reflekterte derimot ikke rundt årsakssammenheng. Alder har blitt beskrevet som en potensiell årsak til at kurslederne fremstår kjønnsstereotypiske flere steder i materialet, deriblant i intervjuet av Lise. Hun reflekterte nøysomt rundt dette hvor hun først la frem alder som årsak, før hun skjøt inn at hun trodde par i Norge i dag, uavhengig av alder, er mer tradisjonelle i sin rollefordeling enn man ønsker å innrømme. Da jeg intervjuet Pastor-Lars i etterkant av kurset fortalte han at han hadde inntrykk av at mange unge i dag har en annen tilnærming til kjønnsroller enn tidligere fordi de er en del av et samfunn som ser ting på en annen måte. Dette er et relevant å se i lys av at Alfakirken har en overvekt av unge medlemmer.

Meg: *«Da jeg var med på evalueringen så sa du at dere som kursledere kanskje fremsto kjønnsstereotypiske og at alder kunne være en årsak. Kan du si litt om det?»*

Pastor-Lars: *«Ja det er jo rett og slett bare en generell observasjon at i kirken her så går det mange, den største gruppen er unge voksne og dermed er jeg mye eksponert for deres blikk. Og jeg vet at det har vært en bevisstgjøring i senere tid og at det har en verdi å prøve å vise alternative kjønnsroller for gjennom det å åpne problemet med kjønnsstereotypiene er ikke, fra min vinkel da, ikke at det ikke er lov, og her er det Hegelsk dialektikk, jeg synes ikke man må gå over i den motsatte grøften liksom, at det blir en tvangstrøye, men samtidig er det ikke noe tvil om at det er de tradisjonelle kjønnsrollene som for enkeltmennesker har blitt opplevd som en tvangstrøye. Derfor er det en liten verdi i seg selv å prøve å lage det rommet mer åpen, i forhold til rolleforventning.»*

Sitatet viser hvordan Pastor-Lars forhandler kjønnsforståelse. Han mener det vil være nyttig å åpne for ulike tilnærminger til rolleforventning, men at det samtidig er viktig at det ikke går for langt. Det kan tolkes som at han mener at rommet gjerne kan åpnes, men at det likevel ikke skal være helt åpent?

Meg: *«Så hvis jeg har forstått deg riktig, så har du et inntrykk av at unge eller unge voksne har et annet syn på forventninger og roller enn de dere presenterte på kurset?»*

Pastor-Lars: *«Ja, enn det vi eksemplifiserte. Jeg tror ikke vi presenterte det som idealer.»*

Pastor-Lars: *«Det kan godt hende ingen av deltakerne tenkte over det, men det kan hende at noen tenkte over det, at summen kanskje ble litt mye der. Generelt tror jeg at unge har en større bevissthet om kjønn enn eldre generasjoner har, og da kan man høre mer sånne ting da. Altså vi hører på flere plan da, ikke sant, vi hører ordenes som sies, og så hører vi masse underliggende oppfatninger under, og jeg er opptatt av at vi skal være bevisst at nivåene av kommunikasjonen.»*

Både på evalueringen og i intervjuet legger han frem alder som en mulig årsak til ulik kjønnsforståelse. Pastor-Lars forteller at de personlige eksemplene som ble presentert på kurset, ikke nødvendigvis er synonymt med idealer. Lises utsagn om åpne ekteskap kan i relasjon sitatet fra Pastor-Lars forstås som et 'tilsiktet uttrykk' som kurslederne bruker for å utvide kjønnspresentasjonen fordi alle kurslederne selv lever i monogame heterofile ekteskap. Jeg observerte at kurslederne var bevisste på hvordan de omtalte deltakerne som partnere istedenfor ektemann, kone og ektefelle. I intervjuene stilte jeg dem spørsmål om hva som var årsaken til det.

Lise: *«Jo fordi det er et livssynsnøytralt kurs, så dette er for alle typer par, det kan være et homofilt par, det kan være samboere, det kan være, ja u name it, jeg vet ikke hvor mange typer par man kan ha. Men vi tenker at ingen skal føle at de er feil, eller at de er annerledes, så det er vi bevisste på ja.»*

Her presenteres livssynsnøytralt som synonymt med anerkjennelse av alle former for parrelasjoner. Alle skal føle seg velkomne og ingen skal føle at de er annerledes. Jeg forstår derfor betegnelsen 'livssynsåpent' som et 'tilsiktet uttrykk' som brukes for å fremme budskapet om at alle er velkomne uavhengig av tro og legning.

Butler hevder vår oppfatning av biologisk kjønn er styrt av vår kulturs oppfatning av sosialt kjønn, der den heteroseksuelle matrisen er det konvensjonelle. Det Lise forteller er et uttrykk for den den utforskende linjen, som også er et uttrykk for 'feilsitering.' Kjønnsforståelser som viker fra det heteroseksuelle vil ifølge Butler stride med lovverk og viser til hvordan seksualitet blir regulert gjennom lover, særlig i kraft av språk. Lover regulerer kjønn og samliv, men er samtidig gjenstand for bevegelse og forskyvninger (Butler 1990:49). Scenestillingen som finner sted på den utforskende linjen bidrar til å problematisere distinksjonene mellom mann/kvinne, maskulinitet/femininitet og homoseksuell/heteroseksuell. Problematismen er ifølge Butler en forutsetning for endring

(Langeland 2014:83-85). Den utforskende linjen viser at kjønnsforståelsen og idealer for menn og kvinner forhandles og er i endring. Synet på hvilke samlivsformer som godtas er også i endring. Her beskrives alle typer parforhold som «godkjente. Den utforskende linjen kan minne om en 'kjønnsparodi' slik Butler illustrerer det gjennom det kjente drag-eksempelet (Butler 1990). I lys av Butler kan den utforskende linjen forstås som et uttrykk for å sidestille homofilt og heterofilt ekteskap på en måte der homofile kan innordne seg den etablerte forståelsen av ekteskapet. Her blir homofile inkludert, men på heterofile premisser. Det som derimot ikke er så tydelig i Butlers teori, er i hvor stor grad endring finner sted, hva som frembringer endring, og hva det er som endres?

4.4 Undervisningsmaterieell og kursledernes bruk av materialet

Så langt har jeg analysert hvordan kjønn presenteres gjennom kursledernes selvpresentasjon i form av fortellinger fra sitt eget samliv og ved å undersøke deres væremåte som ledere på kurset. Analysen har vist at både kvinner og menn kan ha lederoppgaver på kurset, men i kraft av å være gift. Selv om ekteskapet presenteres som en god ramme for samlivet, ble andre samlivsformer som samboerskap og åpne forhold muntlig presentert som aksepterte parforhold. Kurslederne beveger seg frem og tilbake langs en 'akse' av kjønnsidentitet, uten et helt fastlagt kjønnsbetinget mønster. Alder forstås som en faktor av betydning for kjønnsroller. I tillegg til kursledernes personlige bidrag består undervisningen av et materieell utarbeidet av Modum Bad, som er utgangspunktet for kursets innhold. I det følgende vil jeg undersøke hvordan kjønn og samliv beskrives og presenteres i undervisningsmateriellet og gjennom måten kursledernes bruker det i sin undervisning.

Kurslederne viser oss et klipp fra NRK der et eldre heterofilt par forteller om sitt parforhold og hva de tror skal til for å holde sammen. Klippet ble vist i forbindelse med den avsluttende økten der temaet er «Skal vi bli gamle sammen?» Videoen formidler at et langvarig og godt samliv er mulig. Å bli gamle sammen beskrives som PREP-programmets hovedbudskap i kursheftet, og har flere ganger blitt kommunisert muntlig av Pastor-Lars. (Lærum 2013:9). Goffman vil nok også forstå videoen som iscenesettelse av samliv og et virkemiddel i kursledernes 'opptreden' på PREP-kurset. Videoklippet kan forstås som en del av kursledernes 'inntrykkskontroll.' Det er også et naturlig utgangspunkt for et samlivskurs, og en innstilling mange i en parrelasjon har. At kurslederne har valgt å inkludere akkurat dette klippet kan altså tolkes som en måte å fremme eller understreke det livslange samlivet som de verbalt uttrykker som en sentral verdi. Ved hjelp av Butlers kjønnsteori kan vi betrakte videoen som en iscenesettelse av parforholdet som en performativ prosess. At det gode og livslange samlivet må jobbes for kontinuerlig er et implisitt tema i videoen.

For å modernisere materialet har kurslederne valgt å inkludere klipp fra det populære humorprogrammet «Parterapi» på NRK, produsert av Kevin Vågenes. Kommunikasjon og problemløsning er temaer som går igjen i videoene. Samliv illustreres som noe som er i bevegelse. Kurslederne trekker inn «Parterapi» som en representasjon av samliv fra samtiden og populærkulturen. Det kan være en indikasjon på at klippet av det eldre paret ikke er like relevant lenger. Det viser at kurslederne bruker ulike kilder for å fremstille kjønn og samliv, og at det er mulig å ha en humoristisk tilnærming til teamet.

Ved kursstart fikk deltagerne utdelt et kurshefte med teori og praktiske oppgaver som de skulle bruke underveis i kurset og senere ta med seg hjem for å jobbe videre med. I forordet står det: «Styrk det positive- forebygg negativ utvikling.»

I kursheftets innledning under overskriften «Hvordan PREP virker» står det at måten partene behandler hverandre på, hvordan de kommunisere og hva slags holdninger de har til forholdet sitt, er mønstre som det er mulig å forandre og forbedre. Det avgjørende punktet er om paret har nok vilje til å gå løs på en slik endringsoppgave, og om paret vil legge ned nok innsats i å få det de ønsker. Ikke først og fremst på kurset, men hjemme i deres hverdag (Lærum 2013:12). Her beskrives samlivet som et resultat av det arbeidet partene legger inn i det. Et godt samliv krever gjensidig og kontinuerlig arbeid. Den avsluttende setningen «Ikke først og fremst på kurset, men hjemme når hverdagen tar dere med alt sitt», forteller at samliv er noe som primært skapes i hverdagen. Individet og parrelasjonen presenteres som foranderlig. Her kan kjønn forstås som noe som konstrueres gjennom ‘hverdags-performativitet’.

Tre nøkler brukes som pedagogisk virkemiddel i arbeidet med alle kursets temaer:

1. Ta grep! Ikke la det skure og gå.
2. Gjør det trygt!
3. Gjør din del!

Under den tredje nøkkelen står det at for å få til en endring i forholdet mellom to mennesker, må begge ta grep for å gjøre sin del, og at i et slikt endringsarbeid er likeverdighet og gjensidig respekt nødvendig. Samlivet formuleres som et forhold mellom to parter. Polygami er straffbart i Norge, noe som viser at polygame samliv ikke er ønskelig i Norge fra statlig hold. At parrelasjonen gjelder to parter, er derfor en ramme vi finner i storsamfunnet også. Måten de gjør sitt kjønn og samliv på *før* de begynner å bruke PREP-teknikker for å skape endring vil være parets tidligere ‘normal’ eller ‘ideal’. Ved å endre sine handlinger, skapes endring i måten de gjør kjønn og samliv på. Kanskje er det mer riktig å si at endringen skjer i kraft av PREP sine normer eller ideal for kjønn og samliv. Kursheftet forklarer at likeverdighet og gjensidig respekt er nødvendig i et slikt endringsarbeid (Lærum 2013:13). Forståelsen av parforholdet som handling gjennomsyrrer også kursledernes undervisning.

Jeg har tidligere referert til et sitat fra Pastor-Lars der han understreker betydningen av handling og arbeid. I sitatet trekker han en skillelinje mellom den øvrige kulturen i Norge og deres forståelse av samliv, som representerer ulike rammer. En sekulær, en livssynsåpen og en

religiøs ramme. Kulturen sier at vi skal følge hjertet, mens de vil si at vi høster som vi sår. Her beskrives kulturen som flyktig og drevet av følelser, mens de på den andre siden er rasjonelle og stabile. Det han sier her referer også til handling. Vi må jobbe for det gode og livslange samlivet. En parrelasjon krever gjentatt handling.

De tre nøklene er et pedagogisk virkemiddel som skal fungere som et utgangspunkt i alle kursets temaer. Jeg tolker derfor nøklene som rammen for performative handlinger i parrelasjonen. På denne måten kan vi flette sammen Butlers forståelse av kjønnsidentitet og det performative endringsarbeidet som er grunntanken i PREP-kursets skriftlige kursmateriell. Parrelasjonen og den enkelte partner må formes hele tiden. Derfor er det rom for forhandling av kjønn og samliv. Endringsprosessen er ifølge Butler begrenset av idealer og normer. I denne innledende og beskrivende delen av PREP i kursheftet fremkommer det ingen klare normer for kjønnsidentitet, men under temabolken «De fire faresignalene» i kursheftet behandles forestillinger om menn og kvinner.

«De fleste av oss har noen litt fastlåste forestillinger om hvordan kvinner og menn typisk opptrer i konflikt. Vi ser kanskje for oss menn som er brutale og kvinner som gråter, eller kvinner som kritiserer og klager og menn bak aviser med lukkede ører. Vi tror kanskje at kvinner helst vil snakke ut om ting og menn helst vil unngå det samme.» (Lærum 2013:21).

I sitatet ovenfor formuleres det Modum Bad mener er utbredte forestillinger om kvinner og menn i en parrelasjon. Forestillingene kan tolkes som stereotype og avhengige av en heteroseksuell ramme. Videre står det at i en stor amerikansk undersøkelse fra 2010 ble gifte, forlovede og samboere blant annet spurt om hvem som i høyest grad trekker seg unna i en krangel. Modum Bad hevder tallene bekrefter at menn har en sterkere tendens enn kvinner til å unngå konflikter med sin samlivspartner. Samtidig er mønsteret omvendt i mange forhold (Lærum 2013:21). Her gjengis mannen som den mest unnvikende, samtidig som konfliktmønsteret forhandles som flytende og ikke fast. En slik dualistisk fremstilling av konfliktmønster i parforhold sammenfaller med kursledernes selvpresentasjon og egne eksempler.

Til nå har kapittelet vist at kursets pedagogiske virkemiddel fungerer som utgangspunkt for alle kursets temaer og som en ramme for performative handlinger i parrelasjonen. Fordi kurset beskriver seg som livssynsåpent, er det legitimt å forvente at kjønn her forstås på en annen måte enn i Alfakirken som representerer den religiøse rammen. Under intervjuet av Pastor-Lars formidler han at PREP-kurset farges av at kurslederne er representanter fra Alfakirken.

Meg: «Jeg lurer på om menighetens samlivsetikk eller ekteskapsteologi har en plass på kurset?»

Pastor-Lars: «Ja, nei.»

Meg: «Nei, hvorfor ikke?»

Pastor-Lars: «Nei fordi kurset er åpent for alle, uavhengig om de deler kirkens samlivsteologi og ikke.»

Meg: «Så det er kun ekteskapet som en pakt og at man ønsker at det skal vare som er grunnlaget?»

Pastor-Lars: «Ja».

Pastor-Lars: «Ja altså det er ikke tomt rom. Fordi det ligger et ønske om at samliv skal lykkes.»

Pastor-Lars: «Ja, jo jo, men også et ønske om at samliv i beste fall skal være livslangt. Og det er ikke alle aktører i samfunnet som er enige i det som et ideal. Det vil vi si da.»

Her skiller han mellom de som betrakter det livslange samlivet som ideal og øvrige samfunnsaktører som han mener ikke deler dette idealet. Pastor-Lars understreker at kurset er åpent for alle, uavhengig av om de deler Alfakirkens tanker om samlivsetikk eller ikke. Samtidig understreker han at deltagerne ikke trer inn i et tomt rom, men et rom som farges av at de som underviser ønsker at samliv skal lykkes, og helst vare livet ut. Han trekker et skille mellom de og andre aktører i samfunnet som han mener ikke har dette som ideal. I en annen samtale med Pastor-Lars sa han følgende: «parene som deltar kommer til oss.» Uttalelsen kan forstås som at rommet farges av Alfakirkens ideal om samlivet som varig, trofast, og helst livslangt. Rommet henviser til noe som handler om dem som menighet. Trofast og livslangt samliv er det sentrale punktet i pinsebevegelsens samlivsetikk, men er også et naturlig ideal for andre aktører som arbeider med parforhold, slik som PREP-kurset er et eksempel på.

Videre er det relevant med en oppsummerende analyse der jeg trekker linje til Goffmans rammeanalyse. Jeg finner at PREP-kurset kan bestå av ulike rammer ettersom flere avgjørende elementer finner sted samtidig i denne interaksjonen (Goffman 1974). Kurset har en religiøs ramme, en livssynsåpen ramme og en sekulær ramme. Et fellestrekk ved de tre rammene er at de ser ut til å være fleksible i forhold til hverandre. Goffman hevder rammene inkluderer normer for passende oppførsel, men at hva som er passende oppførsel kan variere

innenfor den samme rammen. Det er gjeldende for både kursheftet og kurslederne i de tre rammene. Den sekulære rammen beskrives som individorientert der kjønn og samliv i stor grad er flytende kategorier for hva som er akseptert og ikke. Den religiøse rammen presenterer det trofaste og livslange parforholdet rammet inn av ekteskapet, der menn og kvinner er grunnleggende forskjellige. Den livssynsåpne rammen befinner seg et sted imellom den sekulære og den religiøse rammen. Ekteskapet mellom mann og kvinne presenteres gjennom 'utilsiktede uttrykk' som det mest passende, men gjennom 'tilsiktete uttrykk' kommuniserer kurslederne at alle parrelasjoner kan være passende så lenge alle parter er enige om det. Derfor fremstår en essensialistisk forståelse av kjønn og samliv som upassende i den sekulære og den livssynsåpne rammen.

4.4.1 Tale- og lytte teknikken

Kommunikasjon er grunnleggende for alle temaene i kursheftet. Fravær av god kommunikasjon, konflikthåndtering og intimitet beskrives som trusler mot samlivet. Tale- og lytte teknikken er en teknikk som introduseres innledningsvis i kursheftet og i undervisningen på kurset. Teknikken bør brukes når parene skal diskutere de ulike temaene de får presentert kurset, men bør også brukes videre i deres samliv. En av partene skal snakke og den andre skal lytte, så bytter de rolle. Den som snakker skal holde en imaginær mikrofon som kan være en tilfeldig gjenstand, for eksempel en kulepenn. 'Mikrofonen' skal signalisere at nå er det en som skal snakke og den andre skal kun lytte før de ruller på 'mikrofonen.' Målet med teknikken er å endre hvordan parene kommuniserer med hverandre. Teknikken kan betraktes som en performativ iscenesettelse av kommunikasjon mellom parene, men også en måte å iscenesette kjønn og samliv på. Teknikken utføres likt uavhengig av kjønn. Dette er en performativ iscenesettelse av kjønn og samliv på minst to måter. For det første ved at deltagerne gjennom en konstruert teknikk skal «gjøre» sitt parforhold. For det andre kan teknikken i seg selv forstås som en performativ handling fordi teknikkens formål er å endre hvordan parene kommuniserer, diskuterer og forhandler i sine parforhold.

Samtaler mellom parene er en sentral del av undervisningsopplegget. Mellom temabolkene der kurslederne foreleser og viser videoklipp, får deltagerne oppgaver og samtaleemner som de skal snakke med sin partner om. Parene sitter hver for seg og det blir spilt musikk under disse sekvensene som demonstrerer at det er parene som er i fokus og at ingen skal høre hva de snakker om. To ganger skjedde det et unntak der kurslederne beveget seg rundt i rommet for å sikre at parene hadde forstått oppgaven riktig, bistå med teknikker og løsninger i de aktuelle samtalene som parene befant seg i. Øvelsene og samtalene mellom kursdeltagerne var

sentrert rundt hvordan partene i parforholdet kan ha det best mulig sammen. Hva det innebærer er opp til hvert par å finne ut av, men kursets kommunikasjons-teknikker presenteres som virkningsfulle hjelpemidler.

Eksempler på temaer som kursdeltagerne skulle diskutere sammen er følgende:

- Parsamtale: Hva er en god venn, er du en god venn for din partner?
- Parsamtale: Hvordan vil dere pleie gleden og vennskapet? Hvordan vil det vise seg i hverdagen?
- Parsamtale: Hvordan var det i hjemmet du vokste opp i? Var det ok å innrømme feil? Hvilken respons fikk du hvis du innrømmet å ha gjort noe galt? Hvordan ønsker dere å ha det?
- Tenk over for deg selv: Hvilke tanker gjør du deg om å bli gammel med den du sitter ved siden av nå?

Her fremstår samliv som noe privat og som vennskap. Partneren fremstilles som en god venn, ikke som en lidenskapelig elsker. Det er noe parene skal snakke om seg imellom. Samlivet er noe som skal diskuteres innad i parforholdet. I spørsmålene parene får, ser vi at samlivets 'scene' finner sted i hjemme i familien, og i generasjonene. Det fjerde spørsmålet viser også at samliv forstås som noe som bør være langvarig. De fleste kvinner og menn har ikke bare hjemmet som sted, men hverdager på jobb. Det er ikke reflektert i pararbeidet på kurset. På den måten kan parsamtalene forstås som en kjønnet fremstilling av samliv.

4.4.2 Sissel Gran

Ved hjelp av Goffmans rammeanalyse kan jeg se at kurset innehar flere forskjellige rammer for kjønn og samliv. Rammene jeg har identifisert er en livssynsåpen ramme som PREP-kurset representerer, en sekulær ramme som har blitt presentert gjennom referanser til det norske samfunnet, og til slutt en religiøs ramme som preges av pinsekristendom fordi kurset arrangeres av Alfakirken. Rammene har i stor grad kommet til uttrykk gjennom referanser til ulike kilder. Det er derfor relevant å kartlegge hvilke kilder kurslederne referer til i sin undervisning. Sissel Gran er sitert i det skriftlige kursmaterialet og i undervisningen. Gran er en norsk psykolog og spesialist i klinisk psykologi og familieterapi. Hun er også skribent og foredragsholder. Hun har vært skribent i flere norske aviser og behandler samliv i en «allmenn» norsk kontekst.» Dette er en måte å forhandle kjønn og samliv på som det er legitimt å tro at fungerer som en kontrast til pinsebevegelsens samlivetikk. Gran er altså

synlig på tvers av rammene. Innledningsvis i kursheftet er Sissel Grans tekst «Kjærlighetens død» publisert i Morgenbladet 2013 kopiert inn:

«Evinnelig kritikk og hakking er endetidstegn, men det er ikke nødvendigvis krangel og konfrontasjoner som er verst. Det er avstand som knekker forhold. Unnvikelse. Fremmedfølelse. Og mangel på reparasjonsforsøk, fravær av legende handlinger, avvising av fredsbestrebelse. Hvordan blir forhold slik? Forhold som kanskje var levende og varme engang? De blir slik når vi lar ting gli ut. Når vi stadig, ofte uten å vite det, bryter den emosjonelle kontrakten.

Når vi ikke har et disiplinert forhold til forholdet, når vi er seksuelt giddeløse, sta og relasjonelt dovne. Når vi synes det er nødvendig å gi til ethvert pling fra mobiltelefonen på bekostning av partnerens forsøk på å få i stand en samtale.

Kjærlighetens død starter ikke nødvendigvis med den store skuffelsen, men ved at vi daglig og umerkelig lar partneren gli ut av vårt bevisste og ubevisste slik at han eller hun mister plassen sin som en integrert del av oss selv»

(Lærum 2013:12).

Sitatet er langt, men jeg har valgt å gi det plass fordi Grans presentasjon av samliv blir brukt både i kursheftet som vist ved sitatet, i den praktiske undervisningen og i intervjusituasjon. Jeg mener derfor det er nødvendig å gjøre rede for hva Grans *selv* skriver om samliv, for å forstå hvordan hun som kilde brukes for å presentere og forhandle kjønn og samliv i materialet i min studie.

I teksten hevder Gran at mangel på disiplin i forholdet kan føre til brudd. Dette ligner på det kurslederne understreker, nemlig bestrebelsen. Men kursledernes personlige fortellinger viser strategier for å ordne opp. Excel-ark og robotstøvsugeren kan forstås som reparasjonsforsøk. Det er også mulig å se en kobling mellom linjen; «Når vi synes det er nødvendig å gi til ethvert pling fra mobiltelefonen på bekostning av partnerens forsøk på å få i stand en samtale» og Pastor-Lars sin forståelse av dagens datingkultur som han mener preges av en frykt for å potensielt gå glipp av noe bedre. Særlig fordi Pastor-Lars referer til datingapper på telefon.

Under den avsluttende temabolken «Skal vi bli gamle sammen?» referer Pastor-Lars til Sissel Gran. Gran hevder at samlivet er avhengig av forpliktelse og engasjement, noe som sammenfaller både med rammen for PREP-kurset og pinsebevegelsens samlivsetikk. Altså,

samliv som arbeid. Da jeg intervjuet Pastor-Lars trakk han inn Gran i sitt svar på følgende spørsmål;

Meg: *«Hva tenker du at kjennetegner et godt samliv?»*

Pastor-Lars: *(..) «men i hvert fall i et godt samliv, så er man ikke like, men man er definitivt likeverdige og man gir masse rom og frihet for hverandre samtidig som man er forpliktet til hverandre.»*

Pastor-Lars: *«Og derfor så tror jeg også at et godt samliv er preget av forpliktelse. Og forpliktelse i vår moderne tid kan høres ut som noe veldig sånn livsbegrensende. Jeg leste senest nå i Morgenbladet, så står det om en anmelder som kritiserer Sissel Grans og en annens samlivsbok fordi de forutsetter at ekteskap jo er en veldig god ramme for samliv, og hvorfor har man med seg denne gammeldagse oppfatningen av forpliktelse som en god ramme for kjærlighet, kritiserer anmelderen. Og der er jeg fundamentalt uenig da, fordi jeg mener at forpliktelsen gjør fri, og ikke ufri, fordi forpliktelsen skaper tryggheten at jeg 'ække' på audition hver uke om du fortsatt vil ha meg liksom. Vi er gitt til hverandre, og det tenker jeg er drit bra.»*

Her ser vi at Pastor-Lars igjen trekker et skille mellom et individualistisk samfunn og kristen teologi som derimot hjelper mennesket til å fokusere på sin neste og de som står en nær. Ifølge Pastor-Lars er partene i et parforhold likeverdige, men ikke like. Man gir hverandre rom og frihet, samtidig som man er forpliktet til hverandre. Han mener at forpliktelse gir trygghet og frihet. I begynnelsen av sitatet referer han til kristen teologi, men mot slutten trekker han inn Sissel Gran som også i stor grad kan betraktes som en representant for det samfunnet han distanserer seg fra. Men i kronikken han referer til er Grans budskap at ekteskapet og forpliktelse er en god ramme for samliv.

Sissel Gran-referansen kan forstås på flere måter. For det første kan det se ut som Pastor-Lars henter begrunnelse for kursets tema om å bli gamle sammen og pinsebevegelsens samlivetikk fra en sekulær norsk samfunnskontekst. For det andre viser det at pinsebevegelsen og PREP-kursets forståelse av det livslange samlivet som avhengig av forpliktelse, også finnes i den norske samfunnskonteksten.

Det kan også se ut som han henter belegg for deres syn på ekteskapet fra en livssynsåpen sammenheng for å at 'laget' (kurslederne) skal lykkes med sin 'opptreden', som er PREP-kurset som livssynsåpent. Sissel Gran-referansen kan betraktes som 'inntrykkskontroll' i de

tre rammene i materialet. Samtidig viser dette at verdier fra den norske pinsebevegelsens samlivsetikk også finnes i både en sekulær og en livssynsåpen kontekst. Og motsatt. Referansen fremstiller partene som stor støtte for hverandre. Det er en måte for kurslederne å forhandle frem egen presentasjon som solid. Sissel Gran har skrevet mye om det stormfulle begjæret, utroskap og forelskelse og er blitt kritisert for å ha forståelse for dette, i betydningen legitimering av utroskap. Dette er utelatt fra PREP-materialet og kurset. Det befinner seg utenfor rammen, utenfor det trofaste og livslange samlivet.

Det heterofile samlivet er det mest fremtredende 'frontstage', men 'backstage' og intervju situasjonene åpnet opp for andre presentasjoner og refleksjoner. Under evalueringen rakk jeg opp hånden og stilte følgende spørsmål: «eksemplene i materialet viser kun heterofile par, det er ingen homofile par som er representert. Har dere noen tanker rundt det?»

Lise: *«I media virker det som det så mange homofile, men de er faktisk en minoritet.»*

I samtalen med kurslederne fremkommer det at det frem til nå ikke har vært noen homofile deltagere.

Ole: *«Men det er noe vi venter på og er klare for!»*

Kurslederne er en gruppe med noen felles interesser som de samarbeider om. De er et 'lag' som sammen skal undervise på PREP-kurs i henhold til en gitt ramme. De spiller på lag for å unngå at en selv eller noen av de andre 'taper ansikt' og for å gi publikum det korrekte inntrykket (Goffman 1992:72). Selv om kurslederne nå befinner seg bak 'scenen' kan Oles kommentar vitne om at de oppfattet meg som en del av publikum, også 'backstage'.

Kommentaren kan forstås som et forsøk på å redde inntrykket av dem som kursledere og kurset fordi de har presentert kurset som livssynsåpent og inkluderende for alle parrelasjoner. I denne settingen viser de sitt «evalueringsfjes.» Intervjumaterialet viser noen av de samme tendensene. Det heterofile samlivet ser ut til å forstås som «det normale», men homofile og andre beskrives som velkomne på kurset.

Meg: *«Hvordan opplever du mannen og kvinnen i det materialet?»*

Ole: *«Tenker du på det A-typiske mann-kvinne, rollefordelingsmønsteret?»*

Meg: *«Ikke nødvendigvis. Hvilke tanker gjør du deg om kvinnen og mannen når du jobber med materialet?»*

Ole: «Ja så lever jeg selv i et mann-kvinne forhold, og de fleste gjør jo det i dag. Så det er klart at det er den målgruppen det tas mest eksempler fra og som er det normale gjennom kurset, og når man tenker på at forskningsmaterialet begynte for 30 år siden pluss det, så var jo det enda mer A-typisk den gangen da. Så du kan tenke at vi representerer majoriteten her av de som lever i parforhold og som får barn, så det er et tydelig mann-kvinne-konsept fra forskningen og fra Modum Bad, som nok gjenspeiler seg noe i materialet.»

Ole sier at han selv lever i et heterofilt forhold, og at det er noe de fleste gjør. Han forklarer at det er årsaken til at eksemplene i kursmaterialet og undervisningen betrakter heterofile parrelasjoner som det normale. Han trekker også inn tidsaspektet som en mulig årsak til det stereotypiske uttrykket på kurset. Homofile har lik rett som heterofile til å inngå ekteskap i Norge, etter ekteskapsloven som trådte i kraft i år 2009. Det juridiske lovverket rammer inn forståelsen av ekteskapet i det norske samfunnet. Kurset presenterer seg som livssynsåpent og gjennom kursledernes verbale kommunikasjon er det åpent for alle typer par, men de har ikke hatt noen homofile par på kurs, enda. Pinsebevegelsens samlivsetikk beskriver ekteskapet som et monogamt forhold mellom mann og kvinne. Men, som både Terje Hegertun (2021) og den utforskende linjen i denne studien viser, er denne forståelsen oppe til forhandling. Det trofaste samlivet og ekteskapet er det sentrale i Hegertuns argumentasjon. Hvem som juridisk sett har mulighet til å gifte seg er derfor en viktig del av forhandlingsprosessen. De juridiske betingelsene for ekteskapet bidrar ifølge Butler til å avgjøre betingelsene for forhandling av (kjønns)identitet. Selv om diskursen utvides, vil det homofile ekteskapet gjøres på heterofile premisser ifølge Butler. Jeg har sett at selv om kursheftet og undervisningen er preget av et ønske om å inkludere alle former for parrelasjoner, er det fortsatt det heteroseksuelle parforholdet som i praksis blir brukt som utgangspunkt.

4.5 PREP-kursets presentasjon av kjønn i møte med pinsebevegelsens samlivsetikk

Til nå har analysen vist at kurslederne i stor grad former kurset med sin bakgrunn fra heterofile ekteskap og pinsekirker, samtidig som de åpner opp for andre samlivsformer og kjønnsuttrykk. Pastor-Lars har poengtert at deltagerne ikke kommer til et tomt rom, men at de kommer til dem. Det kan se ut som Alfakirken gir sin fortolkning av livssynsåpent. Hvorfor er betegnelsen livssynsåpen så viktig for dem og kurset?

Da jeg intervjuet kurslederne spurte jeg dem om hvilken betydning det har for kurset at det er livssynsåpent og hva de legger i betegnelsen.

Pastor-Lars: *«Det ligger rett og slett bare i en, det er ikke et tyngre signal enn at vi liker Stålsest-utvalgets intensjon,» (...)* *«derfor liker vi begrepet livssynsåpent fordi da har du lov til å være der med ulike livssyn og du skal ha full autonomi på at du bærer ditt livssyn, og at når du kommer inn der uten en tydelig kristen tilknytning, at du opplever at du får være deg, og at du får være i fred, at du får lov til å være der som det, men også at kristne har lov til det da. «Så på samfunnsnivå så støtter vi tanken om et livssynsåpent kirkesamfunn (...) men vi har et ønske om å få lov å være i samfunnet på lik linje med alle andre.»*

Pastor-Lars forklarer at de liker betegnelsen livssynsåpent fordi det gir rom for at personer med ulike livssyn kan møtes i samme rom. Interessant er det også at han sier at de på samfunnsnivå støtter tanken om et livssynsåpent kirkesamfunn. PREP-kurset er et tydelig uttrykk for deres forståelse av livssynsåpent, og et uttrykk for hva de mener med et livssynsåpent kirkesamfunn der kristendom og andre livssyn møtes. At kurset er livssynsåpent kan derfor bety at det også er åpent for Alfakirkens livssyn, og at det er åpent for at de preger det med sin teologiske profil. Selv om evalueringen 'backstage' viser at kurslederne var uenige om i hvilken grad det skulle gjøres. Sitatet viser at bruken av et livssynsåpent samlivskurs kan forstås som en forhandling av kirkens plass i samfunnet.

4.5.1 Pinsebevegelsens trosgrunnlag – skapelsen

Nå vil jeg gå inn i pinsebevegelsens trosgrunnlag og Teologisk refleksjonsgruppes dokument om samlivsetikk. Dokumentet er relevant fordi det presenterer pinsebevegelsen i Norges overordnede samlivsetikk og kan derfor hjelpe oss med å forstå hvordan Alfakirken på PREP-kurset posisjonerer seg i forhold til overordnet teologi. I pinsebevegelsens trosgrunnlag om skapelsen står det følgende;

«Vi tror at Gud har skapt himmel og jord, alt synlig og usynlig. Alt i skaperverket er ment godt og vakkert. Mennesket er skapt i Guds bilde og har en ukrenkelig verdi fra unnfangelse

til naturlig død. Vi tror at Gud har innstiftet ekteskapet mellom kvinne og mann som den naturlige rammen for samliv. Mennesket er satt til å beskytte og bevare Guds skaperverk. Gud fortsetter å fornye sitt skaperverk, og en dag skal han nyskape hele verden»

(Pinsebevegelsen.no).

I trosgrunnlaget formuleres ekteskapet mellom mann og kvinne som villet av Gud. Ekteskapet forstås som den naturlige rammen for samlivet. Deres forståelse av Skapelsen er grunnlaget for at Teologisk refleksjonsgruppe mener at homofili strider mot Guds vilje (Samlivsetikk 2019:23). I lys av teologisk refleksjonsgruppe vil homofilt samliv, samboerforhold eller et åpent ekteskap med flere seksuelle partnere stride imot pinsekristendom. Teologisk refleksjonsgruppe viser at pinsebevegelsen står fast ved det klassiske synet på ekteskapet som en ordning mellom mann og kvinne. Her kommer derfor PREP-kursets presentasjon av kjønn og samliv, og overordnet pinsekristen tro i spenning. Spenningen oppstår fordi pinsebevegelsen tolker Bibelen slik at ekteskapet skal være rammen rundt samlivet, og ekteskapet er forbeholdt mann og kvinne. Selv om det heterofile samlivet fremstår som et normerende utgangspunkt på kurset, presenteres også åpenhet for andre samlivsformer, som åpne ekteskap, samboerskap og homofile parforhold. Som kursledere på PREP-kurs i regi av Alfakirken beveger de seg mellom flere rammer samtidig.

Teologisk refleksjonsgruppe hevder at sosiologiske studier fra over 60 land viser at par som er gift når de får barn er gjennomgående mer stabile enn par som lever i samboerskap, uavhengig av kultur og økonomi. De mener at det igjen underbygger at Bibelen bør være veiledning for et godt liv. Samlivsbrudd blir beskrevet som en tragedie på mange plan, men at det rammer barna hardest som alltid er den svakest part. Å fremme ekteskapet er derfor også å stille seg på deres side (Samlivsetikk 2019:22). Ekteskapet beskrives som en essensiell del av familieforhold. Å bevare ekteskapet mellom mann og kvinne er en måte å hjelpe barn på. Pastor-Lars beskrev hvordan ekteskapet hjelper kvinnen som oftest er den svakeste parten i en dating. Ekteskapet presenteres som familien grunnmur. Teologisk refleksjonsgruppes perspektiv på samliv og familie er et klart eksempel på den tradisjonelle linjen der den heteroseksuelle matrisen er normgivende (Butler 1990).

Da jeg intervjuet Lise stilte henne spørsmål om hennes rolle i arbeidet med PREP-kurs og hvorfor hun velger å undervise, la ut frem et personlig perspektiv og et samfunnsperspektiv som forklaring.

Lise: «(.....) Det er, jeg har alltid tenkt, eller jeg har tenkt veldig lenge før vi begynte med det også, at jeg synes det er viktig å gjøre en innsats for at parforhold og relasjoner skal være gode, og opplevde jo gjennom de erfaringene jeg selv hadde i mitt ekteskap, at vi hadde noe å komme med, eller, kunne bidra med å bruke oss selv og våre erfaringer. Så når PREP-kurset... da det hadde vært en stund, vi visste om det og hadde gått på det selv engang tidligere, så synes jeg det var et utrolig kvalitativt godt kurs som jeg kunne stå inne for og det har egentlig bare vokst etter hvert som jeg har holdt på med det. Så det er bare fordi vi brenner for og ønsker at familier skal klare å holde sammen, at det er bra for de det gjelder, men også som samfunn, i samfunnsperspektiv, og det har jo kommet frem veldig mye i de senere årene rundt dette med barn som sliter med skilte foreldre, og vet at BUP har over 90% av de barna der, hørte tall på det en gang, det er sånn 80 eller 90, det er veldig høyt tall, som har psykiske utfordringer, er med bakgrunn i skilsmisse. Så det sier meg at det er viktig at vi prøver å gjøre det vi kan for at man skal holde sammen, i hvert fall hvis parforholdet egentlig har mulighet til å være sunt og godt.»

Her viser betegnelsen samliv til par som er foreldre til barn. Samfunnsperspektivet i Lises resonnement, kan være et uttrykk for den tradisjonelle linjen. Selv om Lise inkluderer barn i sitt svar på hvorfor det er viktig å jobbe for at par skal holde sammen, sier hun ikke noe eksplisitt om at foreldrene til disse barna nødvendigvis er mann og kvinne som mor og far til hvert barn. Hun bruker ingen bibelske referanser for å underbygge sitt argument, men vektlegger hvordan en skilsmisse kan påvirke partene som går fra hverandre, og spesielt barn i svært negativ grad.

På kurset kan vi i noen grad se at familieverdier, kjønn og samliv forankres i Bibelen. Pastor-Lars er den som i størst grad trekker på kristne referanser. Som vist fremmer han ekteskapet som en god ramme for samlivet ved å bruke bibelsk forståelse av ordet 'pakt.' Fordi ekteskapet som ramme for samlivet er det sentrale i pinsebevegelsens samlivsetikk, så kan hans uttalelser om ekteskapet bidra inn i den religiøse rammen på kurset. Det ser derfor ut til at rammen for PREP-kurset har en dobbelt betydning der det som skjer på kurset referer til noe overordnet, som her er pinsebevegelsens samlivsetikk. Det som utspiller seg her kan i lys av Goffman forstås som en ramme i rammen, eller en ramme som overføres til en annen ramme. Goffman omtaler dette som 'keying' (Goffman 1974:43-44). Primærrammen er et samlivskurs som beskriver seg som livssynsåpent, men det er samtidig mulig å identifisere et religiøst aspekt ved undervisningen i kraft av kurslederne, og da spesielt Pastor-Lars sin

presentasjon av ekteskapet, slik som undervisningsrommet er en ramme i bygget som eies av Alfakirken som utgjør en overordnet ramme.

Da kursdeltagerne hadde forlatt rommet etter kursslutt den siste dagen, skulle kurslederne evaluere kurshelgen. Lise, Ole, Anne og Pastor-Lars gir hverandre skryt for gjennomførelsen av kurset. I løpet av helgen fikk deltagerne utdelt et evalueringsskjema som de skulle fylle ut og levere inn. Nå går kurslederne igjennom skjemaene. Gruppen med deltagere er svært fornøyd med kurset. Sekvensen viser at de som det opptredende laget bryr seg om 'publikum' (kursdeltagerne). Under evalueringen fikk de en pause fra rollen som kursledere og en 'hemmelig' eller skjult forståelse innad i laget kom til uttrykk. Dette er et direkte eksempel på at diskusjon omkring sceneinnretningen ofte finner sted 'backstage' slik Goffman hevder (1992). Ole, Lise, Anne og Pastor-Lars omtaler kursdeltagerne som en fin gruppe, og trekker frem at de fleste av deltagerne er aktive medlemmer i Alfakirken, men at det ofte varierer fra gang til gang. For å beskrive gruppa og deres behov i møte med dem som kursledere sier en av dem: «de har kanskje ikke vært gift så lenge.» Jeg bemerker meg denne formuleringen og spør om kursets målgruppe er gifte par. De svarer at kurset skal være for alle par, og at de derfor ikke bruker ord som ektepar, ektefelle og kone i undervisningen, men heller ord som partner.

Teologisk refleksjonsgruppe mener det hersker liten tvil om at ekteskapet skal være monogamt og livslangt slik det fremstilles i Bibelen (Teologisk refleksjonsgruppe 2019:5). Kurslederne diskuterer bruken av ordet pakt. De fremsto som litt uenige om hvilken rolle og betydning deres livssyn skal ha på kurset. Lise er tydelig kritisk til å bruke beskrivelsen av ekteskapet som en pakt og ramme for samlivet i religiøs forstand som virkemiddel på kurset. Pastor-Lars svarer med å si at ekteskapet omtales med ordet pakt av den norske stat også. Samtalen er et klart eksempel på en forhandlingssituasjon. 'Backstage' er man som regel uten rolle fordi det ikke er publikum tilstede og derfor er det ikke behov for å utøve rollespill, men kurslederne er fortsatt på «jobb» og de er omgitt av hverandre. I stedet for å stille spørsmålet «hvem er jeg?» så stiller Ole, Lise, Anne og Pastor-Lars spørsmålet «hvem er vi som kursledere på PREP?» De stiller ikke dette spørsmålet direkte, men spørsmålet gjenspeiles indirekte i diskusjonen som finner sted og via deres rolle som kursledere. Vi snakker litt om at de bruker mange eksempler fra eget samliv. Kurslederne hevder at de har mottatt svært gode tilbakemeldinger på det. De gjør det for å vise at de ikke står der med fasiten på hvordan samliv bør gjøres, men heller for å vise at alle har bruk for kommunikasjonsverktøy og hvordan bruke det i praksis. Ole og Lise sier at de er opptatt av at

det ikke skal være kleint for deltagerne å høre på, og at eksemplene som brukes er nøye valgt ut på forhånd. Undervisningen er en planlagt 'opptreden' (Goffman 1992:92-99).

Jeg har identifisert en dobbelthet i materialet ved at kurset presenterer seg som livssynsåpent, men som her holdes av kursledere med bakgrunn fra pinsebevegelsen. Jeg har sett på hvordan kurslederne presenterer kjønn og samliv med utgangspunkt i sekulære og religiøse referanser. Påfølgende vil jeg forsøke å si noe om hvordan enkelte av kurslederne selv reflekterer omkring spørsmålet: «Opplever du at menighetens samlivsetikk har en plass på kurset?» Spørsmålet ble stilt til alle kurslederne i intervjusammenheng.

Ole svarer som følger:

Ole: *«Både ja og nei.»*

Meg: *«Ja?»*

Ole: *«Fordi at vi tenker at det kurset representerer står godt i seg selv.»*

Ole: *«Og, vi, jeg finner Alfakirkens verdigrunnlag og trosgrunnlag reflekteres godt i kurset uten at vi trenger å sitere ting på det, så jeg står inne for alt det som er i kurset og tenker at vi også i det kurset sier at det er 'livssynsåpent' som Pastor-Lars sa da, dette mener vi at er så bra at det kan deles med alle, det er ingenting som er hemmelig, lukket eller skjult her og vi er for en åpenhetskultur i denne kirken også.»*

Ole: *«Og derfor tenker jeg også at jeg står hundre prosent inne for kurset sett opp imot det Alfakirken står for, av teologi, verdier og livssyn.»*

Her beskrives Alfakirkens teologi, verdier og livssyn som forenlig med PREP-kurset som presenteres som livssynsåpent. Oles refleksjoner kan knyttes til Sissel Gran-referansen. Materialet viser at kurslederne finner likhetstrekk ved pinsebevegelsens samlivsetikk og andre livssynsåpne og sekulære perspektiver. For å få et helhetlig bilde av Oles refleksjon er det nyttig å kartlegge hva han mener at kjennetegner menighetens samlivsetikk.

Meg: *«Hva vil du si at kjennetegner menighetens samlivsetikk da?»*

Ole: *«Trofasthet er vel kanskje noe av det vi bygger på, men også, og det er det PREP-kurset ønsker, livslangt partnerskap med trofasthet. Og det er noe av det vi ønsker å legge til rette for ved å kjøre kurset. Det er en av de tingene vi som menighet tenker at.... Hvis man tenker at vi som kirke, hvor Gud har skapt mann og kvinne til en hensikt, også er man i debatten der man tenker også at andre parforhold, som Terje Hegertun har vært ute med sin bok, så i*

PREP er vi tydelig på, og det er det kanskje mange som reagerer på, at her er vi åpen for alle type forhold, om man er mann og kvinne, eller kvinne kvinne, mann mann, så ønsker vi å legge til rette for at man kan få verdifulle, gode livslange forhold, med gode verktøy for å leve i det da.»

Ole oppfatter at trofasthet er det grunnleggende i både Alfakirkens samlivsetikk og i PREP-kurset. Hans redegjørelse sammenfaller med Terje Hegertuns forståelse av det trofaste samlivet som tilgjengelig for både homofile og heterofile, som Ole selv kommenterer. Oppfatningen viser til den utforskende linjen.

I lys av Butler kan Oles beskrivelse av det ideelle samlivet som trofast, og åpent for homofile og heterofile, være en subversiv handling eller en parodi som åpner for iscenesettelse av (kjønns)identitet og samliv som pinsebevegelsens samlivsetikk slik det presenteres av Teologisk refleksjonsgruppe, undertrykker. Butler er opptatt av brudd og forskyvninger i forholdet mellom biologisk kropp og iscenesettelse av kjønn. Kurslederne viser at kjønn er basert på en imitasjonsprosess. Jeg leser Butlers kjønnsteori som en kjønnsoverskridende teori. Perspektivet gjør at tilgjengelige kategorier for kjønn og samliv kan forstås som historisk, kulturelt og geografisk betinget. Butler snakker om at juridisk lovverk begrensende for kjønnsidentitet, men i Norge er det som vist tillatt å inngå homofilt ekteskap. Å leve i homofile samliv i Norge kan derfor ikke utgjøre formell straff. Men det er kanskje riktig å si at man kan bli sosialt korrigert og sosialt straffet dersom man gjør kjønn og samliv på en måte som viker fra den gjeldende normen. Slik Ole sammenligner Alfakirkens teologi, verdier og livssyn med PREP-kurset, ser vi en forståelse av at det ikke finnes noen motsetning mellom de to rammene. Det står i kontrast til hva kursleder Emil forklarer;

Meg: *«Hva kjennetegner samlivsetikken?»*

Emil: *«Ja for det blir jo løsrevet fra PREP. Nei altså.. det blir jo.. Ekteskapet blir jo fremholdt som den gode måten å leve sammen på.»*

Det Emil forteller sammenfaller med den tradisjonelle linjen. Han oppfatter at kirken fremholder ekteskapet som den gode måten å leve sammen på, tilsvarer Pastor-Lars sin presentasjon av ekteskapet som avhengig av forpliktelse og som en god ramme for samlivet. Avslutningsvis i intervjuet av Sara og Emil, ønsker Sara å gjøre følgende presisering;

Sara: *«Og jeg tenker at man må ikke nødvendigvis være gift for at det skaper en god ramme. Jeg tenker at det viktigste er en stabilitet og trygghet i et parforhold for å oppnå det gode med*

samfunnsansvaret da, at man må ikke nødvendigvis ha med ekteskapet inn i det, men at man har det godt i samlivet, at man tenker på det som et langsiktig prosjekt. Målet er ikke å få folk gift.»

Saras presisering sammenfaller med den utfordrende linjen. Med utgangspunkt i den klassiske pinsekristne forståelsen av ekteskapet, vil Saras forståelse kunne betraktes som en 'feilsitering.'

Der noen av kurslederne forklarer at det ikke er en motsetning mellom Alfakirkens og PREP-kursets forståelse av kjønn og samliv, bringer Pastor-Lars inn et ytterlige perspektiv.

Pastor-Lars: *«Det er viktig at ikke noen opplever seg ekskludert på kurset. Så ja. Det er et ideal for hele kirkens virksomhet ellers også vil jeg tenke, at alle mennesker uansett hvor de er i sin trosreise skal oppleve seg ønsket da.»*

Uttalelsen viser at kursets formidling av kjønn og samliv, og Alfakirkens samlivsetikk ikke nødvendigvis er det samme, men at kurslederne etterstreber en inkluderende undervisning fordi det er et ideal for kirken at alle skal føle seg ønsket. Utsagnet kan også forstås på en annen måte. Kirkens ideal om at alle skal føle seg ønsket, gjør at Alfakirken og PREP-kurset derfor ikke går på bekostning av hverandre.

5. Avsluttende refleksjon og diskusjon

I begynnelsen av avhandlingen stilte jeg spørsmålet «Hvordan forhandles kjønn og samliv på et samlivskurs i regi av en norsk pinsemenighet», og det har jeg gradvis besvart gjennom hele oppgaven. I avhandlingens avsluttende del vil jeg oppsummere studiens funn. Deretter vil jeg reflektere rundt teorivalg og diskutere hvordan Goffmans og Butlers teoretiske perspektiver har fungert anvendt på PREP-kurset. Jeg vil vie plass til refleksjon omkring arbeidet jeg har gjort med Butlers kjønnsteori i denne avhandlingen. Til slutt vil jeg si noe om valg av metode og metodens funksjon i studien.

5.1 Oppsummering av funn

Kvinner har spilt en sentral rolle i fremveksten av pinsekristendom (Cox 1995). I Norge forsvarte Thomas B. Barratt kvinners tjeneste som eldste (Barratt 1933). Samtidig er pinsebevegelsen en konservativ gren innenfor kristendom, der menn har dominert lederposisjoner i kirkene. Mange forskere har forundret seg over hvorfor pinsekristendom som er en tilsynelatende patriarkalsk religion har så stor oppslutning, også blant kvinner. Som nevnt helt innledningsvis, kalte Bernice Martin (2001) dette for ‘det pentekostale kjønnsparadoks.’ Forskere er delt mellom de som hevder at denne formen for kristendom gir kvinner de nødvendige verktøyene for å ‘temme’ menn, og de som mener at klassiske kjønnsroller blir sementert.

I min studie av PREP-kurset i regi av Alfakirken finner jeg derimot både konvensjonelle og ikke-konvensjonelle presentasjoner av kjønn og samliv. Funnene indikerer at pinsekristne er mer nyanserte i forhold til forståelsen av kjønn og samliv enn det ‘kjønnsparadokset’ evner å vise. Studien har vist at kurslederne gjennom verbal og non-verbal kommunikasjon presenterer det tradisjonelle heterofile parforholdet som norm. Denne presentasjonen finner sted i de identifiserte rammene. Funnet viser til den siden av forskningsfeltet som mener at pinsekristendom fører til sementering av tradisjonelle kjønnsroller. Noen av kurslederne viser også at kjønn og samliv kan gjøres på andre måter, og viser derav til den andre siden av forskningsfeltet. Funnet viser at pinsekristendom i Norge ikke nødvendigvis kun befinner seg på *en* side av paradokset, men at aktører kan pendle mellom ulike posisjoner. Det trofaste og livslange samlivet fremholdes som et ideal, men kursledernes fortellinger har vist at kjønnsforståelsen ikke er absolutt avhengig av parrelasjonen slik Butler hevder (Butler 1990).

To av kurslederne, altså det ene kurslederparet opponerte eksplisitt mot det de presenterte som gjeldende pinsekristne normer for kjønn og samliv. Kurslederparet fortalte at de var opptatt av

å fremme kjønn og samliv på en måte som går imot den tradisjonelle forståelsen av kjønn og samliv når de underviser på PREP-kurs. De var av den oppfattelsen av at PREP-kurset og deres menighet er adskilt på punktet om forståelsen samliv. Andre kursledere poengterte derimot at PREP-kurset og Alfakirkens samlivsetikk går hånd i hånd.

I analysen knyttet jeg Goffmans begrep 'linje' til kursledernes væremåte på kurset. Begrepet ble brukt for å identifisere de ulike måtene som kurslederne gjorde kjønn på. Kursledernes væremåte på kurset kan fortelle oss noe om de eksisterende rammene for kjønn og samliv fordi de deres opptreden som kvinnelig og mannlig finner sted i forhold til disse rammene. Linjebegrepet har vært svært nyttig for å få frem tendenser og nyanser i kursledernes forhandling av kjønn og samliv gjennom væremåte. Kapittelet viste hvordan både de mannlige og de kvinnelige kurslederne beveget seg langs og imellom linjene. Humoren på kurset er kjønn på flere måter. Både de kvinnelige og de mannlige kurslederne brukte humor i sin væremåte. Dette samsvarer med tidligere forskning som peker på den kristne mannen som entertainer, men går imot forskning som hevder at kvinnen i motsetning til den mannlige entertaineren skal være vakker og tilbaketrukket (Trysnes 2010). På den annen side forhandles menn og kvinner likevel som ulike i denne linjen. Kvinnen presenteres som hormonell, ustabil, og følsom, mens mannen er den stabile, praktiske og løsningsorienterte. Hver av linjene viser hvordan kursledernes væremåte er nyansert og går på tvers av kjønn, hver enkelt linjene er i seg selv svært kompleks. Fordi linjen viser at mannlig og kvinnelig forhandles ulikt, kan det se ut som at både den pinsekristne og den livssyns åpne pålegger spesifikke rammer for kjønn.

Den tradisjonelle linjen henviser til pinsebevegelsens teologi og samlivsetikk. Her ble kvinnelige og mannlige egenskaper forhandlet gjennom tradisjonelle kjønnsroller. Samlivet ble forhandlet med utgangspunkt i en heteroseksuell diskurs. Den tradisjonelle linjen samsvarer med kjernefamilien som ideal i pinsekristendom. Linjen sammenfaller med den delen av forskningsfeltet som hevder at pinsekristendom bidrar til sementering av tradisjonelle kjønnsroller. Det som er interessant med materialet i min studie, er det at jeg også finner den utforskende linjen som samsvarer med den andre delen av forskningsfeltet som hevder at menn og kvinner blir mer likestilte i familien og i hjemmet (Martin 2001). Studien viser hvordan forhandlingen av kjønn og samliv på PREP-kurset i regi av Alfakirken i stor grad preges av nyanser. Nyansene kan forstås som et uttrykk for de ulike diskursene som kurset preges av; den religiøse, den livssyns åpne og den sekulære diskursen.

Mange forskere innenfor tradisjonell feministisk forskning, har pekt på tendenser til hierarkiske forhold mellom kjønnene, der menn som regel er befinner seg over kvinnen. Tanken om patriarkatet har også vært sentral i forskning på kjønn og kristendom, både globalt og nasjonalt. Forskning på kjønn og pinsekristendom i Norge er i stor grad sentrert rundt kvinners tilgang til lederposisjoner slik Andersen, Smidsrød og Tangens studie (2019) er et eksempel på. Min studie har vist at både kvinner og menn har tilgang til de samme lederrollene på PREP-kurset, men i kraft av å være gift. De mannlige kurslederne tok dog mer plass gjennom sin væremåte. Forskingen på andre kontekster som Afrika og Latin-Amerika er svært opptatt av det pentekostale kjønnsparadokset og i hvilken grad pinsekristendom gjør kvinner og menn mer eller mindre likestilte. Jeg valgte derfor å inkludere forskning som tar for seg kjønn og kristendom generelt, ikke kun pinsekristendom. Både Trysnes (2010) og Røthing (2004) diskuterer hvordan kjønn presenteres, iscenesettes og forhandles blant kristne i en norsk kontekst.

Anne er kursleder på PREP-kurset og har lederansvar, samtidig som hun iscenesetter seg som en som lever i et ekteskap med tradisjonell fordeling av interesser og roller i hjemmet. Funnet kan ses i sammenheng med Cazarin og Grieras studie (2018). Deres studie viser at kvinners autoritet i utvalgte pinsemenigheter i Afrika og Latin-Amerika bestemmes og legitimeres av religiøse fortellinger som gir dem styrke som religiøse ledere uten å påvirke deres underordnede rolle i sosiale og familiære sammenhenger (Cazarin og Grieras 2018:451). Jeg finner noen av de samme tendensene i mitt materiale ved at kvinner er kursledere og har de samme lederoppgavene som de mannlige kurslederne på kurset, samtidig som de beskriver seg som tradisjonelle i form av å like husarbeid og hjemlige sysler. Men min studie viser også andre presentasjoner av kjønn og samliv der kjønnsrollene er snudd på hodet. Det at Emil og Sara tydelig presiserer at de gjør kjønn og samliv veldig forskjellig fra det som er vanlig, kan betraktes som et uttrykk for at den heteroseksuelle diskursen er normgivende, og at de som viker fra denne er annerledes.

Min studie viser at PREP-kurs i regi av Alfakirken holder fast ved den pinsekristne forståelsen av det trofaste og livslange som en god ramme rundt samlivet. Ekteskapet mellom mann og kvinne er en essensiell del av pinsebevegelsens forståelse av skapelsesberetningen. Selv om det livslange samlivet presenteres som en verdi på kurset, er kurslederne uenige om i hvilken grad ekteskapet som ramme skal presenteres. Uenigheten kan fortelle oss at det er en forskjell mellom hvordan kjønn og samliv forhandles i en pinsekristen ramme og en livssynsåpen eller sekulær ramme. Samtidig viser de individuelle forskjellene mellom

kursledernes forhandling av kjønn og samliv at forhandlingsprosessene inneholder nyanser. Studien bidrar med ny og relevant kunnskap om forskningsfeltet omkring pinsekristendom og kjønn i Norge.

I Trysnes sin studie fremkommer det at kjønn kommer til uttrykk på forskjellige måter avhengig av hvilken sammenheng hun analyserte. Hun viser blant annet at det religiøse budskapet på sommerstevnene hovedsakelig presenteres av mannlige forkynnere. Scenen er mennenes arena, og kvinnene fremstilles ofte som mannens hjelper med ansvar for estetiske oppgaver (Trysnes 2010:288). Jeg finner derimot at både kvinner og menn har lederoppgaver på PREP-kurset. Trysnes identifiserte i likhet med meg en ramme eller 'linje' der kjønnsgrensene ble utfordret. I motsetning til Trysnes finner jeg at materialet i svært stor grad preges av en utforskende linje. Linjen har stor betydning for forhandlingsprosessene i mitt materiale. Sjekkearenaens idealer for maskulinitet og feminitet skiller seg fra de religiøse idealene. I min studie finner jeg at idealene endrer seg mellom rammene, men også innad i rammene og av de samme informantene. I fortellingen om hvordan Pastor-Lars og Anne møttes og ble et par, presenteres Pastor-Lars som den sjenerte av de to. I andre deler av materialet presenterer han et kjønnsperspektiv der samlivet bør fungere som en beskyttelse av kvinnen. Kvinnen presenteres indirekte som den svakeste part, hun har behov for beskyttelse av mannen.

Røthing har intervjuet ni heteroseksuelle par der den ene parten er såkalt personlig kristen, mens den andre er såkalt ikke-kristen. Hun var interessert i å undersøke hvordan parene håndterer motsetninger og forhandlinger når de er uenige om noe, hvordan de skaper et samlet «vi» og på hvilke måter forventninger og forståelser av kjønn har betydninger for forhandlingene (Røthing 2004). I likhet med Røthing har jeg vært opptatt av hvordan forståelser av kjønn har betydning for forhandling. Men i tillegg til dette har jeg vært interessert i å undersøke hvordan forståelser av kjønn og samliv *skapes* gjennom forhandling. Min studie viser hvordan kursledernes fortellinger, selvpresentasjon og forhandlinger kan tolkes i lys av forventninger og forestillinger knyttet til kjønn. Jeg har kartlagt at det er en overvekt av tradisjonelle forestillinger om kjønn og samliv, samtidig finner jeg også eksempler i materialet som ikke svarer til tradisjonelle forestillinger. Mine funn samsvarer med tendenser i Røthings studie. Vi begge finner at informantene i studiene våre forsøker å fremstille seg som likestilte aktører i parforholdet, samtidig som flere informanter gir uttrykk for oppfatninger om at kvinner og menn er grunnleggende forskjellige. Slik som tros kategorier ble behandlet og snakket om i parene, er det mulig å tenke seg at kategorier for

kjønn og seksualitet kan utfordres slik at det ikke er forutsigbart hva kategoriene viser til. Min studie viser nettopp dette, kategorier for kjønn og seksualitet kan utfordres og det er ikke lenger forutsigbart hva kategoriene viser til.

5.2 Teorienes funksjon

5.2.1 Goffman

Etter å ha behandlet Goffmans dramaturgiske metafor og hans perspektiv på kjønn, har jeg opplevd at perspektivene er flertydige. Jeg er av den oppfatning av at flertydigheten kan være et resultat av at Goffman introduserer en stor mengde begreper, som samtidig mangler avgrensede definisjoner. På den måten åpner Goffman opp for selvstendig tolkning. For eksempel er 'presentation' (engelsk) eller på norsk 'presentasjon' et flertydig begrep som kan forstås på ulike måter. I denne studien har jeg forstått 'presentasjon' som all kommunikasjon kurslederne avgir som kan ha betydning for avhandlingens problemstilling, altså hvordan kjønn og samliv forhandles på kurset, av de som kursledere. Det innebærer verbal og non-verbal kommunikasjon gjennom hva de forteller om seg selv, hvordan de fremstiller seg selv og andre i egne eksempler, og hva de formidler gjennom sin væremåte. Jeg har valgt ut begrepene som jeg mener at i størst grad bidrar til å presentere kurslederne som kjønn, identifisere gjeldende normer for kjønn og samliv, og som får frem nyanser. Spesielt linjebegrepet har vært viktig for å få frem nyansene i materialet. Goffman er i hovedsak opptatt av iscenesettelse og selvpresentasjon gjennom handling og kroppsspråk. I tillegg til dette har jeg valgt å fokusere på verbalt språk. Årsaken til det er at materialet i stor grad er basert på informasjon fra verbal kommunikasjon, men også for at perspektivet skal harmonere med Butlers teori som betrakter språk som handling.

Ved å bruke Goffmans perspektiver har jeg identifisert en pinsekristen ramme, en livssynsåpen ramme og en sekulære ramme. Et fellestrekk ved alle rammene er at det trofaste og livslange samlivet fremholdes som et ideal. I lys av Goffman fremkommer det at kjønn og samliv primært presenteres innenfor en heterofil diskurs, men noen av kurslederne presenterer kjønn og samliv på måter som går imot det tradisjonelle heterofile perspektivet. Særlig interessant er det at kurslederne selv ikke fremstår statiske gjennom opptreden, men fremstår i tråd med ulike 'linjer' og 'rammer' avhengig av situasjonen. Goffmans perspektiv har vært svært nyttig for å undersøke hvordan kurslederne presenterer kjønn og samliv og for å identifisere de gjeldende rammene. Men Goffmans perspektiver gir oss ikke mer inngående kunnskap om årsaksforklaringer i materialet.

5.2.2 Butler

Butlers kjønnsteori har spilt en avgjørende rolle i denne studien. Performativitet har i denne avhandlingen vært et viktig analytisk grep. Fordi performativitet har en sentral betydning i diskurser om kjønn og seksualitet og i samhandlingen mellom diskursene, har det vært nyttig å se kursledernes presentasjoner i forhold til performativitet. Det har også vært viktig for å kunne besvare problemstillingen og forskningsspørsmålene. Kombinasjonen av Goffmans mikrososiologi og Butlers kjønnsteori har derfor vært avgjørende for studiens funn. Å benytte performativitet slik Butler bruker begrepet, har vært nyttig i arbeidet med å innhente kunnskap om forhandlingsprosessene som fant sted på kurset. Kurslederne som personer og de eksemplene de forteller om fra eget liv og samliv, presenterer kjønn og samliv i hverdagslige situasjoner. Det jeg kaller 'hverdags performativitet' har derfor bidratt med verdifull innsikt. For å få frem nyansene i materialet har jeg vektlagt performativitet som fremgangsmåte, snarere enn å bruke Butlers konklusjon om den heteroseksuelle matrise som forklaringsmodell på konstruksjon av kjønn og parkonstellasjoner.

Hvilke funn har jeg gjort ved å ta i bruk Butlers performative kjønnsteori? Butlers teori om kjønn som performativitet viser hvordan (kjønns)identitet konstrueres gjennom kulturelle normer og diskurser. Kjønn som performativ kategori er noe som blir til gjennom det man gjør, det er ikke noe man er (Butler 1990).

Goffman fokuserer i stor grad på harmoni, hensyn og menneskers ønske og forsøk på å passe inn i en gitt ramme. Butler beskriver også dette, men ved å fokusere på performativitet og det endringspotensiale som ligger i dette, får jeg frem nyanser i materialet. Ved å kombinere Goffman og Butler, viser jeg ikke kun (kjønns)identitet og forståelse av samliv som enten er 'innenfor' eller 'utenfor', men også forhandlinger som finner sted i et rom imellom disse ytterpunktene. Det er primært hverdagslivet Goffman fokuserer på i sine studier. I denne studien har jeg vært opptatt av hvordan kjønn og samliv forhandles på et samlivskurs i regi av Alfakirken. Her inngår hverdagslige fortellinger og samspill mellom kurslederne, men også kursstrukturen og den generelle samfunnsstrukturen rundt. Studien befinner seg i et skjæringspunkt mellom en religiøs ramme, en livssynsåpen og en sekulær ramme. For å understreke og utforske denne sammenkoblingen har det vært nyttig å inkludere Butler slik jeg leser henne. Jeg har i stor grad fokusert på at konstruksjon av (kjønns)identitet finner sted på mikronivå, men med påvirkning fra den heteroseksuelle matrise som befinner seg på makronivå.

I lys av Butler har jeg funnet at den heteroseksuelle matrisen er tydelig tilstede, men det er ikke den eneste diskursen som åpner opp for tilgjengelige subjektposisjoner. Kurslederne har fortalt om kjønnsidentitet og fordeling av kjønnsroller som går på tvers av kjønn. Kurslederne fremstiller seg selv ulikt fra hverandre, men de trer også inn og ut av roller avhengig av hvilken situasjon de forteller om eller befinner seg i. Det indikerer at rammene kanskje ikke er så rigide som Butler hevder. Nyansene i materialet kan være et uttrykk for de dominerende idealene i de tre rammene som kurslederne befinner seg i på samme tid. Butler brukes primært for å analysere hvordan (kjønns)identitet konstrueres, men ved å fokusere på performativitet som fremgangsmåte, har jeg gjort det mulig å overføre teorien til å kunne analysere hvordan samliv og parrelasjoner også gjøres og kommer til uttrykk gjennom kurslederne. Ved å benytte denne analysestrategien finner jeg at selv om det heterofile samliv fremstår som norm, er ikke kjønnsforståelsen konstant og avhengig av denne rammen. Parrelasjon og kjønnsforståelse avhenger ikke nødvendigvis av hverandre i praksis. Med Butler forstår jeg forhandlingene som finner sted blant kurslederne som et uttrykk for 'feilsitering'. Min sterkeste innvending mot Butler er at hennes kjønnsteori ikke evner å gripe de ulike forhandlingsprosessene som hele tiden finner sted og eksisterer side om side, og som kontinuerlig påvirker hverandre. Ved å fokusere på performativitet har jeg identifisert og analysert hvordan kjønn og samliv forhandles, men teorien slik den fremstilles av Butler selv fremstår noe statisk. Det er ikke gitt at det til enhver tid er den heteroseksuelle matrisen som er den eneste betydningsfulle rammen.

5.3. Metodens funksjon

Funnene har kommet til gjennom kvalitativ metode og en relativt liten mengde materiale. Det har vært et bevisst valg fordi jeg ønsket å gjennomføre en studie som skiller seg ut fra tidligere studier, for å innhente nye funn. Å studere et samlivskurs i regi av en norsk pinsemenighet, ga meg mulighet til å komme rett til kjernen av hvordan kjønn og samliv forhandles. Metodens styrke er også metodens svakhet. Å fokusere på en liten mengde materiale har gitt detaljert kunnskap om det aktuelle kurset i regi av Alfakirken, men det ville vært svært interessant å observere flere PREP-kurs i regi av Alfakirken, noe jeg ikke fikk anledning til. Flere observasjoner kunne tilført mer materiale, derav mer kunnskap, og øke studiens grad av reliabilitet og validitet ytterligere.

Graham Harvey (2011) mener at feltarbeid er spesielt nyttig for å innhente kunnskap om levd religion, for å forskere på ritualer og hverdags-religion. For å lykkes med feltarbeid bør man finne måter å rette fokus på det som blir tatt for gitt enten av forskeren eller av det eller de

som blir studert. Det er avgjørende for ambisjonen om å se hva som faktisk skjer i stedet for hva som er forestilt eller hevdet om det som skjer (Harvey 2011:239). Fordi et slikt kurs ikke tidligere er studert for å innhente kunnskap om kjønn og pinsekristendom, anser jeg det som i seg selv å være oversett av forskere og forskningsfeltet. For å oppnå kunnskap om hva som skjer egentlig skjer på PREP-kurset i regi av Alfakirken var det nødvendig å observere, men også å bruke meg selv som redskap. Jeg har stilt spørsmål, innledet samtaler og hoppet inn i samtaler som har vært av interesse for studiens problemstilling. En annen styrke ved metoden er at jeg har gjennomført en studie som skiller seg fra andre studier om pinsekristendom og kjønn i Norge. Ved å bruke aktivt bruke meg selv som redskap har jeg fått frem nyanser. At man som forsker selv er med på å påvirke materialet kan både være en styrke og en svakhet. I denne studien vil jeg hevde at det har vært en overveiende styrke fordi fremgangsmåten har bidratt til at å fremme informantenes egne refleksjoner og de eksisterende nyansene, som har vært et mål å få frem.

5.4 Konklusjon

Studien viser at det ikke lenger er selvsagt at ekteskapet ikke er oppe til forhandling. Kurslederne presenterer det livslange og trofaste samlivet som et ideal, og ekteskapet beskrives gjentatte ganger som en god ramme rundt samlivet, men den heteroseksuelle matrisen er under press. Det er ikke lenger slik at det er denne matrisen alt vurderes ut ifra slik Butler hevder. Det tidligere konvensjonelle har blitt det kontroversielle. Samfunnet har endret konvensjonen, og det kommer til syne i hvordan kjønn og samliv forhandles i norsk pinsekristendom.

6. Litteratur

- Aakvaag, G.C. (2008) *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Album, D. (1996) *Nære fremmede: pasientkulturen i sykehus*. Oslo: TANO.
- Alvesson og Sköldberg (2009) *Reflexive Methodology. New Vistas for Qualitative Research*. London: SAGE Publications L.t.d.
- Anderson, A. (2004) *An introduction to Pentecostalism. Global Charismatic Christianity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barratt, T.B. (1980) *Kvinnens stilling i menigheten*. Oslo: Filadelfiaforlaget A/S.
- Berger, P.L. og Luckmann, T. (1966) *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. England: Penguin Books.
- Bergstøl, O.A. (2006) *Åndsdåp: Pinseteologi gjennom 100 år*. Skjetten: Hermon Forlag AS.
- Bondevik, H. og Rustad, L. (2006) Humanvitenskapelig kjønnsforskning, i Lorentzen, J. og Mühleisen, W. (red.) *Kjønnsforskning. En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 42-62.
- Bremborg, A.D. (2011) Interviewing, i Stausberg, M. og Engler, S. (red.) *The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion*, s. 310-322.
- Brusco, E. 1986. Colombian evangelism as a strategic form of women's collective action, *Feminist Issues* 6 (høst), s. 3-13.
- Burns, T. (1992) *Erving Goffman*. New York: Routledge.
- Butler, J. (1990) *Gender trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Butler, J. (1993) *Bodies that matter. On the Discursive Limits of «Sex»*. London, New York: Routledge.
- Butler, J. (1999) *Gender trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Butler, J. (2020) *Kjønn, performativitet og sårbarhet*. 1.utg. Oslo: Cappelen Damm AS.

- Cazarin, R. og Griera, M. (2018) Born a pastor, being a woman: biographical accounts on gendered religious gifts in the Diaspora, *Culture and Religion*, vol. 19 (oktober), s.451-470, DOI: <https://doi.org/10.1080/14755610.2018.1534749>
- Collins, R. (1994) *Four sociological traditions*. New York: Oxford University Press.
- Connell, R.W. (1983) *Which way is up? Essays on sex, class and culture*. Sydney: Allen og Unwin.
- Cox, H. (1995) *Fire from Heaven: The Rise of Pentecostal Spirituality and the Reshaping of Religion in the Twenty-First Century*. Cambridge, Mass: Da Capo Press.
- Egeland, C. og Jegerstedt, K. (2008) Diskursiv tilnærming, i Mortensen, E., Egeland, C., Gressgård, R., Holst, C., Jegerstedt, K., Rosland, S. og Sampson, K. (red.) *Kjønnteori*. Oslo: Gyldendal akademisk, s. 70-73.
- Eng, H. (2006) Homo- og queerforskning, i Lorentzen, J. og Mühleisen, W. (red.) *Kjønnsforskning. En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 136-149.
- Erdal, M. B. (2016) En av oss, en utenforstående, eller noe imellom? Posisjonalitet i forskning blant katolikker i Norge, i Aschim, A., Hovedlien, O., Sødal, H.K. (red.) *Kristne migranter i Norden*, Kyrkefag Profil nr 28, s. 142-159.
- Fangen, K. (2010) *Deltagende observasjon*. 2.utg. Bergen: Fagbokforlaget.
- Furseth, I. og Repstad, P. (2003) *Innføring i religionssosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Goffman, E. (1966) *Behaviour in public places. Notes on the social organization of gatherings*. New York: The Free Press Macmillian Publishing.
- Goffman, E. (1974) *Frame Analysis. An Essay on the Organization Experience*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Goffman, Erving (1975) *Stigma: Om afvigerens sociale identitet*. København: Gyldendals samfundsbibliotek, Nordisk forlag A.S (Dansk oversettelse av: Stigma. Notes of the management of spoiled identity. (1963) New Jersey: Prentice- Hall, Inc. Englewood Cliffs).
- Goffman, E. (1979) *Gender advertisements*. New York: Harper & Row.
- Goffman, E. (1983) *The interaction order*. American sociological review (48), s. 1-17).

- Goffman, E. (1986) *Frame Analysis: an Essay on the Organization of Experience*. Boston: Northeastern University Press.
- Goffman, E. (1992) *Vårt rollespill til daglig: En studie i hverdagslivets dramatikk*. Oslo: Pax Forlag A/S. (norsk oversettelse av: *The presentation of self in everyday life*. (1959).
- Goffman, E. (2004) *Sosial samhandling og mikrosociologi. En tekstsamling*, i Jacobsen, M.H. og Kristiansen, S. (red.) København: Hans Reitzels forlag. Dansk oversettelse av:
- Kap. 2 s. 39-75: «On Facework» (1967). I: *Interaction Ritual Essays on Face-to-Face Behavior*. New York: Anchor Books.
 - Kap. 8 s. 219-240: «Primary Frameworks» (1974). I: *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. New York: Harper & Row.
- Harvey, G. (2011) Field research: Participant observation, i Stausberg, M. og Engler, S. (red.) *The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion*, s. 217-244.
- Hochschild, A.R. (1979) Emotion Work, Feeling Rules, and Social Structure, *American Journal of Sociology* Vol. 85, No. 3 (November), s. 551-575
- Hochschild, A, R. (2012). *The Managed Heart. Commercialization of Human Feeling*. Berkeley: University of California Press.
- Hegertun, T. (2021) *Det trofaste samlivet*. Oslo: Verbum akademisk.
- Jacobsen, D.I. (2015) *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. 3.utg. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Jegerstedt, K. (2008) Judith Butler, i Mortensen, E., Egeland, C., Gressgård, R., Holst, C., Jegerstedt, K., Rosland, S. og Sampson, K. (red.) *Kjønnsteori*. Oslo: Gyldendal akademisk, s. 74-86.
- Jegerstedt, K. og Mortensen, E. (2008) Hva er kjønn? Ulike tilnæringsmåter, i Mortensen, E., Egeland, C., Gressgård, R., Holst, C., Jegerstedt, K., Rosland, S. og Sampson, K. (red.) *Kjønnsteori*. Oslo: Gyldendal akademisk, s. 15-21.
- Jegerstedt, K. og Mortensen, E. (2008) Seksualitetsteori og skeiv teori, i i Mortensen, E., Egeland, C., Gressgård, R., Holst, C., Jegerstedt, K., Rosland, S. og Sampson, K. (red.) *Kjønnsteori*. Oslo: Gyldendal akademisk, s. 288-304.
- Klinken van, Adriaan, S. (2012) Men in the Remaking: Conversion Narratives and Born-Again Masculinity in Zambia, *Journal of Religion in Africa* 42, s. 215-239.

- Kloster, S.T., Lende, G., Løland, O.J. og Horsfjord, V.L. (2018) *Global kristendom: en samtidshistorie*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kraft, S. E. (2006), Kritiske perspektiver- etiske utfordringer ved samtidsstudier av religion, i Kraft, S. E. og Natvig, R.J. (red.) *Metode i religionsvitenskap*. Oslo: Pax.
- Kvale, S. og Brinkmann, S. (2009) *Det kvalitative forskningsintervju*. 3.utgave. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Langeland, F. (2014) *Fra metro til retro? Maskuliniteter i norsk populærkultur på 2000-tallet*. Doktoravhandling. Stavanger: Universitetet i Stavanger.
- Lærum, K.T. (2013) *PREP for dere*. 2.utg. Vikersund: Kildehuset, Modum Bad.
- Martin, B. (2001) The Pentecostal Gender Paradox: A Cautionary Tale for the Sociology of Religion, Fenn, R.K. (red.) *The Blackwell Companion to Sociology of Religion*. Oxford: Blackwell, s. 52-66.
- Moi, T. (2004) *Hva er en kvinne? Kjønn og kropp i feministisk teori*. Oslo: Kopinor Pensum AS.
- Mortensen, Ø. og Thue, F. (2007) *Kunnskapsstatus om forskning på modeller for samlivskurs*. Bergen: HEMIL-senteret ved Universitetet i Bergen.
- Nadar, S. (2004) ON BEING THE PENTECOSTAL CHURCH. Pentecostal Women's Voices and Visions, *The Eucumenical Review* Vol. 56, No. 3 (Juli), s. 354-367.
- NESH (2021) *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora*. Tilgjengelig fra: <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora/> (Hentet: 17.juli.2022).
- Pinsebevegelsen, *Trosgrunnlag*. Tilgjengelig fra: <https://pinsebevegelsen.no/pinsebevegelsen/trosgrunnlag> (Hentet: 22.juli.2022).
- Ramussen, M.V. (2005) *Å gjøre kjønn: Performativitet og meningsskapning blant transkjønn og andre kjønn i Norge*. Masteravhandling. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Repstad, P. (2021) Erving Goffman. Mellom manipulasjon og aktelse, i Furseth, I. og Repstad, P. (red.) *Moderne sosiologer om samfunn og religion*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 25-51.
- Røthing, Å. (1998) *Sex, kjønn & kristentro*. Oslo: Verbum.

- Røthing, Å. (2004) *Parforhold: Idealer, forhandlinger, strategier*. 1.utg. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Sky, J. (2007) *Kjønn og religion*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Smidsrød, Å.M. og Andersen, J.D.L. (2019) Kvinnelige ledere i kirken. Et pentekostalt perspektiv, *Scandinavian Journal for Leadership & Theology*, 6 (2019), s. 1-26.
- Solbrække, K.N. og Aarseth, H. (2006) Samfunnsvitenskapenes forståelser av kjønn, i Lorentzen, J. og Mühleisen, W. (red.) *Kjønnsforskning. En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 63-76.
- Solheim, J. (2007) *Kjønn og modernitet*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Stortinget (2022) *Avkriminalisering av homofili*. Tilgjengelig fra: <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Historikk/avkriminalisering-av-homofili/> (Hentet: 25.juni 2022).
- Svendsen, S.H.B. og Rudi, I.B. (2020) *Normer for kjønn og seksualitet*. Tilgjengelig fra: <https://ndla.no/nb/subject:1:470720f9-6b03-40cb-ab58-e3e130803578/topic:1:d208bf2d-836c-43fe-977b-de4af1771396/topic:1:d9a7c697-e056-48c2-a835-0a68f7324b1e/resource:1:168407> (Hentet: 25.juni 2022).
- Teologisk refleksjonsgruppe i Pinsebevegelsen (2019) *Samlivsetikk*. Tilgjengelig fra: [file:///C:/Users/sandr/OneDrive/Dokumenter/MASTER/Materialet/Samlivsetikk.%20Et%20dokument%20utarbeidet%20av%20Teologisk%20refleksjonsgruppe%20i%20Pinsebevegelsen.%20Utgave%20fra%202023.%20juni%202019%20\(v.%204.01\).pdf](file:///C:/Users/sandr/OneDrive/Dokumenter/MASTER/Materialet/Samlivsetikk.%20Et%20dokument%20utarbeidet%20av%20Teologisk%20refleksjonsgruppe%20i%20Pinsebevegelsen.%20Utgave%20fra%202023.%20juni%202019%20(v.%204.01).pdf) (Hentet: 20. juni 2022).
- Thorbjørnsrud, B.S. (2005) En oversikt, i Thorbjørnsrud, B.S. (red.) *Evig din? Ekteskaps- og samlivstradisjoner i det flerreligiøse Norge*. Oslo: Abstrakt forlag AS, s. 247-296.
- Tjora, A. (2020) *Felleskapets etikk og estetikk*. Tilgjengelig fra: <https://www.kulturradet.no/documents/10157/828e94cc-9689-477e-8aa6-bae7388fa1e9> (Hentet: 20.juni 2022).
- Trysnes, I. (2010) *Å campe med Gud: en studie av kristne sommerstevner på Sørlandet*. Doktorgrad. Oslo: Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Willems, E. (1967) Validation of Authority in Pentecostal Sects of Chile and Brazil, *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol. 6, no. 2 (høst), s. 253-258.

-Årdal, Ø. (1992) *Pinsevekkelsen i Norge: en kortfattet historikk*. Oslo: Rex.